

**Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı**

ZYGMUNT BAUMAN SOSYOLOJİSİ

Bahar SOYTÜRK

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali ERKUL**

**Sivas
Ekim-2010**

ZYGMUNT BAUMAN SOSYOLOJİSİ

Bahar SOYTÜRK

**Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav
Yönetmeliğinin Sosyoloji Anabilim Dalı İçin
Öngördüğü**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

**Sivas
Ekim-2010**

KABUL VE ONAY

Bahar SOYTÜRK'ün hazırlamış olduğu “Zygmunt Bauman Sosyolojisi” başlıklı bu çalışma, 13.09.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, “Sosyoloji Anabilim Dalı”nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali ERKUL (Başkan-Danışman)

Prof. Dr. Faruk KOCACIK

Yrd. Doç. Dr. Sevdâ MUTLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../.../....

Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

SOYTÜRK, Bahar, “Zygmunt Bauman Sosyolojisi”, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2010

Bu çalışma, yüzyılımızın önemli bir düşünürü olan Zygmunt Bauman’ı Türk sosyolojine tanıtmayı amaç edinmektedir. Bu amaç çerçevesinde Bauman’ın eserleri, kendisiyle ilgili yazılan makaleler ve kendisiyle gerçekleştirilen röportajlar çalışmamızın ana kaynağı olmaktadır. Çalışma betimsel tarzda bir araştırma türü olmaktadır.

Zygmunt Bauman eserlerinin temel konusu olan modernite ve onun gerçekleştiremediği projeleri üzerine kuruludur. Moderniteyi sanık sandalyesine oturtmaktadır. Modernitenin başarısızlıklarını eleştiren Bauman, modern çağın söylemlerinin inandırıcılığını kaybetmesiyle meydana gelen zihni ve toplumsal dönüşümlerin yaşandığı zaman dilimine postmodern denmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Postmodernliğin kendi orijinal projesini uygulayamayan modernlik olduğu düşüncesinden hareket eden Bauman çalışmalarını da bu görüş üzerine kurmaktadır. Çalışmalarının yoğunluğu modernlik eleştirisinden başlamakta postmodern duruma doğru ilerlemektedir. Bariz bir modernlik ve postmodernlik karşılaştırması vermemesine rağmen çalışmalarında bugünün değerlerinin modern değerlerden farklı olduğunu ifade etmesi çalışmalarındaki modernlik ve postmodernlik ayrımlarını yakalamamızı sağlamaktadır.

Modernlik ve modern bilgi- iktidar ilişkilerinin sonucunda oluşan modern soykırım (Holocaust) ve yabancılık olgusu çalışmalarında önemli bir yer edinmektedir. Onun derinlemesine incelediği kavramlar ve olgular çalışmamızı oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernlik, postmodernlik, Holocaust, yabancı, modern çağ

ABSTRACT

SOYTURK, Bahar,”Zgymunt Bauman Sociology “, Master Thesis, Sivas,2010

This study aims to introduce Zgymunt Bauman, who is an important thinker of our century, to the Turkish sociology. Within the scope of this aim, the main sources of our study have become the works of art of Bauman, articles written regarding him and the interviews made with him. The study is a type of research in a descriptive style.

The main subject of the products of Zgymunt Bauman is based on modernity and the projects that he could not fulfill. He places modernity on the chair of the accused. Bauman, who criticizes the failures of the modernity, expresses that the timezone in which the intellectual and social transformations which experienced due to the loss of demonstrativeness in the statements of the modern age, should be called post-modern.

Bauman, who starts with the thought saying post-modernism is a modernism which cannot apply its own project, establishes his studies on this point of view. The density of his studies starts from the criticism of modernity and develops towards post-modern status. Although he does not give a clear modernism and post modernism comparison, the fact he expresses in his studies saying today's values are different from modern values, provides us catch the distinctions of modernity-post modernity in his studies.

Modern genocide (Holocaust), which arises as the result of modernity and modern information-power relationships and the fact of foreignness, has occupied a significant place in his studies. The concepts and facts that he deeply examines form our study.

Key Words: Modernity, post-modernism, Holocaust, foreignness, modern age

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM-I ZYGMUNT BAUMAN'IN HAYATI VE ESERLERİ	4
A.ZYGMUNT BAUMAN'IN HAYATI	4
B.ESERLERİ	6
BÖLÜM- II ZYGMUNT BAUMAN'IN TEMEL SOSYOLOJİK ANLAYIŞININ İRDELENMELESİ	10
A. SOSYOLOJİ ANLAYIŞI	10
1. Zygmunt Bauman'ın Metodoloji Anlayışı	13
2. Zygmunt Bauman'a Göre Sosyolojik Düşünmenin Kazandırdıkları	14
3. Zygmunt Bauman'ın Sosyoloji ve Sağduyu İlişkisi	18
B. MODERNLİK ANLAYIŞI	22
1. Modern Bilinç	28
2. Modern Akıl	29
3. Modern Bürokrasi	31
4. Zygmunt Bauman'ın Modernlik Eleştirisi	34
C. POSTMODERNİZM ANLAYIŞI	38
D. TOPLUM ANLAYIŞI	48
1.Üretim Toplumu	50
2.Tüketim Toplumu	53
3.Risk Toplumu	59
E. DEVLET VE MİLLET ANLAYIŞI	65
F. HOLOCAUST- İRKÇILIK VE YAHUDİ	74
1. Irkçılık	74
2. Adolf Hitler Irkçılığı	76
3. Zygmunt Bauman'ın Irkçılık Anlayışı	79

4. Modern Öncesi Dönemde Yahudi	82
5. Modern Dönemde Yahudi	85
6. Holocaust ve Antisemitizm	90
G.YABANCI OLGUSU/ÖTEKİ	98
1.Modern Öncesi Dönemde Yabancı	98
2.Modern Dönemde Yabancı	99
3.Evrensel Yabancı-Postmodern Yabancı	104
H. ENTELLEKTÜEL ANLAYIŞI	105
I.AHLAK ANLAYIŞI	108
İ.POSTMODERN İLİŞKİLER BAĞLAMINDA AŞK ANLAYIŞI	114
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	118
KAYNAKÇA	126

ÖNSÖZ

Zygmunt Bauman yüzyılımızın önemli düşünürleri arasındadır. Özellikle modern dönem ve postmodern dönem arasındaki zihinsel değişim ve dönüşümleri derinlemesine içeren çalışmaları onun önemini artırmaktadır. Bu dönüşüm, onun sosyolojik çözümlemeleri içinde yer alan tüm konularında yer bulmaktadır. Araştırmalarında da modernlikten başlayan tanımlamaları, eleştirileri ve postmodernliğe doğru yöneliş söz konusu olmaktadır. Böylesine büyük bir zihinsel değişimi ifade eden Zygmunt Bauman çözümlemeleri sosyoloji için önemli bir kaynak olmaktadır.

Araştırma, Zygmunt Bauman'ın modernlik, postmodernlik, holocaust, ırkçılık, toplum anlayışı, entelektüel, ahlak ve postmodern aşk gibi ön plana çıkan konularından oluşmaktadır. Çalışmamda desteğini hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ali ERKUL'a, özellikle kaynak bulmamda yardımcı olan değerli olan Prof.Dr. Faruk KOCACIK'a, değerlendirmeleriyle farklı bakış açıları yakalamamı sağlayan Yrd.Doç.Dr. Sevda MUTLU hocama teşekkür ederim.

Her süreçte yanımda bulunan maddi ve manevi desteklerini esirmeyen sabır gösteren aileme de sonsuz teşekkür ederim.

GİRİŞ

Günümüz modern toplumlarına dair sosyolojik analizleriyle sosyal bilimlerin alanına katkıda bulunan çağımızın üretken toplumbilimcilerinden olan Zygmunt Bauman'ın toplumsal, siyasal, ekonomik ve sosyal yaşamda meydana gelen değişim ve dönüşümlere ait eleştirel bakış açısı ve çözüm önerileri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bauman, araştırmalarında sosyal bilimlerin açıklamaya gayret ettiği fakat belirsizliklerini devam ettiren birbirinden bağımsız görünen fakat birbirine bağlı olan birden çok alanı açıklama gayreti içerisinde. Çalışmalarında modernlik ve postmodernlik süreçleri ve onların neliği ağırlıklı olarak yer almaktadır.

Araştırmalarında modernlikten postmodernliğe geçiş üzerinden hareket ettiğini anlayabildiğimiz Bauman, modernliğin vaat ettiği projeleri yerine getiremediğini şu an içinde bulunduğumuz sürecin ise postmodernlik olarak algılanabileceğini ifade etmektedir. Ama postmodernliğinde modernlikten ayrı bir şey olmadığını yani yeni bir dönemi ifade etmediğini belirtmektedir. Post onun için arkadan gelme anlamındadır. Bu da modernliğin arkasından gelen modernliği eleştiren onu rüştüne erdiren modernlik olarak tanımlanmaktadır (Bauman, 2003:348). Modernliğin eksikliklerini gören ve onu eleştiren yeni bir modern anlayış olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Postmodernliğin öncelikle zihinsel ve kültürel alanda başladığını ifade eden Bauman, zamanla postmodern söylemlerin toplumun her alanında görülmeye başladığını ifade etmektedir. Genel kavramları modern ve postmodern dönemde geçirdiği değişimlerle anlatmayı tercih etmektedir. Genel bir toplum kavramından hareket etmektense üretim, tüketim ve risk toplumları gibi kavramları kullanmakta, modern entelektüel ve postmodern entelektüel ayrımını entelektüel kavramını açıklamakta tercih etmekte, ahlakı, daha anlaşılır hale getiren modern etik ve postmodern etik dönüşümü ve değişimi ile belirtmektedir.

Zygmunt Bauman'ın modernite ile ilişkili olarak açıkladığı bir kavram olan Holocaust (modern soykırım) da çözümlemelerinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Holocaust'un bir olay değil bir olgu olarak algılanması gerektiğini özellikle vurgulayan Bauman, bu noktada ilginizi Holocaust'u oluşturan unsurların hala var olduğunu çekmektedir. Holocaust'un modern bir toplum tarafından oluşturulmasının

da önemli olduğunu belirten Bauman, modernlik öncesi toplumlarda soykırımlar geleneksel şiddet yöntemiyle oluşturulurken uygarlığın yükseldiği bir toplumda ne oldu da böyle bir soykırım meydana geldi sorusunu sorarak kafalarımızda soru işaretleri oluşturmaya gayret etmektedir.

Bu sorunun cevabını modern uygarlık ve modernliğin diğer özel araçlarında bulan Bauman, bu tezini *Modernite ve Holocaust* isimli çalışmasında ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Fakat modernlik ve Holocaust arasındaki ilişkiden yola çıkarak şu yanılgıya düşmemizi de engellemeye gayret etmektedir. Holocaust'un modern olduğu modernliğin Holocaust olduğu anlamına gelmez demektir.

Kendisinin de Yahudi bir kökenden geliyor olması hem Holocaust hem de yahudiler çerçevesinde ifade ettiği yabancı olgusunda kendini hissettirmektedir. Yabancı olmak belirsizlikle ilişkilendirilmekte ve en büyük korkuyu oluşturmaktadır. Yani yabancı demek düşmanın ismi olmakta ve insan varoluşunun temeline yönetilen bir tehdit olmaktadır (Bauman, 1996: 51). Yabancı'nın bu şekilde algılanan hali Holocaust ve modernlikle ilişkilendirilerek Bauman'ın çalışmalarında yer edinmektedir. Bu birleşimde sosyolojiye de önemli görevler düştüğünü ifade eden Bauman, sosyal mühendisliğin Holocaust gibi bir olguyu görmemezlikten geldiğini gücü elinde bulunduranla birlikte hareket edebildiğini belirtip onu eleştirmektedir.

Modernlik çerçevesinde önemseddiği kavramlardan biri de müphemliktir. Müphemliği, modernliğin onu yok etmeye çalışırken yarattığı bilinemezlikler şeklinde ifade etmektedir (Bauman, 2003: 27). Modernlik, anlamlandırma sorunlarını en aza indirmeyi ve kesinliği belli olmayan olguları azaltmayı kendine konu edinmektedir. O, muğlaklığı yok etme gayretindedir. Fakat muğlaklık, modernliğin atık maddesi olmaktadır (Bauman, 2003: 27). Modernlik ve postmodernlik çerçevesinden hareket eden Bauman, bu kavramlarla da kısıtlı kalmamaktadır. Ahlak, aşk, entelektüel, toplum gibi sosyal konularda çalışmalarında yer edinmektedir.

Araştırmanın konusu, amacı, tekniği ve kapsamı kısaca şöyle özetlenebilir. Araştırmanın genel konusu, Zygmunt Bauman'ın sosyolojik anlayışında ön plana çıkan konuları Türk sosyolojine sunmaktır. Bauman, çağımızın önemli bir düşünürüdür. Onun, sosyoloji anlayışı, toplum, modernlik ve sonuçları olarak değerlendirebileceğimiz Holocaust, Holocaust'u oluşturan modern araçlar, ahlak ve

entelektüel kavramları çalışmamızda yer almaktadır. Bu genel başlıklar altında ayrıca çalışmamızda, ırkçılık, üretim, tüketim ve risk toplumları, modern ve postmodern entelektüel gibi alt başlıklı konular da bulunmaktadır. Ayrıca Zygmunt Bauman'ın daha anlaşılır kılınması amacıyla eserleri ile ilgili kısaca bilgi verilmektedir. Araştırmanın amacı, Zygmunt Bauman'ın sosyoloji çalışmalarını inceleyip onun sosyolojik değerlendirmelerini ve eleştirilerini Türk sosyolojisine sunmaktır. Zygmunt Bauman içinde bulunduğumuz yüzyılda üretken bir düşünürdür. O, sadece Batı toplumunun değil tüm dünyanın içinde bulunduğu toplumsal dönüşümlere dikkat çekmektedir. Bu yönünün sosyolojiye ilgi duyanlar tarafından bilinmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma, Zygmunt Bauman'ın Türkçeye çevrilen çalışmalarından, Zygmunt Bauman ile ilgili yazılan makalelerden ve onunla yapılan röportajlardan oluşmaktadır. Akademik düzeyde Zygmunt Bauman çalışmalarıyla ilgilenen kişilerin görüşlerine de yer verilmektedir. Bu çalışmanın yöntemi, nitel araştırmaların veri toplama tekniği olan belgeler üzerine yapılan gözlem diğer ismiyle belgesel gözlemdir. Araştırma Zygmunt Bauman'ın görüşlerinin ortaya konmasını amaçlaması bakımından betimsel bir araştırmadır.

BÖLÜM- I

ZYGMUNT BAUMAN'IN HAYATI VE ESERLERİ

A.ZYGMUNT BAUMAN'IN HAYATI

Postmodern felsefenin hem sosyoloji alanına uyarlanmasını hem de genel kuramsal düzeyde sağlıklı bir şekilde değerlendirmesini ortaya koyan yapıtlarıyla tanınan Zygmunt Bauman, yoksul bir Yahudi ailesinin bireyi olarak Batı Polonya'nın Ponzaz kentinde doğar. Ailesi sadece yoksulluktan yana sıkıntı çekmemektedir. Antisemitizmden yana da sıkıntı yaşayan aile, 1939 yılında II. Dünya Savaşı patlak verdiğinde Sovyetler Birliği'ne göç eder. Bauman, Rusya'daki Polonya ordusuna katılır. 1945 yılına kadar Polonya ordusundaki görevini sürdürür. Polonya ordusunda görevli iken 1950'li yıllarda sosyal bilimlere dair lisans öğrenimini tamamlar. Varşova Üniversitesi'nde Felsefe ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde göreve başlar. Anti-Siyonist dalgaının Polonya'da güçlenmesi üzerine Yahudilerin yabancı güçlere casusluk yapması ile suçlanan Yahudiler, çalıştıkları işlerinden ayrılmak zorunda bırakılmışlardır ki Bauman da onlardan birisidir. Varşova Üniversitesi'ndeki görevinden beş profesör arkadaşıyla birlikte ayrılmak zorunda kalacaktır. Yabancı muamelesi ile bu dönemde resmi bir şekilde karşılaşan Bauman, 1968 yılında ailesi ile birlikte önce İsrail'e daha sonra Kanada, ABD, Avustralya ve en son İngiltere'ye gider. Leeds Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü olarak çalışmaya başlar. Bauman burada beş kitap yayınlar. 1980'li yıllarda yayınlanan *Modernite ve Holocaust* (1989), *Amalfi Sosyoloji ve Sosyal Teori* ödülünü kazanmıştır. 1990 yılında Leeds Üniversitesi'ndeki profesörlük kadrosundan emekli olup 1998 yılında Adorno ödülüne layık görülmüştür.

Bauman'ın öz yaşam öyküsüne bu kısa bakış bile onun eserlerinde nasıl bir yol izlediğini bizlere sezdirmektedir. Bauman, her Yahudi gibi hayatı boyunca bir arayış içinde olmuş; kendine ait bir vatan ve toprak ideali içinde kavru lan Yahudi bilincinin diasporadaki sürgününe tanık olmuş bir kişidir. Bu sebeple kitaplarında bu bilinci yansıtacak konular bıkmadan usanmadan yinelenerek, bu ebedi sürgün yaşamının nasıl aşılabileceğine dair arayışlar vardır. *Yabancılık* olgusunu eserlerinde sıklıkla vurgulaması da bundandır.

Yine Bauman’a yaygın şöhretini kazandıran *Holocaust* süreçlerini açıklama fırsatını veren- daha doğrusu bir misyon olarak ortaya çıkan- temel motive edici gücün de “diaspora”da yaşamaya mahkum bir bilincin arayışları olduğu görülecektir. Onun modernlikle bağlarını koparan süreçte de hayat hikâyesinden izler bulmak olasıdır. Komünizmle başlayan ve daha sonra Batı’ya geçerek süren macerasında modernliğin farklı tezahürlerini yakından yaşama fırsatı bulan Bauman, bu süreçlerin hiçbirinde kendini evinde hissedememiştir. Modernlik, kitle kıyımlarına uğratılan bir ulusun yok edilmesinin meşru gerekçesini sunarken çareyi postmodernlikte bulduğu izlenimine kapılmıştır. Siyasal, etik ya da genel olarak kuramsal düzlemde postmodernizmin değerlendirilmesini yapmış ve açık anlaşılır fakat derinlikli de olan metinleriyle postmodernizmin ne olup olmadığını, ne tür olanaklar sağladığını göstermeye ve netleştirmeye çalışmıştır (Şan, 2006: 3-4).

B.ESERLERİ

Bu bölüm Zygmunt Bauman'ın Türkçeye çevrilen çalışmalarının isimlerini içermekte olup çalışmaların kısaca tanıtılmasını amaçlamaktadır. Çalışmamızın Bauman'ın sosyolojik çözümlemesi üzerine kurulu olması, çalışmaya kaynaklık edecek Bauman analizlerinin önemini artırmaktadır. Bu amaç, Zygmunt Bauman çalışmalarının tanıtılmasının önemini artırmaktadır.

Postmodern Etik (1993): Bu çalışmanın konusu postmodern perspektifin kendisi olmaktadır. Modern çağın kendini yıkıcı evresine ulaşmasının sonucunda bu dönemde var olan etik teorilerin izlediği yolun çıkmaz sokak gibi görünmeye başlaması ve ahlaki fenomenlere dair yeni bir anlayışın yolunun açılması kitabın iddiasını oluşturmaktadır. Postmodern etik perspektifinden bakıldığında, modern dönemin etik sorunlarının geçirdiği değişim, büründüğü biçim ve atfedilen anlam çalışmanın konusudur.

Yasa Koyucular ile Yorumcular (1996): Modernite ve postmodernite çerçevesinde entelektüel değerlendirmelerin bulunulabileceği bir kaynaktır. Kaynakta modern entelektüeller yasa koyucu eğretilmesi ile postmodern entelektüeller ise yorumcu eğretilmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Araştırma, modern entelektüellerin bir kez seçildiklerinde ve kullanıldıklarında bağlayıcı hale gelen fikirlerini içermekte olup, üstün nesnel bir bilgi tarafından meşrulaştırılmasını anlatmaktadır. Postmodern entelektüel kavramı ise bir topluluğa özgü geleneklere dayanan dile getirilmiş ifadelerin bir başka geleneğe dayanan bilgi sistemince anlaşılabilirlik şekle tercüme edilmesini veya yorumlanmasını ifade etmektedir. Kitap bu iki entelektüel arasındaki fark üzerine kurulmaktadır.

Modernite ve Holocaust (1997): Bu çalışma birbiriyle bağlantılı birçok kavramı bir araya getirmektedir. Uygar bir toplum olarak tarihe geçen Nazi Almanyası'nın yahudi ırkına karşı nasıl örgütlü hale geldiği kitabın ana teması olmaktadır. Modernliğin eleştirisi üzerinden hareket eden Bauman, modern bürokrasi, modern akılcı toplum ve modernliğin diğer tüm araçlarının bir araya gelmesiyle Holocaust olayının meydana geldiğini ifade etmekte bu süreçlerde ahlakın nasıl yok edildiğini gözler önüne sermeye çalışmaktadır.

Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları (1997): Kaybetmeden kazanma olmamaktadır. Bu modernitenin kuralı olmaktadır. Fakat bu eski kural bugün de geçerliliğini sürdürmekte olup eskisinden farklı olarak kazançlar ve yitirilenlerin yeri değişmektedir. Değişim, postmodern insanların az bir mutlulukla kendi güvenlik potansiyelini takas etmesi yönünde olmaktadır. Modernitenin hoşnutsuzlukları bireysel mutluluk arayışında az bir özgürlüğü kabul eden bir güvenlik anlayışından kaynaklanmaktaydı. Postmodernitenin hoşnutsuzluklarında ise az bir bireysel güvenliğe izin veren bir haz arama özgürlüğünden kaynaklanmaktadır. Araştırmanın amacı modern ve postmodern dönemde güvenlik ve özgürlük arasına sıkışmış bireyin toplumsal görünümünü açıklamaktır.

Sosyolojik Düşünmek (1998): Bauman'ın bu çalışması onun sosyolojiye bakış açısını anlamamızı sağlayan temel kaynağı olmaktadır. Sosyoloji ve sağduyu ayrımına giderken sosyolojinin temel özelliklerini de içeren bilgiler sunan Bauman, bu kitabın sadece sosyoloji öğrenimi görenler için yazılmadığını sosyolojik düşünmenin günlük hayatta kazandıracağı bilgiler olduğunu ifade edip herkese ithaf edildiğini belirtmektedir. Akademik kullanımdan çok gündelik hayat mantığına göre hazırlanmış bir kitaptır.

Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar (1999): Zygmunt Bauman'ın bu araştırmasında üretici toplumdan tüketici topluma dönüş gerçekleşirken yoksulluk kavramının da içeriğinin değiştiğini anlatılmaktadır. Yoksullar her daim ne zengin ne fakir olan sıradan insanlarla birlikte yaşamaktadır. Yoksul olmanın ne anlama geldiği bu sıradan insanların ne tür emek sarf ettiklerini bağlı olarak değişmektedir. Evrensel istihdam ve üreticiler toplumunda fakir olmak ile işten daha çok tüketici tercihleri etrafında kurulan tüketim toplumunda fakir olmak aynı anlama gelmemektedir. Araştırma bu temel tez üzerine kurulmaktadır.

Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları (1999): Kitabın amacı merkez çevre, zengin fakir, göçebe yerleşik gibi kutuplaşmaların nasıl iç içe geçtiğini nasıl birbirini etkilediğini amaçlamaktadır. Küresel seçkinler, siyasi ve kültürel gücün yurt temelli birimlerine ihtiyaç duymamakta yurt temelli toplumlar güçsüzleşmektedir. Bauman'ın ifadesiyle bazılarının öteki seçimi ve eylemleri ötekilerin üzerine kötü bir kader gibi çökmektedir.

Siyaset Arayışı (2000): Zygmunt Bauman'ın bu kitabı üç bölümden oluşmaktadır. Bu kitap Bauman'ın ifadesiyle kavgacı bir üsluptadır. Siyasetin değişen anlamına gönderme yapmakta, siyasi eylemi gerçekleştiren kişilerin dertlerini ve bu kişilerin etkililiklerindeki düşüşün nedenlerini aramaktadır. Değer krizinden yoksun dünyada ortak değerlerin bugünkü durumu değerlendirilmektedir.

Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri (2000): Bu kitap ölümün değişen anlamından hareket etmekle birlikte toplumun modernlikten postmodernliğe geçiş aşamasındaki kültürel değişimine vurgu yapmaktadır. İnsan var oluşunda uygulanması gereken sosyo kültürel unsurların, yani ölenin, ya sigara içtiği için ölmesinin, ya hastalıklara karşı gerekli önlemleri almadığı için ölmesinin düşünüldüğü modern dönemden ölümsüzlüğün televizyon ekranlarında birkaç saniye görünüp daha sonra ortadan kaybolma sürecine dönüştüğü postmodern dönem algılayışı kitabın konusunu oluşturmaktadır. Postmodern dönemde ortadan kaybolma yani fiziksel yok olmaktan çok unutulma ölümlülüğün yaşam stratejisi olmaktadır.

Bireyselleşmiş Toplum (2001) : Anlatmakta zorlandığımız hikâyelerimiz olduğu tezinden hareket eden Bauman, bu hikâyelerin bize dayatılardan başka biçimlerde de algılanabileceğini ifade etmektedir. Sosyolojinin bu konuda bizlere yardım edeceğini vurgulayan Bauman bireysel kararlarımızı, eylemlerimizi, sorunlarımızı ve korkularımızı hazır kuram ve kavramlardan sıyrarak yeni bakış açılarıyla hareket etmemiz gerektiğini vurgulamaktadır. Modernlik ve postmodernlik çerçevesinde toplumun zihinsel ve kültürel değişimleri kitabın konusunu oluşturmaktadır.

Parçalanmış Hayat Postmodern Ahlak Denemeleri (2001): Modern dönemde kesin hatlarla çizilen hayatların postmodern dönemle yıkıldığını ve her şeyin belirlenemezliğe ve tekinsizliğe doğru yol aldığını ifade eden bir kitaptır. Postmodern dönemde iyi ile kötü arasında seçim yapma, sorumluluk alma yani vicdanla hesaplaşma gibi bir yük olmamaktadır. Bireyin özgürlüğü sağlanmaktadır. Yani etiği olmayan bir ahlak anlayışında yaşayan bir toplum kitabın konusunu oluşturmaktadır.

Modernlik ve Müphemlik (2003): Zygmunt Bauman'ın eserlerinde onun da anlattığı hikâyenin bir parçası olduğunu görmek mümkündür. O, Kızıl ordu saflarında Faşist Almanlara karşı savaşan bir komünist daha sonra sosyalist hayalin gerçekleşmesi için çalışan bir bürokrattır. Fakat modern toplum projelerinin yarattığı müphemliği görmeye başlaması ve peşinden gelen modernlik eleştirileri onu Varşova Üniversitesinden atılmaya kadar götürmektedir. Daha sonra Batı Avrupa akademilerinde çalışmaya başlamaktadır. Askerlikten sivilliğe, Doğu'dan Batı'ya geçiş Bauman'da modernlikten postmodernliğe geçişin temelini oluşturmaktadır.

Bu kitap modernliğin oluşturmaya çalıştığı düzenin sonucunda oluşan müphemlikle ilgilidir. Düzen yaratma çabalarının müphemliği üretmekte olduğu ve yeni bir anlayış olarak ortaya çıkan postmodernizmin müphemlikle yaşamayı kabullenmesi çerçevesinde tasarlanmış bir kitaptır.

Akışkan Aşk (2008) : Bu kitap akışkan modern dünyayı anlatmayı amaç edinmektedir. İnsan ilişkisi temelinde yer alan güven duygusunun tükenmişliğine ve sonsuza dek denilemeyecek türden ilişkilerin yaşandığı dünyada insanların yükümlülük dayatmasından sıyrılmak için böyle ilişkiler seçmesine vurgu yapmaktadır.

Ayrıca çalışmanın içerisinde Zygmunt Bauman ile yapılan söyleşiler de yer almaktadır. Zygmunt Bauman çalışmaları ile ilgilenen akademisyen, filozof ve diğer düşünürlerin kaynaklarından da faydalanılmaktadır.

BÖLÜM-II

ZYGMUNT BAUMAN'IN TEMEL SOSYOLOJİK ANLAYIŞININ İRDELENMESİ

A. ZYGMUNT BAUMAN'IN SOSYOLOJİ ANLAYIŞI

Zygmunt Bauman, alışık olduğumuz sosyolojinin tarihi ve kapsamı üzerine açıklamalarından farklı olarak sosyolojinin gündelik yaşamda ve akademik anlamda ne işe yarayacağını, yani sosyolojik düşüncenin bireye ne kazandıracağını açıklamayı tercih etmektedir. Öncelikle Zygmunt Bauman'a göre sosyolojiyi "*sosyoloji*" yapan, onu diğer bilim dallarından ayrı kılan özellikleri ve sosyolojiye yüklenen görevleri açıklamak gerekmektedir.

Ona göre sosyoloji, "bizatihi bir öyküdür; ancak bu özel öykünün mesajı, bir öykü anlatmanın günlük öykülerimizi anlatırken düşünenden daha çok yolu olduğu ve anlattığımız ve inandığımız, sadece biri mümkünmüş gibi görünen öykülerin her birinin ortaya koyduğundan daha çok yaşama tarzının var olduğudur" (Bauman, 2005: 24). Bauman'ın sosyoloji öykü benzetmesinden yola çıkarak sosyolojiye yüklediği amacın birden fazla öyküye sahip olan bireylerin, var olan inançlarından daha fazlasını görmek ve farklı bakış açılarına sahip olma yetisini kazandırmak olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Sosyoloji sözcük olarak belli bir bilgi yığını temsil etmektedir. Tarih, siyasal bilimler, hukuk, sosyal politika, ekonomi gibi bilimler de bilgi yığını oluşturmaktadır. Bir bilgi yığını olarak sosyolojiyi sosyoloji yapan farkı arama gayreti içerisinde olan Bauman, "sosyolojinin insan dünyası hakkında düşünme biçimi olduğunu belirtmektedir. Aynı dünya hakkında başka yollarla düşünmektir" (Bauman, 1998: 16-17). Bauman, hepimizin aynı dünya da yaşadığı tezinden hareket ederek sosyolojinin bireye kattığı şeyin bireyin önyargısını kırmak ve bir olayla ilgili birden fazla nedenin olabileceğini göstermek olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Bauman, sosyolojiyi; "Sosyoloji çıplak gözle görülemeyen, tespit edilemeyen ince ayrımları açığa çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle, günlük hayatta elde edilen ve kullanılan bilginin arılaştırılması olmakta" şeklinde ifade etmektedir (Bauman, 1998: 238)

Bauman, (1998: 238) düşünmeyi sosyolojinin temeline koymaktadır. Ayrıca onunla birlikte olması gereken yorumu da önemsemekte; onu da sosyolojinin gerçekleştirmesi gereken bir eylem şeklinde ifade etmektedir. Fakat yorumcu görevini üstlenen sosyolojinin “salt kendi alanıyla yetinmediğini; edebiyat, sanat ve felsefe gibi insan deneyimlerinin yorumlarıyla da beslendiğini; onlarla rekabet etmeden kuvvetleri paylaştırarak hem onlardan beslenen hem de onları besleyen bir yorum yapma düzeneği oluşturduğu sonucuna varmaktadır” (Bauman, 1998: 256). Sosyoloji, sadece kendi alanıyla yetinmemekte, diğer alanlarla kavga içine de girmeden onların bilgilerinden faydalanmakta ve kendi bilgisini de onlara sunan bir yapıya sahip olmaktadır.

Bauman, sosyolojinin yorumcu olma yönünden şu ayrıcalığı da bireylere kattığını belirtmektedir; “Sosyoloji olmadan bilinenler ile sosyolojinin yorumlarını içittikten sonra bilinenler arasındaki fark doğru ve yanlış arasındaki fark olmamaktadır. Bu fark, yaşananların açıklanabileceğine inanç ile makul anlatımlarının sayısının çok fazla olduğunu bilmek arasındadır. Bu nedenle sosyoloji, anlam arayışlarının sonu olmamakla birlikte arayış için gerekli olan merakın kaybolduğu ve arayışın bittiği hoşnutluk hali için engel teşkil etmektedir. Bauman, sosyolojinin yapacağı en iyi hizmetin görünürdeki benzer şeyleri beklenmedik açılardan göstermek, yorumlatmak, tüm bildik şeyleri zayıflatarak ağır aksak ilerleyen hayal gücünü kışkırtmak olduğunu belirtmektedir” (Bauman, 1998: 238). Bauman, toplumsal eylemlere dair getirilecek açıklamaların hiçbir zaman sonunun olmayacağını çünkü sosyolojinin bilinen ve kesin olarak görülen yorumları eleştirel tavır içinde zayıflatabileceğini belirtmektedir. Sosyolojinin bu yönü onun eleştirel tavrını da ortaya koymaktadır. Sosyoloji bilmek her zaman var olan anlatıdan bir fazlasının olabileceğini düşünmek anlamına gelmektedir.

“Günlük hayatta gerçekleşen eylemleri *açıklamak ve yorumlamak* sosyolojinin önemli görevlerinden biri olmaktadır” (Bauman, 1998: 238). Ölümlülük, ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri isimli araştırmasıyla ilgili bu kitap “*sosyolojik yorum bilim alanında bir araştırmadır*” ifadesini kullanması sosyolojisiindeki yöntemi ve sosyolojiye yüklediği görev ile ilgili bizlere ipucu vermektedir (Bauman, 2000: 22)

Sosyolojiye yorum yapma görevinden farklı olarak başka görevlerde yüklenmektedir. Bir toplumun kendini kuşatan sorunlara verdiği cevaplarla yetinmemesi gerektiğini ifade eden Bauman, “soru sorma sanatının unutulmaması gerektiğini belirtmektedir. Sosyolojinin soru sorma sorumluluğundan kaçmamasının onun önemli bir görevi olduğunu vurgulamaktadır” (Bauman,1999: 15). Bu görüşü ile felsefeden kopmayan bir anlayışı yansıttığı söylenebilir. Çünkü felsefe soru sorma sanatıdır. Bilimlerin temelini oluşturan felsefenin de sosyoloji ile bağlantı kurmaması düşünülemez.

Sosyolojinin giderek bireyselleşen bireylerin kendi hayatlarına anlam ve amaç katmak için mücadele ederken kendilerini içinde bulundukları değişmekte olan insanlık durumunu yeniden ifade etmek için sürdürülen kesintisiz çabayla yakından uğraşmayı da Bauman sosyolojinin en önemli görevlerinden biri olarak görmektedir. Görevin özü, kapanış yapmak değil açılış yapmaktır; peşinden koşmaya değer insani imkânların seçilmesi değil, onların haczedilmesi, elden çıkarılmasını ya da gözden kaybedilmesini önlemektir. Günümüzde sosyolojinin çağrısı, insani dünyanın sürekli olarak söylemsel kontrole tabi tutulan kısmını genişletmektir ve bu genişliği korumak, böylece onu “seçim hakkı tanımayan” durum içinde kemikleşmekten kurtarmaktır (Bauman, 2005: 23).

İnsan eylemleri geniş çaplı oluşumların öğeleridir. Bu oluşumların öğelerini oluşturan ise karşılıklı bağımlılık kuran insanların birlikteliğidir. Bauman’ın karşılıklı bağımlılık olarak kastettiği şey ise “bireylerin eyleme girişme ihtimali ve girdikleri eylemlerdeki başarı şansının öteki bireylere bağlı olarak değişmesi durumudur. İnsanların başka insanlarla iletişimde bulunması, elbirliği içinde yaşaması veya mübadele, rekabet içine girmemesi kaçınılmaz bir durumdur. Bu konular sosyolojinin alanlarını oluşturmaktadır” (Bauman, 1998: 16). Bireylerin birbirleri ile iletişime girmemesi mümkün değildir. Fakat bu birbirine karşı bağımlılık durumu Bauman’a göre bireylerin elbirliği ile gerçekleştirebilecekleri sosyal alanları oluşturmak amacıyla olmalıdır. Bauman’ın bu görüşü evrensel bir iyi alan yaratma gayreti olarak tanımlanabilir.

Sosyolojinin ve sosyologların görevi olan fakat içinde yaşanılan toplumda bireysel bir hak olarak kalan *ifade etme* hakkını da Bauman sosyolojiye ve sosyologlara bırakmaktadır. Bu hakkı tam olarak kullanabilmek için sosyologların

çok yardımcı olacağını belirten Bauman, “gizli tutulan ya da görünmez kalan karşılıklı bağlantıların hayati kısımlarının haritasını çıkarma ve kaydını tutma görevinin sosyologlar tarafından yapılması gerektiğini ifade etmektedir” (Bauman, 2005: 23). Sosyolog, toplumun bilmediği ve görmediği gerçekleri farklı bakış açıları ile görmeli ve diğer insanlara sunmalıdır. O, toplumsal kurumlar ve kuruluşlar arasında bağları ve onların yaratacağı riskleri önceden ortaya çıkarma veya tahmin edebilme çabası içerisinde olmalıdır.

Bauman’ın bu görüşlerinden yola çıkarak kısa bir değerlendirme yapacak olursak, onun sosyolojiyi gündelik kaygı ve zamanların yorumu olarak görmekte olduğunu ve herhangi bir geziye çıktığımızda bize rehberlik yapan kişi görevini üstlendiğini belirtebiliriz. Bu rehber ile gezerken gezimizin sonunda var olan şeyleri onun aracılığı ile daha iyi kavrar ve daha iyi bilir hale gelmekteyiz. Günlük hayat uğraşlarımıza yeniden daldığımızda karşımıza çıkabilecek sorunlarla mücadele etmek hem daha kolay olacaktır hem de sorunların çözümüne dair birden fazla yorum getirme şansımız bulunacaktır. İnsan ilişkilerinin kaçınılmaz olduğu dünyada ilişkileri, karşılıklı eylemleri ve bu iç içe geçen karşılıklı eylemlerin sonuçları düşünmek ve yorumlamak sosyolojinin görevidir.

1. Zygmunt Bauman’ın Metodoloji Anlayışı

Sosyoloji de biri Amerikan sosyolojisi ve diğeri de Kıta Avrupası (Alman ve Fransız) sosyoloji geleneği vardır. Bauman, Doğu Batı Dergisindeki söyleşisinde “*benim sosyoloji anlayışım Amerika’dan ziyade, Alman ve Fransız sosyoloji geleneğindeki Kıta Avrupa anlayışındır*” demektedir (Cantell & Petersen ,2002: 57).

Sosyolojinin sorun çözebileceğine inanmamakta sadece sorunlarla sıkılmakta olduğunu vurgulamaktadır. Tarih’in ihtimaller mezarlığı görüşüne sahip olan Walter Benjamin’e katıldığını çünkü her tarihi gelişmenin birçok ihtimali görmemezlikten geldiğini belirtmektedir. Sosyolojinin bu durumdan kurtulması gerekmekte olup varlığını tarih içinde süren ihtimalleri canlı tutmasında bulacağını belirtmektedir. Ona göre sosyoloji her tartışmaya açık ve tartışılabilir olmalıdır. Sunulan her çözüm önerisi kesin ve evrensel olmamaktadır. Bu nedenle Amerikan sosyolojisini eleştiren Bauman “onun toplumsal sorunları çözmek amacıyla kurulmuş ampirik bir sosyoloji olduğunu amacının insanların ve kurumların amaçlarını fark

ettirmek olduğunu bu nedenle Amerika da sosyolojinin yavaş yavaş aşınmakta olduğunu belirtmektedir” (Cantell & Petersen, 2002: 58). Bauman, sosyolojiye sorun çözme görevi yüklememektedir. O, sosyolojiyi düşünme, yorum yapma ve farklı bakışlarını görebilme ve gösterilme ile ilişkilendirmektedir.

Kıta Avrupa sosyoloji anlayışına sahip olan Bauman, sosyolojiye *yorum* yapma görevini yüklemektedir. Kitaplarında Max Weber’in yorumlayıcı anlayışından yola çıkarak sosyolojinin yorum yapma görevini yüklenmesi gerektiğini vurgulaması onun Weber’den etkilendiğinin göstergesi olabilmektedir.

İnsan eylemlerinin anlaşılma ihtiyacı olduğunu vurgulayan Weber, insanların kendilerine koydukları amaçlara ulaşabilmeleri için yaptıkları eylemler olduğunu söyler. Onların eylemlerine anlam katan ise amaçladıklarıdır. Eylemlerdeki amaç güdüsü başka bir rasyonel akıl tarafından anlaşılabilenekte olduğu için, eylemin anlamını ortaya sürmek esas olacaktır. “Bilinçli olarak ortaya konan eylemin motiflerinin eleştirilmesi ve yeni anlamlar çıkartılması sosyolojinin görevini oluşturmaktadır. Sosyolojik gerçekliğin anlamını yakalamak amaçlanmaktadır. Böylece sosyoloji bilimin de üzerine çıkabilecektir” (Bauman, 1998: 24). Ayrıca anlama söylemi ile ilgili olarak, Sezgin Kızılcıkel de “Sosyolojinin Neliği” isimli araştırmasında okuyucularını, sosyal bilimlerde anlama söylemi ekseninde değerlendirilecek bir isim olarak Zygmunt Bauman’a yönlendirmektedir (Kızılcıkel, 2009: 41). Sezgin Kızılcıkel’in bu yönlendirmesi, Zygmunt Bauman’ın metodolojisi ile ilgili tespitlerimize katkıda bulunmaktadır.

Bauman, Kıta Avrupa sosyoloji anlayışına sahiptir. O, sosyolojinin çözüm bulma gibi bir sorumluluğunu olmadığını belirtmektedir. Anlama ve yorumlama ekseninde bir sosyoloji anlayışına sahiptir. Bu görüşü ile Weber’e benzemektedir. Sonuçta onun metodolojik anlayışı için yorumlayıcı metod demek yerinde olacaktır.

2.Zygmunt Bauman’a Göre Sosyolojik Düşünmenin Kazandırdıkları

Sosyolojik düşünce sosyologlar, filozoflar ve diğer tüm düşünürler tarafından farklı tanımlarla ifade edilmektedir. Alan Swingewood’a (1998: 15) göre sosyolojik düşünce, toplumun kendi başına özgün bir inceleme nesnesi, yasalar ile süreçler tarafından nesnel olarak belirlenen bir sistem ya da yapı olduğunun farkında olunmasıdır. Ona göre sosyolojik düşüncenin gelişmesi ise birey, toplumsal grup ve

toplulukları kapsayan, işbirliğine, iletişime ve diyaloga dayalı etkileşimin sonucu olmaktadır (Swingewood, 1998: 17). Sosyolojik düşünmenin sosyologlar tarafından farklı bağlamlara oturtulduğunu ifade eden Sezgin Kızılcıkel ise sosyolojik düşünmenin ve sosyolojik bir incelemenin tarihsel kapsamlı bir kavrayış ve tarihsel malzemelerin yoğun kullanımı üzerine inşa edildiğini iddia etmektedir. Ona göre tarihi temeli olmayan, tarihsiz bir sosyoloji mümkün olmamaktadır (Kızılcıkel, 2001:3). Kızılcıkel sosyolojinin temelinde tarihin önemli bir yeri olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda Anthony Giddens'ın da aynı doğrultuda olduğunu söyleyebileceğimiz şu cümlesi dikkat çekicidir; “sosyoloji ve tarih farklı çalışma alanları olarak düşünülse de bu görüş hatalıdır” yargısını dile getirmektedir (Giddens, 2001: vi).

Anthony Giddens ve Sezgin Kızılcıkel'in yanı sıra aynı görüşü paylaşan ve Türk sosyolojisinde önemli bir yere sahip Baykan Sezer de tarih ve sosyolojik düşünme arasında bağlantı kurmaktadır. Ona göre “Sosyolojik bilgi için en önemli kaynak tarihtir. Sosyoloji araştırma aşamasında tarihle sıkı ve doğru bir ilişki kurmak zorundadır. Fakat tarihle irtibat kurarken sosyolojinin dikkat etmesi gereken şey, toplumların kendine özgü tarihleri olduğunu unutmamaktır”(Çağan, 2007: 76). Tarih ile sosyoloji arasındaki ilişkiyi C.Wright Mills şöyle ifade etmektedir: “... Her sosyal bilim düşüncelerinde tarihsel bir bakışa dayanması ve tarihsel materyallerden tüm olarak yararlanması gerekmektedir. Tarihin doğasına ilişkin olarak tarihi aşan bir teoriyi benimsemiş olmadıkça ya da toplum içindeki insanı tarihsel olmayan bir varlık olarak tasarlamadıkça, hiçbir sosyal ilim tarih bilimini görmezlikten gelip, onu aşamaz. Toplumbilim adını taşıyabilecek değerde olan bir toplum bilim “tarihsel toplumbilim” niteliğini de taşımak durumundadır” (Akt. Aksoy, 1998: 24).

Bu görüşler sosyoloji ve tarih vurgusunu ön plana çıkaran sosyolojinin oluşumunda tarihin varlığını kabul eden yargılar olarak değerlendirilip tarihi sosyolojinin hammaddesi sonucuna ulaştırmaktadır. Tarihin sosyolojik düşünce içinde öne çıkmasının yanı sıra sosyolojik düşünce içerisinde her şey toplumsaldır düşüncesi de yer almaktadır. “Bu görüş bireyi toplumsal bir kategori olarak görmektedir. Sosyolojik bir bilgi toplumsal bir varoluş şeklinde ele alınmaktadır. Nedeni ise dış dünyanın alıcısı ve kavrayıcısı olan niteliğindeki insanı, somut bir toplumun üyesi niteliğindeki insandan ayırmak saçma olmaktadır. İnsanın hayatta

kalması demek süre giden sosyal sürecin bir parçası olmak demektir”(Doğan, 2002: 7). İsmail Doğan’ın bu görüşü ise sosyolojik düşüncenin farklı bir yönünü ortaya koymaktadır. Grup yaşamından bağımsız olarak kişileri anlamının yanıltıcı olduğu sonucu elde edilmektedir. Bireyin toplumsal bir varlık olduğu görüşünden hareket ederek sosyolojik düşünce içinde bulunan her olgunun toplumsal olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca “Sosyolojik düşünme, sosyoloji biliminin sağladığı bir tutumdur” (Birkök, 1998: 18). Sosyolojinin genel eleştiri ve yorumlayıcı tavrı olmadan sosyolojik düşünce de var olamaz. Sosyolojinin eleştiri tavrı içerisinde bulunması felsefeyle de iç içe olması anlamına da gelmektedir. Sonuçta sosyolojik düşünce düşünürler ve sosyologlar tarafından tarih ve toplumsal öğeler gibi birbirinden farklı temellere dayandırılarak açıklanan, sosyoloji biliminin sağladığı bir düşünce biçimidir.

Sosyolojik düşünmenin oluşumlarındaki temel etkenlerin yanı sıra diğer önemli bir konu ise sosyolojik düşünmenin bireylere sağladığı katkıdır. Anthony Giddens’a (2008:38) göre sosyolojik düşünmeyi öğrenmek daha geniş görünüme bakmak imgeleminin işlenmesidir. Sosyolojik imgelem bizden her şeyden önce kendimizi gündelik yaşamlarımızın bildik sıradanlığından, yeni bir bakışla uzaklaştırarak düşünmeyi gerektirmektedir. Sıradan bir şeyi farklı açılardan düşünebilme yetisi geliştirebilmektir.

Zygmunt Bauman’ın sosyolojik düşünmenin kazandırdıklarına dair düşüncesi ise şudur; sosyolojik düşünmek, kendi başına bir güç, sabitleme karşıtı olan güce karşı yeni bakış açıları geliştirebilmektir. “Baskıcı olan dünyanın esnekleşmesi ve dünyanın bugün olduğundan farklı bir dünya olabileceğini düşünmek, sosyolojik düşünebilmekle ilgilidir” (Bauman, 1998: 25). Anlaşıldığı üzere Bauman, sosyolojiyi her zaman diğerlerinden farklı düşünebilmek üzerine temellendirmektedir. Sosyoloji bilimi bunu sağlamalıdır.

Çevremizdekilerin düşlerini, kaygılarını ve acılarını iyi anlayabilmek için bireyi tanımak, bireylerin seçimlerine, uygulamalarına ve hoşnut oldukları şeyi yapmalarına saygı duymak sosyolojik düşünebilmekle ilgilidir. Ayrıca “dayanışma, karşılıklı anlayış, acılara birlikte göğüs germe ve kötülükleri alt edebilme konusunda birlikte güçlenme, ortak davalar karşısında güçlenebilmeyi sağlamaktadır” (Bauman, 1998: 26). İsmail Doğan’a (2002: 8) göre, sosyolojik düşünebilme aracılığıyla insan

toplumda yalnız olmadığını, eğer koşullarını dert ediyorsa kendisi gibi birçok insanın benzer koşullarda olduğunu fark etmektedir. Sosyolojik düşünmek, “bizden farklı hayat sürdürenlerin hayat tarzlarının iç mantığını, biz ve onlar arasındaki sınırların aşılabilirliğinin aşılabileceğini düşünmeyi sağlamaktadır” (Bauman, 1998: 27). Bu konuda Doğan (2002: 7) sosyolojik düşüncenin, “biz” bilincini yaratmakta olduğunu ifade etmektedir. Kast edilen “biz” toplumu bir bütün olarak ele almaktır. Biz bilincini oluşturmak toplum halinde yaşama bilincini oluşturmaktır.

Bauman, (1998: 27) sosyolojik düşünmenin, öteki ile olan iletişimimizi karşılıklı anlaşma sürecine çevirebileceğini ifade etmektedir. O, hoşgörüyü oluşturur. Böylece başkalarının farklı hayatı tercih etmelerinin özgürlüğü doğal görünebilmektedir. Sosyolojik anlayış, hoşgörüyü besleyen anlayışı ve anlayışı mümkün kılan hoşgörüyü artırmaktadır. Yani özgürlük ve hoşgörü davası sosyolojik düşünmenin temelini oluşturmaktadır (Bauman, 1998:257).

Zygmunt Bauman,(1998: 25) sosyolojik düşüncenin dünyayı esnekleştirdiğini fakat duygularımızı keskinleştirdiğini iddia etmektedir. Sosyolojik düşünme, sabitleme karşıtı güçlere karşı gözümüzün açılmasını sağlayabilmektedir. Yani duygularımızı keskinleştirebilir. Sosyoloji sanatını öğrenen kişi, hayat karşısında daha az manipüle olmakta dışarıdan gelen baskılara karşı dirençli hale gelebilmektedir.

Sosyolojik düşünme, toplumsal ve bireysel açıdan bireye katkıda bulunmaktadır. Fakat Bauman, özgürlüklerin kullanılması açısından madalyonun diğer bir yüzünü de bizlere göstermekten kaçmamaktadır. Hükümet ve güç sahiplerine göre sosyoloji politikaya ihanet etmektedir. Çünkü sosyolojik düşünmenin öğrettikleri, özgürlükleri kullanma ve özgürlüklere saygı gösterme mevcut güç için tehlike oluşturmaktadır. Bu nedenle sosyoloji, “güç sahiplerine ihanet eden kişi pozisyonunda olmaktadır” (Bauman, 1998: 27). Güç sahipleri ile güce karşı boyun eğmek zorunda kalanlar için özgürlük davası sorunu sosyolojik bağlamda farklı algılanmaktadır. Bauman’ın, sosyolojik düşünme betimlemesinin vardığı sonuç, her birey için ötekileştirme yapmadan özgürlüklerin sağlanması ve hoşgörü ortamının oluşturulmasıdır.

3.Zygmunt Bauman’ın Sosyoloji ve Sağduyu İlişkisi

Zygmunt Bauman’a göre sosyolojik düşünce ile sağduyu arasında ilişki vardır. Ali Esgin değerlendirmesiyle Bauman’a göre sosyoloji bir sağduyu bilimidir. Sosyolojik bulgu için kaynak sağlayan bütün deneyimler ile sosyolojik bilgiyi oluşturan hemen her şey, sıradan insanların gündelik yaşantılarında karşılaştıkları şeyler olmaktadır. İnsan deneyimleri, pratikte mümkün olmasa da, ilke olarak herkese açık olmaktadır. Yani deneyimler, bir sosyologun inceleme nesnesi olmadan önce zaten sosyolog olmayan herkes tarafından yaşanmaktadır. Sonuçta, hepimiz başka insanlarla karşılıklı etkileşim halinde birbirimizi etkileyerek yaşamaktayız. Başkalarıyla yaşamak için birçok bilgiye gereksinim duymaktayızdır. İşte sağduyu gereksinim duyduğumuz bu bilginin adı olmaktadır (Esgin, 2008: 36).

Genel anlamda sağduyu bilgisi veya gündelik bilgi insanların gündelik hayatlarında ve en sıradan deneyleri sonucunda elde etmiş oldukları sıradan bilgi olarak tanımlanmaktadır. Bu bilginin kaynağı, bütün insanların temelde aynı biyolojik yapıya ve benzer toplumsal koşullara sahip olmalarıdır. Örneğin ister dahi, ister en sıradan bir insan olsun herkes yağmurun ıslattığını, ateşin yaktığını bilmektedir, kırmızıyı kırmızı, sıcak şeyleri sıcak şeyler olarak adlandırır. Yine insan böyle bir bilgi sayesinde yiyeceğin açlığı gidereceğini, ilkbaharın arkasından yazın geleceğini söylemektedir. Bu tür bir bilgi bilinçli bir araştırma yöntemi sonucunda elde edilmiş olmamakta, farkında olmadan kazanılmakta ve yapısı itibarıyla sistemsiz olmaktadır. O yaşama, duyularını kullanma, en ilkel türden deney sonucu ortaya çıkmaktadır ve herhangi bilinçli bir yöntemle dayanmamaktadır (Arslan, 1994: 14).

Bauman’a göre sağduyu günlük işlerimizi yürütmek için faydalandığımız zengin ancak dağınık, sistematik olmayan, genelde bağlantıları belirsiz ve söze dökülemeyen bilgidir. Sosyolojik bulgunun hammaddesi deneyimler ve insanların gündelik hayatlarında yaşadıkları şeylerdir. Deneyim sahibi olmak için de sosyolog olmaya gerek yoktur. Yaptığımız eylemler ve elde ettiklerimiz başkalarını da etkilemektedir. Yabancılarla veya arkadaşlarımızla yaşadığımız iletişim veya iletişimsizlik sosyolojinin bahsettiği şey olmaktadır (Bauman, 1998: 19). Sosyologun hareket noktası günlük hayatımıza giren ham bilgi olmaktadır. Bauman, sosyologun bazen bir fizikçi bazen de bir biyolog tavrını almaya gayret ettiğini; fakat olaylara

uzaktan bakma tavrında başarılı olamadığını belirtmektedir. Çünkü sosyolog kavramaya çalıştığı deneyimin iç bilgisinden tamamen kopmamaktadır. Yorumlamaya çalıştığı deneyimin hem iç hem de dış yüzünde kalmaya mecbur kalacaktır. Bu da sosyoloji ile sağduyu arasındaki özel ilişkiyi ifade etmektedir (Bauman, 1998: 18-19). Sosyolog ne kadar nesnel tavır takınmaya gayret etse de içinde yaşadığı toplumun ve o toplumdan edindiği deneyimlerin ön bilgisinden tamamen kopmamaktadır.

Sosyologların araştırdıkları bilgiler dağılmış ve bölük pörçük bir yapıya sahip olsa bile hepsi eylemi gerçekleştirenler tarafından isimlendirilmiştir. Yani sosyologun irdeleme sürecinden önce, sağduyusal bilginin nesnesi olmaktadır. Düzenli insan etkileşimlerinin oluşturduğu gruplaşmalar, grubun içinde yer alan bireyler tarafından anlamlandırılmakta ve önemleri öncesinde belirlenmektedir. Bu durum sosyologların da onlar için aynı isimleri kullanmasını zorunlu kılabilmektedir. “Sıradan” insanların sağduyusal bilgisi tarafından verilen anlamlar ile sosyologların kullanacakları terimler aynı olacaktır. Çünkü grup içindekiler sağduyusal bilgileri ile içinde bulundukları düzeni anlamlandırmış olmaktadırlar. Sosyolojik söylemin herkese açık olması ve açıkça belirlenmiş sınırlarının olmaması bu duruma neden olmaktadır. Bauman’ın bu konuda tavsiyesi ise sosyolojik fikirlerle sağduyu arasına sınır çekmek ve sosyologların bu duruma daha fazla dikkat etmesi gerektiğidir (Bauman, 1998: 20).

Sosyologlara “sağduyuyla aranızda sınır çekmelisiniz” vurgusunu yapan Bauman, sağduyu ve sosyoloji arasında insan deneyimlerini ele alış bakımından bazı farklar olduğunu belirtmektedir.

1)Sağduyu Konuşma: Bu özellik sosyolojinin bir bilim olduğu vasfından yola çıkarak sorumlu konuşmanın gerekli olduğu vurgusunu ifade etmektedir. Sosyolog mevcut kanılarla desteklenen önermeler ile geçici sınanmamış tahmin statüsündeki önermeler arasındaki ayrımları belirlemelidir. Bauman, sorumlu konuşmada esas olanın dürüstlük olduğunu, önermelerin dürüstlük ve titizlik çerçevesinde sunulduğunda güvenilir, inanılır ve pratik yararlarını artırabileceğini belirtmektedir. Sağduyulu konuşma da böyle bir zorunluluk bulunmaması sosyoloji ile arasındaki birinci farkı oluşturmaktadır (Bauman, 1998: 21). Sosyolojinin bir bilim olduğu tezinden hareket eden bu madde sosyologun kanılarının desteklenen

önergeler ile fark yaratabileceğini ifade etmektedir. Sağduyu bilgisi ise sınanmamış tahmini bir bilgiden oluşmaktadır.

2)Alanın Büyüklüğü: Alanın büyüklüğü materyalin çıkarıldığı yeri kastetmektedir. Alanın büyüklüğü kendimizi günlük kaygılarımız düzeyinden kurtarmak daha geniş bir deneyim ufkundan bakmak için yukarı çekme çabasıdır. Sosyolog bireysel hayat dünyasının sunduğundan daha geniş bir bakış açısı arayışı içine girerek başka insanlara hem nicel hem de nitel açıdan farklı olduğunu göstermektedir. Kişisel hayat dünyasına dayanarak yapılan deneyimler tek yanlılık arz etmektedir.Bauman bu sorunun çözümü olarak, kişisel hayatımızı sürdürdüğümüz dünya ile başka deneyimlerin karşılaştırılmasının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Bu şekilde hareket etmek tek kişinin hayatından yola çıkılmadan geniş bir ağ elde etmeyi sağlamaktadır. Böylece ufuklar genişleyecek, bireysel hayat hikâyesi ile engin sosyal süreçler deryası arasındaki sıkı bağ sağlanacaktır. Birey, amaçlar oluşturmak ve hayatını denetlemek amacıyla olduğunda sosyolojik bilgi sağduyunun veremediği bilgileri verebilecektir (Bauman, 1998: 21-22).

3)Anlam Verme: Anlam verme kişilerin meraklarını gidermek için kalkıştıkları bir yoldur. Kişi merak duyan bir varlıktır ve eylemlerinin de yaratıcısıdır. Eylemlerini de bir maksat dâhilinde yapmaktadırlar. Gerçekleştirilen eylemlerdeki maksatlara bakarak başkalarının eylemlerini de anlamlı hale getirip atıfta bulunma şansına sahip olabilmekteyiz. Böylece kendi dünyamızdan yola çıkıp çevremizdeki insan dünyasını anlamlandırmanın yolunu bulmaktayız. Yani dünyada olan biten şeyleri kasti eylemlerin sonucu olarak algılayıp yeni eylemlere anlam vermekteyiz. Bauman, bu kişiselleştirilmiş dünyaya sosyolojinin karşı çıktığını belirtmektedir. Sosyolojinin tekil eylemlerden değil bağımlılık ağlarından yola çıktığını ve birey metaforunun yanlış bir metafor olduğunu göstermektedir. Sosyolojik olarak düşünürken eylemlerimizin sonuçlarını açıklayan gerçeklerin karşılıklı bağımlılık ağlarının çözülmesi ile oluşabileceğini vurgulamaktadır (Bauman, 1998: 22-23). Kişi bazındaki çıkarımların sosyolojik bir açıklama için yeterliliği söz konusu olmamaktadır. Bireyler arasındaki ilişkiler ağı gerçeklerin ortaya konmasında belirleyici olmaktadır.

4)Sağduyunun gücünün sorgulanamaz olması sosyoloji ile sağduyu arasındaki son farklılıktır. Sağduyunun karakteri, hükümleri tartışma götürmez. Sağduyu günlük

hayatın rutin, tekdüze doğasına dayanmaktadır. Alışlagelmiş ve tekdüze hareketler sürer gider iken kendimizi irdeleme ve çözümleme ihtiyacı duymamaktayız. Şeyler bildik hale gelmekte olup kendi kendini açıklar hale gelmektedir. Soru ve kuşku doğurmamaktadır. Görünmemektedir. Böyle bir durumda sorgulayıcılık ve eleştiri onlar için en amansız düşman olmaktadır. Alışkanlıkları ve birbirini pekiştiren inançları sorgulayan sosyoloji ise her şeye burnunu sokan sinir bozucu bir yabancı gibi davranmaktadır. Sosyoloji “sakinler” arasında kimsenin yanıtlamak istemediği ve hatırlamadığı soruları sorarak rahatlığı bozmaktadır. Yani sağduyu tarafından bilinen şeyi bilmedikleştirmektedir. Bauman, “bilmedikleştirmenin daha bilinçli, daha denetimli ve daha düşünülmemiş imkânları sağlayabilme ihtimalinden ötürü yararlarının da olabileceğini ifade etmektedir” (Bauman, 1998: 25). Bildiğimizi sandığımız şeylerin bilinmeme veya yanlış, eksik bilindiğinin düşünülmesi sosyoloji için bir kazanç olmaktadır. Çünkü böylece daha bilinçli bir düşünce sisteminin önü açılacaktır.

Bauman’ın bu görüşleri çerçevesinde sağduyu ve sosyoloji arasındaki bağlantıyla ilgili değerlendirme yaptığımızda, Bauman sosyoloji ile sağduyunun iç içe geçmişliğinden hareket etmektedir.

Sosyolojinin insan bilimleri içinde yer alması ve insan ilişkilerinin karşılıklı bağımlılıklarını irdelemekte olmasından ötürü sağduyunun da başkaları ile yaşamak için gerekli olan bir sürü bilgiden biri olmasından ötürü sosyoloji ve sağduyu birbirinden kopmamaktadır. Sosyolojinin herkese açık olması, fizik veya kimya gibi fenomenlerine kendisinin isim verme şansının kısıtlı olması da kendine ait alanını daraltmakta ve sağduyu ile ilişkilendirilmesine sebep olmaktadır. Bauman, sosyoloji ve sağduyu ortaklığının yanı sıra arasındaki farklılıklara da değinmektedir. Bu farklılıkları dört başlık altında toplayıp neden farklı olduklarını açıklamıştır. Genel bir şekilde farklılıkların temelinde yatan gerekçeyi ifade edersek sosyoloji sağduyunun sınırlarını aşmayı hedeflemektedir. Sağduyunun sosyolojinin önünü tıkayan eğilimlerini aşmak gayreti içerisindedir. Sağduyudan farklı olarak sosyoloji, daha eleştirel daha az uzlaşmacı olmayı amaç edinmektedir.

B.MODERNLİK ANLAYIŞI

Modernizm, modernlik kavramları karmaşık bir coğrafyaya sahip olmaktadır. Karmaşık olan bu coğrafya, “modernizmin tam olarak ne olduğu konusunda yorum yapmayı güçleştirmektedir” (Harvey, 2006: 38). Asaf Şimşek’in ifadesiyle moderniteye ilişkin en önemli sorun, “modernitenin ne zaman başladığı ve kendisini ne zaman kurduğudur” (Şimşek, 2008: 1).

Modernliğin, yeni bir bakış açısına gönderme yapan tanımı Mustafa Erdoğan’a (2006: 25) göre şöyle ifade edilmektedir. Modernlik, 17.yüzyıl “Bilimsel Devrimi” ile 18.yüzyıl “Aydınlanma” düşüncesinin etkileri altında ortaya çıkan, dünyaya ve hayata –eskisinden kökten farklı- yeni bir bakıştır. Toplumsal bir dönüşüm anlamında modernlik, Ahmet Kemal Bayram (2009: 4) çerçevesinde insanlık tecrübesindeki değişimin ürünü olarak ifade etmektedir. Modern öncesi toplulukların, kendininkiyle beraber, üyelerinin kimliğini belirleyen kurucu öğelerin yerlerine yeni öğelerin bırakması demektir. Modernliği oluşturan bu kurucu öğeler Sezgin Kızılcılık’ın modernlik tanımlamasında açıkça ifade edilmektedir. Kızılcılık’ın ifadesiyle “modernlik, bilimsel bilgi, endüstriyalizm, teknoloji, teknikleştirme, uzmanlaşma, demokrasi, laiklik düşüncesi ve bireyselleşme eksenleri etrafında toplumsal yaşam alanlarını düzenlemeye yönelik bir projedir” (Kızılcılık, 1996: 12). Yine Kızılcılık’ın tanımlamasına yakın bir tanım olarak ifade edebileceğimiz diğer bir tanım da Mike Featherstone aittir. “Modernleşme teorisinin endüstrileşme, bilimin ve teknolojinin boy atması, modern ulus- devlet, kapitalist dünya piyasası, kentleşme ve öbür altyapısal öğelere yaslanan toplumsal gelişme aşamalarını ifade etmektedir” (Featherstone, 1996: 26).

Zygmunt Bauman ise moderniteyi, “isimlerin ve şeylerin, sözcüklerin ve anlamların mükemmel ve birebir uyumuna; boş noktaların ve durumların olmadığı öğrenimle aşırı yüklenmiş bir kurallar setine; her fenomenin bir dosyasının olduğu, ancak her biri için birden çok dosyanın olmadığı bir sınıflandırma bilimine; eylemin her parçası için bir failin olduğu ancak her bir eylem için birden çok failin olmadığı bir görev bölümü şeklinde tanımlamaktadır” (Bauman, 2005: 85).

Ona göre “modernliğin yaşı yoktur. Bilinmezliği de çözüme kavuşmamıştır” (Bauman, 2003: 12). Ona göre modernizm, bu yüzyılın başında olgunlaşan ve geriye

baktığımızda postmodern bir proje ya da postmodern durumun ilk belirtisinin çıktığı evresi olarak görebileceğimiz entelektüel bir akımdır” (Bauman, 2003: 13).

Zygmunt Bauman, sosyolojisinin temeline modernlik eleştirisini yerleştirmiştir. Fakat modernlik eleştirisi ile modernliği açıklamamaktadır. O, modernliğin amacı ve bu amaca ulaşmayı sağlayan araçları ile modernliğe göndermede bulunmaktadır. Modernliğin yeni bir dönem olduğunu bu dönemin ise *“modern devlet, modern bürokrasi, modern akıl, modern teknoloji, modern ahlak”* gibi unsurlarla oluştuğuna vurgu yapmaktadır. Ona göre modernlik sürecini oluşturan bu temel kavramların ulaştığı yer ise Holocaust (Yahudi Soykırımı) dır. Bauman, tezlerinde modernliğin araçlarını bizlere sunmakta ve kaçınılmaz son olarak gördüğü Holocaust üzerinden modernliği eleştirmektedir.

Zygmunt Bauman, modernliği düzen, kaos, sınır çizme, çit çekme ve Holocaust gibi kavramlarla ilişkilendirerek açıklama gayretindedir. Modernlikle ilgili olarak da birden fazla tanım yapmaktadır ve bu tanımlarda da farklı noktalara vurgu yapmaktadır. O, öncelikle modernliğin “varlığını düzen ve kaosu çatışması ve alternatiflerini içermesi olarak tanımlamaktadır. Modernlik, kendi kendini tasarlama gayretiyle yönlendirildiği ölçüde var olabilmektedir” (Bauman, 1998: 17). Bauman, modernliği oluşturan imkânsız ödevler olduğunu bu ödevlerden en fazla ön plana çıkanın ise düzenleme ödevi olduğunu ifade etmektedir. Bu ödev, ödevlerin en vazgeçilmezi olup diğer ödevlerin ilk örneği olmaktadır (Bauman, 1998: 13). Düzenin bu özelliği nedeniyle modernlik düzen üzerine düşünülen bir niteliğe sahip olmaktadır. Düzenin cazibesini Bauman, eylemlerimizin sonuçlarının ne olacağını pek az hatayla ya da hatasız kestirme yeteneğinden gelen güven olarak tanımlamaktadır.

Bauman, “şeylerin düzeni hakkında endişelenmeniz gerekmiyorsa şeyler düzendedir; düzeni bir görev olarak düşünmek şöyle dursun bir sorun olarak düşünmüyor ya da düşünmek gerektiğini hissetmiyorsanız şeyler düzenlidir şeklinde düzeni ifade etmektedir. Ve düzen hakkında bir kez düşünmeye başladığınızda, bu, bir şeyin ya da bir yerin düzensiz olduğuna dair kesin bir işarettir. Şeyler denetimden çıkmaktadır, dolayısıyla onları hizaya sokmak için bir şey yapmamız gerekmektedir. Düzen hakkında bir kez düşünmeye başladığınızda, eksik olan şeyin açık ve okunabilir bir ihtimaller dağılımı olduğu keşfedilmektedir. Her şeyin olması, en

azından her şeyin eşit olasılıkla olması mümkün değilse; bazı olaylar neredeyse kesinlikle ihtimal dışıysa ve geri kalanı söz konusu bile değilse, düzen söz konusu olmaktadır. Böyle bir durum yoksa ve bunun yerine bir olayın gerçekleşme şansı yarı yarıya ortada bir kaos olduğu söylenebilir” (Bauman, 2005: 45).

“Düzenleme ve yaratım modernliğin savaş naraları olmaktadır” (Bauman, 2001: 52). Bauman, modern görüşün, dünyanın özünde düzenli bir bütünlüğü kapsadığı iddiasında bulunduğunu belirtmektedir. Varlığın düzensiz bir şekilde dağıtıldığı düşüncesi düzene dair açıklama yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Düzene dair yapılan açıklamalar varlığı denetleyebilme olanağını sağlamaktadır. Düzen, bütün pratik niyetler ve amaçlar bakımından denetim ve yönetimle özdeşleştirilmektedir (Bauman, 2005: 109–119). Denetim, doğaya egemen olma toplumu planlayabilme, onun üzerinde tasarım yapabilme ve bazı olayların daha olası diğerlerinin daha az olası kılınması olarak düzenleme etkinliği ile eş anlamlı olmaktadır (Bauman, 1995: 10). Burada eş anlamlılık olarak kast edilen olasılıkların yönlendirilmesidir.

Bauman’a göre, düzenin varlık koşulu kaostur. Bu nedenle kaos ile düzen ilişkilendirilmektedir. Kaos veya düzen teorisini genel anlamda modern anlayışla özel anlamda ise Holocaust ile bağdaştırmaktadır. “Düzen modern pratiğin ürünü olmaktadır” (Bauman, 2003: 27–28). Düzen, her şeyden önce, neyin araç, neyin ham madde, neyin yararsız, neyin ilgisiz, neyin zararlı, neyin yabancı ot ya da haşarat olduğunu belirleyen bir tasarı olarak anlaşılmaktadır (Bauman, 1997: 129). Düzen kurma özünde ayrıştırma yapma olmaktadır. Toplumda fazlalık görünenleri dışlama politikası görevini üstlenmektedir.

Düzen yaratma pratikte daima düzenli alanı geri kalan düzensiz kesimden, yabandan ayırma, sınırsız kaos ummanının ortasında düzen adasının sınırlarını çizme anlamına gelir. Sorun bu ayırma, bu çit çekmenin nasıl etkili kılınacağı, adayı istila eden ummana engel olacak sıkı bir barajın nasıl inşa edileceğidir. Düzen kurmak belirsizlikle savaşa tutuşmaktır (Bauman, 1998: 204–205). Modernlik, belirsiz olarak gördüğü her şeyi yeni bir düzen yaratarak yok etme amacındadır. Ayırma ve sınır çekme bu düzenin ulaşmak istediği amaçtır.

Toplumsal düzen fikri ise şu anlama gelmekteydi. Kültürel olarak üretilen kaynakların ve aşkınlık stratejilerinin yeniden dağıtımı, farklılıkları gözeterek tahsis

edilmesidir ve bütün toplumsal düzenlerin yaptıkları iş, onların ulaşılabilirliğini temel “tabakalaştırıcı etken”e ve toplumsal olarak koşullanmış eşitsizliğin en önemli ölçüsüne dönüştürerek düzenlemektir. Bütün ayrıcalıkları ve yoksunluklarıyla toplumsal hiyerarşi, Bauman’a göre “çeşitli insan kategorileri için ulaşılabilir hayat formüllerinin farklara dayanan değer ölçümleriyle inşa edilmesidir” (Bauman, 2005: 13–14). Bu nokta da Bauman, modernliğin artık insanlar arasındaki farklara dayanarak yeni bir yaşam biçimi oluşturma amacıyla olduğunu belirtmektedir.

Zygmunt Bauman, modern anlayışı modern ütopyacının Morelly’in kentsel tasarısına benzetmekte ve modern tasarımın daha anlaşılır kılınmasını sağlamaktadır. Bu benzetme şu şekildedir. Önce, kent mekânı kesin, ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde planlanmaktadır. Kent, kuruluş çalışması başlamadan tamamlanmış bir tasarıya göre, boş ya da boşaltılmış bir yere sıfırdan kurulmaktadır, daha sonra, kentin merkezine ya da daha iyisi tüm kent mekânının görülebileceği bir tepenin üzerine yerleştirilen yönetim binalarını çevreleyen mekân unsurlarının düzenliliği, tek tipliliği, homojenliği ve yeniden üretilebilirliği ile sağlanmaktadır. Modern kentin yapılandırılmış halini Bauman modern düzen anlayışına benzetmektedir (Bauman, 1999a: 44). Bu örnekten de anlaşılacağı üzere modernlik öncelikle bir toplumsal tasarıdır. Bu tasarı düşünce de tamamlandıktan sonra uygulanmaya çalışılmıştır. Uygulayanlar, örnekte de olduğu gibi kentin tepesine yerleşen ve diğerlerinin hareketlerini gözlemleyen güçlüler veya bürokrasidir. Onlar toplumda tek biçimliliği sağlamaya çalışan ayrıcalıklı gruptur.

Bauman, özetle insan hayatı için yeni bir düzen kurmanın var olan düzenin parçalanması onun yerine bir amaca göre inşa edilmiş, aklın ve mantığın standartlarına uyan başka bir düzen kurmak olarak tanımlamaktadır. Bu amaçla katıları eritmek, eski katılıklardan daha sağlam ve daha kesin yeni katılıkları kalıba dökmek gerekmektedir. İşte modern görevin ilk sahayı hazırlayan evresi bu olmaktadır. İkinci evre ise bütün bu girişime anlam katan akıl ve mantık standartlarını uyan eylemleri yapabilme becerisidir (Bauman, 2005: 177). Modernlikte, akıl önemliydi çünkü modern koşullarda hiçbir şey evcil olmamaktadır. Her şey akla uydurulmaktadır (Bauman, 2000: 201). Bauman’ın modernlik anlayışında rasyonelleştirilmiş akıl ön planda olup aklın bürokrasi tarafından kurumsallaştırılması söz konusu olmaktadır. Bu nedenle amaçlanan yeni düzen de

her eylemin akla uygun olarak yapılması hedeflenmektedir. Bireylerin eylemleri de yabancı, evcil olmayanlara karşı rasyonelleştirilmektedir.

Modernitenin ortaya çıkışı sürecini ise Bauman, vahşi kültürlerin bahçe kültürüne dönüşme süreci olarak tanımlamaktadır. Ya da bahçe kültürlerinin kurulmasının, geçmişi yeniden değerlendirdiği ve yeni dikilen çitlerin ötesine uzanan alanlarla bahçıvanın kendi ekili arazi parçası içinde karşılaştığı engellerin yabancı otlar haline geldiği bir süreçti. On yedinci yüzyıl bu sürecin ivme kazandığı bir zamandı; on dokuzuncu yüzyılın başlarında söz konusu süreç, Avrupa yarımadasının Batı ucunda genel olarak tamamlanmıştı. Oradaki başarısı sayesinde, dünyanın geri kalanınca gıpta edilecek ya da onlara dayatılacak bir örüntü haline gelmektedir (Bauman, 1995: 66). Modernlik Bauman'ın bahçe ve bahçıvan metaforuyla açıkladığı bir kavram olmaktadır. Bahçe kültüründe her şey bahçıvanlar tarafından düzenlenmektedir. Yabancı ot olarak görülenler dışlanmaktadır.

Zygmunt Bauman'a (1995: 66–67) göre vahşi kültürden bahçe kültürüne geçiş yalnızca bir toprak parçasında gerçekleştirilen bir işlem değildir. Aynı zamanda ve belki sonuçları açısından daha önemli olarak bu geçiş, daha önce bilinmeyen amaçlara yönelmiş ve daha önce var olmayan becerileri gerektiren yeni bir rolün ortaya çıkması demektir. Bu rol bahçıvan rolüdür. Bahçıvan artık avlak bekçilerinin yerini almaktadır. Avlak bekçilerinin bakmaları için kendilerine emanet edilen arazideki bitki örtüsünü ve hayvanlarını beslememektedirler. Arazinin durumunu, tasarısı ve çabalarının ürünü “ideal durum” a yakın hale getirmek gibi bir amaçları da yoktur. Onlar daha çok bitkilerin ve hayvanların sorunsuz bir biçimde yeniden üremelerini güvence altına almaya çalışırlar: Avlak bekçileri, vasilerinin değişmez alışkanlıklarına müdahale edecek özgüvenden yoksundurlar; bu nedenle, söz konusu alışkanlıkların ayakta tuttuğu durumdan farklı bir durumun gerçekçi bir alternatif olarak düşünülebileceği akıllarına gelmemektedir. Avlak bekçileri çok daha basit bir şeyin peşindedir: Bu değişmez alışkanlıkların ürettiği mal varlığından belirli bir payı garantilemek, payın elde edilmesini kesin olarak sağlamak ve düzenbaz avlak bekçilerinin etken pay almalarını önlemektir. “Modernlik ise toplumu tasarlanacak bahçe gibi gören plancıların ve “bahçıvanların” yön verdiği bir dönem olmakta avlak bekçilerine yer vermemektedir” (Bauman, 1997: 154). Modernlikle birlikte

toplumu düzenleyenler değişmekte, Bauman'ın ifadesiyle avlak bekçisinden bahçıvana doğru eğilim göstermektedir.

Bahçecilik çağı yani modernlik çağı, yabancı otların temizlenmesi, tasarıma uyan bitkilerin uymayanlara karşı korunması anlamına gelmektedir (Bauman, 2001: 283). Beslenecek ve özenle çoğaltılacak faydalı bitkiler ile kökünden sökülecek yabancı otlar birbirinden ayrılmalıdır. Bu dönemde bahçıvanın tasarımınca belirlenen faydalı bitkilerin gereksinimleri el üstünde tutulmakta, yabancı ot sayılanlar ise yok sayılmaktadır (Bauman, 2003: 34). Bu tamamen modernliğin tasarladığı düzeni ifade etmektedir.

Modernlik ekilmemiş hiçbir bitkiyi kabul etmeyen kendi başına büyüyen kötü sayandı. Modernlik, bahçıvan tavrını ve becerisini önemsemektedir. Bahçıvan çimenin, sınırların ve sınırları çimenden ayıran saban izinin düzenini iyi bilmektedir. Planına ve düzenine aykırı olan davetsiz gelen bitkilere zararlı ot muamelesi yapmaktadır. Zararlı otları yok etmek ve bölümler arası ayırım çizgilerini korumak için teknolojiye yardım almaktadır (Bauman, 1997: 83). “Teknolojinin gelişmesi ise modern bilimsel yöntemlerin ön plana çıkması ve günlük yaşamı akılcılaştırma ile mümkün olmaktadır” (Bauman, 1997: 62). Bahçıvan tek başına hareket etmemekte teknolojiye ve bilimsel bilgidene de yardım almaktadır.

Akılcılaştırma düzeneğinde yabancı otlardan arındırma yapıcı bir etkinlik olmaktadır. Yabancı otlar bahçeden çıkarılmalı, varlıkları önlenmeli bu yollar yetersiz kalırsa öldürülme yoluna gidilmektedir (Bauman, 1997: 130). Bu ölümün gerçekleşmesini sağlayan araç ise modern bilim, modern teknoloji ve modern akıldır. Modern akıl çerçevesinde modern bir toplum oluşturulmaktadır. Modern toplum, bir aracı eylem sahası olmaktadır. Bunun anlamı şudur; uzmanlık bilgisi olmadan kılavuzdan yoksun olunarak herhangi bir eylem yapılamamaktadır. “Etkin icra için gereken beceriler, ürünleriyle birlikte tariflerini de yanında veren kılavuzla birlikte sunulmaktadır. Modern toplum da bireylerin kullanması gereken beceriler yaptıkları iş için kılavuz saptama ve edinme becerisi olmaktadır” (Bauman, 2003: 269). Bu beceriye kılavuz ise modern akıl ve modern teknolojidir.

Modernite, yapılmış olandan başka bir hayat bilmemektedir. “Modern insanların hayatı verili bir durum değil, bir görev ve asla tamamlanmayan ve hep daha fazla özen ve çaba gerektiren bir görevdir. İlerlemeyle yaşanan modern aşk

sona ermemiştir” (Bauman, 2005: 140–141). Bauman’a göre postmodern olarak zihinsel değişimlerle modernlik kendini devam ettirmektedir.

Bauman, modernliğin dünya da var olan düzenlikleri, kaosu gidermek için ortaya atılan, zihinsel bir proje olarak tanımlamaktadır. Modernlik aydınlanma projesi temeliyle oluşmakta olup onun en büyük silahı olan araçsal akılla temellendirip bürokrasi ile birleşerek kurumsallaşıp amaçlarını gerçekleştirme yolculuğuna çıkmaktadır. Kusursuz bir toplumun oluşabilmesi amacıyla modern toplumda uzmanlar, danışmanlar ve iyi bilenlerin birliği söz konusu olmaktadır.

Modernlik düzensizlikleri yok etmek amacıyla planlanan bir projedir teziyle Bauman’ın kast ettiği bir toplumda bulunmaması gerekli olan bireylerdir. Ulus devletlerin oluşturmak gayretinde olduğu modern projede farklı olarak görülen insanlara yer yoktur. Bahçıvan devlet bu amacı gerçekleştirmektedir. Yani toplum içinde bulunan yabancılardan kurtulmayı hedeflemektedir. Yabancılardan kurtulmak amacıyla gerçekleştirilen her amaç modernlik projesinin araçlarının birleşmesiyle örtüştüğü için modernliği yapıcı bir yıkım olarak değerlendirmekte düzen yapmak amacını kurarken var olan düzenleri yıktığını ifade etmektedir.

1.Modern Bilinç

Bauman, modernlik sürecine destek sağlayan araçlar üzerinden hareket ederek modernlik sürecini okuyucularına sunmaktadır. Bu araçlar birincisi modern bilinçtir.

Modernlik, “bir düşünce biçimi bir kaygı konusudur. Kendinin farkında olan, bilinçli bir pratik olduğunun farkında olan ve yavaşladığı takdirde ortaya çıkan boşluktan sakınan bir pratiktir” (Bauman, 2003: 14). Toplumsal boşlukların oluşmaması ve modernliğin düzen, tasarlama ve belirsizlikleri bertaraf etme projesi onun sürekli kendini eleştirmesi ve yetersizliğini görmesi ile mümkün olmaktadır. Bunu sağlayan ise modern bilinçtir. Modern bilinç denetimin oluşmasını sağlamaktadır. Modern bilinç tanım olarak düzenin sonuçlandırılmazlığının bilinci ya da kuşkusudur. Bu sonuçsuzlandırılmazlık, düzen tasarımının yetersizliğini ifade etmektedir. Bilinç, düzeni sağlayan gücün altındaki belirsizliğin/kaosun farklı tabakalarını açığa çıkardığı için modern olma özelliğini kazanmaktadır. “Modern bilinç, eleştiren uyaran ve alarma geçirendir. Yapılan eylemin yetersizliğini yeniden

ortaya çıkararak eylemi sürekli hale getirmektedir. Düzenleme pratiğinin yenilgilerini ortaya koyarak onu daha kalıcı hale getirmektedir” (Bauman, 2003: 20).

Bauman, modern bilince dair şu benzetmeyi yapmaktadır. Modern insanların düzene tasarım meselesi olarak bakması modern öncesi dünyanın tasarıma karşı kaygısız olduğu veya düzenin oluşması için hiçbir yardım beklemedikleri anlamına gelmemektedir. “Modern dünyanın kaos denizindeki insan tasarımı ve insan yapısı ile yapay adaların kırılabilirlikleri ile biçimlendirilmesi modern öncesi dünyanın, hem bu denize hem de adalara sahip olduğu anlamına gelmemektedir. O dünya kara/deniz ayrımının farkında olmamaktadır” (Bauman, 2003: 16). Modernlikle birlikte kara ve denizin farklılıkları belirgin hale gelmekte bu farkındalığı da sağlayan modern bilinç olmaktadır. Modernlikle birlikte düzen üzerine düşünülen bir bilinç ortaya çıkmakta ve modernliği eleştirmekte modernliğin ayakta kalmasını sağlamaktadır.

2.Modern Akıl

Modern toplumun “kişisel” bir Tanrı’ya anlamı ve hedefi görebilecek ve kuşkulananabilecek düzen ve plan yapabilecek birine ihtiyacı vardı (Bauman, 2001: 27). Modern hayatın ulaşmayı istediği hedefleri ve kökünden söküp atmak istediklerini yok etmeyi sağlayacak “kişisel” tanrı’sı “akıl”dı (Bauman, 2003: 219-220). Aklın hâkimiyetinin yolunu açmak için uygun program aydınlanma döneminde ortaya atılmaktaydı. Aydınlanma seçici bir programdı. Doğru bilginin sahipleri ve bekçileri için geliştirilmiş bir stratejiydi (Bauman,2005: 80). Modernlik, kendi tanrısını kendi yaratan bir projeydi. Akla olan inanç ve güven bilim aracılığıyla sağlanmaktaydı. Akıl bilimin doğrularını eyleme geçiren ve kusursuz görüldü.

Mustafa Erdoğan bu stratejiyi şu cümleleriyle ifade etmektedir. “Aydınlanma düşünürleri doğru bilginin yegane kaynağının akıl olduğuna inanmaktadır. Akıl gücüne sonsuz bir güven beslemektedir. Akıl yoluyla elde edilemeyecek bir bilgi bulunmamaktadır. Onu doğru kullanarak sadece fiziki evrenin değil beşeri evrenin de hakikatine ulaşılmaktadır. Bu inancın sonucu, aydınlanmacılar, geleneğe bir hurafe, örf ve adetlere güvenen ve tarihsel emsallere atıfta bulunan her türlü inanca düşmanlık beslemektedir” (Erdoğan, 2006: 21–22). Böylece eski inançlara eleştirel yaklaşma, onları sorgulama ve onlardan kopma akla güvenmekle gerçekleşmektedir.

Bauman da gelenekselden kopuş ve akla yönelişi şu cümleleriyle belirtmektedir. “Eski stratejileri kötüleyecek yeni stratejileri üretebilecek *büyü bozma* görevini üstlenebilecek olan akıldı. Tanrısal rahiplerin yerini bilimsel rahipler ve onların zihin dünyaları almaktaydı. İlerleme anlayışına sahip olan bir akıldı. Akıl geçmişin eleştirilerini tanımlayan dünün zaaflarını ve yanlışlarını düzelten ve kendini sürekli yenileyendi. Tek kabul ettiği ise pozitif eleştiri ile mutlu sona ulaşmaktı” (Bauman, 2001: 34–35). Pozitif eleştiri temelli akıl soyut olan hiçbir şeyi kabul etmemektedir. Akıl var olan her şeyi açıklayabilecek güçtü. Bu nedenle akıl, müphemliklerin ve duraksamanın yeminli ve yenilmeyeceği umut edilen düşmanı olarak görülmektedir (Bauman, 2005: 80). Müphemlikleri yok edebilen akıl her şeyi doğa ile açıklayabiliyordu. Arzulanan toplumsal düzen ve akıl arasındaki yakın ilişki aydınlanma ve modern süreçte birbirinden ayrılmaz hale gelmekteydi. Akıl, onları birleştirmişti. Bauman bu durumu şöyle ifade etmektedir; “...Akıl, doğa ile toplumsal düzen arasındaki ilişki karşıtlığının uzlaştırıcısı rolünü üstlenmektedir” (Bauman, 1995: 69).

Modernlikte esas olan eylemden önce bir hesabın yapılmış olmasıdır. Eşleştirme, hesaplama, ölçüp biçme ve seçme işinin arkasında yatan fikir, eylemin kendisinin rasyonel olarak planlanmış olmasıdır (Bauman, 1998: 126–127). Bu rasyonel planda ümitsizliğe yer bulunmamaktadır (Bauman, 2001: 34–35). Rasyonel olarak planlanan tasarı da modern zihin yaşamayı yani mantıksal olarak tutarlı yasal normları koymayı amaçlamaktaydı (Bauman, 2005: 85). Çünkü tasarının uygulanabilirliği için modern zihnin yasama pratiğinden destek alması gerekiyordu. Akıl kurallı yönetimin gerçekleşmesi için duygusallığın gayri akli olması gerekmektedir. Çünkü duygular yargıyı bozan şeyler olup akıl bahçesindeki yabancı otlardır. Düzenin tasarımını baltalayan orijinal plana gölge düşürendir. Akıl tarafından planlanan tasarı da rasgeleliğe yer yoktur (Bauman, 2001: 77). Akıl düzen tanımlama ve tanımları sabitleme iktidarını kurmak istediği ile kesinlikten kaçan her şeyi anormal olan sınıfına koymaktadır. Aklın egemenliği daha iyi bir düzen ve daha iyi bir mutluluk adına işlenmekteydi.

Modernliğin yaratıcı bir yıkım olduğu çıkarımından hareket eden Bauman, insanlığa karşı işlenen en büyük suçlardan biri olan Holocaust’un modern aklın denetiminde işlendiğini belirtmekte modern akıl ile mükemmellik düşüncesi aşkının

pahalıya patladığını ifade etmektedir (Bauman, 2001: 249). Modern akıl insani zaafardan arındırılmışlığı kabul etmektedir. Akıl hedefi engelleri kaldırıp insan yerleşimine bir bahçe gibi bakmaktı. Buna engel olan her şeyi yok etmek de onun en önemli göreviydi (Bauman, 2001: 259). Kısacası modern akıl, mükemmel bir toplum yaratmak amacıyla modernlikle birlikte var olan ve modernliğin projelerini gerçekleştirmeyi amaçlayan toplumun bir bahçe olarak algılanması sürecinde bahçıvanlara yardımcı olan en önemli araçtı. Modern ideallere ulaşmak için bitkilerin bakımı ve istenmeyenlerin yok edilmesi modern akıl olmadan gerçekleşemezdi.

3.Modern Bürokrasi

Bauman'ın sosyolojik metodunda Weber'den etkilendiğini belirtmiştik. Bu etki onun bürokrasi anlayışında da vardır. Weber bürokrasiyi “rasyonel eylemin gereklerine en üst düzeydeki uyarılama olarak tanımlamaktadır; aslında örgüt amaçları rasyonel bir biçimde, yani aynı zamanda en yüksek verim ve en düşük maliyetle gözetlemenin en uygun yöntemidir” (Bauman, 1998: 92). Bauman'ın sosyolojik çözümlemelerindeki bürokrasi ve akıl dayanışması onun Weber'ci görüşten etkilendiğinin göstergesi olmaktadır.

Zygmunt Bauman ile ilgili çalışmasında Mustafa Kemal Şan, Bauman'ın bürokrasi anlayışını şöyle ifade etmektedir. Şan'a (2006:14) göre bürokrasi, “özellikle farklılaşmış ve parçalara ayrılmış bir toplumda işin rasyonel kurallara göre yerine getirilmesinin en etkin yöntemi olarak tanıtılmaktadır. Buna göre karmaşık bir iş, her biri işin bir kısmını yapan ve yaptıklarının nasıl bir işin parçası olduğunu bilmeleri gerekmeyen insanların beceri ve işbölümünü gerektirdiği zaman, bütün çabalar genel hedefe varılması için birbirine eklenmeli ve aralarındaki eş güdüm sağlanmalıdır. Bürokratik iş yapma tarzı sıkı bir emirler silsilesi ve bu silsiledeki her halkaya biçilen rolün sıkıca tanımlanmasına bağlıdır. Böylece işin künhüne ancak kuş bakışı bakılabildiğinde varılacak, alta inildikçe sadece işin bir halkası görülebilecektir. Nihai durumdan pratik ve zihni olarak uzakta bulunmaları, bürokratik hiyerarşi içindeki bürokratik çoğunun verdikleri kararların etkileri hakkında tam bir bilgi sahibi olamamaları anlamına gelmektedir. Bürokrasi bu doğası gereği insanların kendi kişisel tercihleri ve duygusal dünyalarının da devre dışında bırakıldığı tam anlamıyla gayri şahsi bir ortam yaratmaktadır. Kodlanmış kurallar

mantığının geçerli olduğu bürokratik yapıya yordamsal bir rasyonalite egemendir. Bu yapı içinde önemli olan yordamın izlenmesidir. Emredilenden başkasını yapmak ya da kişisel duygu ve tercihlere göre eylemde bulunmak bürokratik rasyonaliteyle asla bağdaşmayan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Eğer illa da bir duygu gerekiyorsa o da şundan ibarettir: Kişinin kendi ödevini yapmaya hazır olma ve bu ödevi yerine getirirken iş arkadaşlarına bağlı olma duygusudur. Böylece bireysel vicdanlar da örgütün hedefleri doğrultusunda devre dışı bırakılmış olacaktır”. Bauman’ın, Şan’ın da ifade ettiği gibi modern bürokrasi içinde duygusallığın yerinin olmadığını ifade etmektedir. Verilen görevleri yerine getirmek – ki bu en kötü görev bile olsa- emirlerin dışına çıkmamak, kurallara uymak, duygusal davranmamak modern bürokrasinin en belirgin özellikleri olmaktadır.

Bürokrasilerde bireysellik tüm örgütün bir numaralı düşmanı olmaktadır. Çünkü bireysellik örgütün sürekli varoluşunun dayandığı güvenilir kalıplaşmış düzeni yıkmaktadır. “Bir örgüt kendisini kişiler topluluğu değil, görevler topluluğu olarak görmeli ve buna göre hareket etmelidir. Bürokrasi de kalıcı olan görevlerdir; kişiler değişmekte, kullanılıp atılmakta kişiliğin söz sahibi olması ise mümkün olmamaktadır. Örgüt, türlerin modelini izlemektedir; kısa süreli öğelerin birbiri ardına gelmesi yoluyla kendini devam ettirmektedir, her bir üyesi kalımsız kılarak kendi kalımlılığını güvence altına almaktadır” (Bauman, 2000: 110). Bürokratik örgütün varlığının oluşumu ve devamını Bauman bu cümleleriyle ifade etmektedir.

Modern örgütlenme, insanların hareketlerinde kişisel duygu ve inançtan muaf kılmaktadır. “Disiplin, diğer sorumlulukları rafa kaldırmaktadır. Kişinin örgüte olan sorumlulukları dışındakiler arka planda kalmaktadır. Böylesine disiplin temelli kurulan bir örgütlenmede üyelerin davranışlarını etkileyebilecek ahlaki yaptırımlar görmezlikten gelinmektedir” (Bauman, 2001: 336). Çünkü bürokrasi için gerekli olan görevin belirlenmesi ve yerine getirilmesidir (Bauman, 1997: 146). Ahlak, bürokratik örgüt içerisinde yok sayılmaktadır. Onun varlığı eylemin uygulanmasının önünde engel teşkil etmektedir.

“Modern örgütlenme, ahlaki kısıtlamalardan bağımsız bir iş yapma biçimidir. İşte bundan dolayı modern örgütler, ilke olarak, üyelerinin kendi başlarına hareket ettikleri zaman kesinlikle ürpertiyle kaçacakları türden gaddar eylemleri işlemektedirler. Bauman bu durumu bürokratik eyleme katılan insanlar sorumlu

ahlaki özneler olmaktan çıkmakta, ahlaki özerklikten sıyrılmakta ve kendi bireysel ahlaki yargılarını işletmemeleri yönünde eğitilmektedir” şeklinde ifade etmektedir (Bauman, 2001: 336-337). Bu nedenle bürokratik örgüt içinde yapılan eylemlerde duygusal yoğunluğu gerektirecek bir faaliyet bulunmamaktadır. Bireysel inisiyatifler harekete geçirilmemektedir. “Biz emir kuluyuz, biz de bunun böyle olmasını istemeyiz ama ne yapalım ki aldığımız emir budur tarzı ifadeler modern bürokrasi içindeki emirleri uygulayanlar tarafından tekrarlanmaktadır” (Bauman, 2006: 15). Bürokrasi emirleri yerine getirenler olarak algılandığında “düşünce ile onun uygulanması arasındaki boşluğu dolduran konumda bulunmaktadır” (Bauman, 1997: 146).

Bauman’a göre bürokrasi içindeki bu örgütsel yapının duygusuz ve ahlaktan yoksun özelliğinden yola çıkarak Holocaust olayına ulaşılmaktadır. “Moderniteyi yaratan iktidarın avlak bekçisi tavrından bahçıvan modeli tavrına geçmesi de bürokrasinin her amacı ile örtüşmekte Holocaust’a ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır” (Bauman, 1995: 66-67). Bauman’a göre, Holocaust, bürokrasi olmadan düşünülememektedir. Bürokrasi araçsal akli kurumsallaştırıp gerçekleştireceği eylemleri ahlaki hesaplardan soyutlayama becerisine sahip olmaktadır. Ayrıca bürokrasi, iki şekilde eylemi ahlaki değerlerden koparmaktadır, “onu *“adiyoforize”* eder; yani eylemi ahlaki açıdan ilgisiz hale getirmektedir, onu doğru yanlış gibi değer yargılarıyla değerlendirilebilir olmaktan çıkarır. Eylem, ahlaki kıstaslara vurulamaz hale gelir. Bunlardan birincisi olan görevsel iş bölümü, eylemi hiçbirinin tek başına sorumluluğu üstlenemeyeceği biçimde kişiler arasında parçalamaktadır. Sorumluluk, yüzer- gezer hale gelir, öyle ki hiç kimsenin o eylemden tek başına ve nihai olarak sorumlu olduğu ileri sürülemez. Eylem, ufak parçaları bölünmüş olup her bir parça sonuç üzerinde tek başına etkili olamayacak kadar küçüktür. Dolayısıyla o parçayı yerine getiren kişi kendisini olayın sonuçlarından sorumlu görmez. İkinci olarak bürokrasi ahlaki sorumluluğun yerine teknik sorumluluğu koyar. Amaç teknik başarıyı yakalamak, işi iyi yapmaktır. Bu eylemi ahlaktan soyutlamaktadır” (Kodal, 2003: 9).

Sonuçta, bürokrasi bireyi ahlaktan uzaklaştırmış olmaktadır. Toplum ise yönetilen bir nesne, kuvvet zoruyla düzenlenecek bir bahçe olmaktadır. Devlet, istediği bireyi bahçesine yerleştirmekte istemediğini bahçeye almamaktadır. Düzenli

bir bahçe modern bürokrasinin hedefi olmaktadır. Holocaust da bu düzenli bahçenin elemanlarını oluşturmak amacıyla bahçede bulunmaması gereken yabancı otların dışlandığı modern bir soykırımdır. Bu soykırımın oluşmasında modern bürokrasinin payı büyüktür.

4.Zygmunt Bauman’ın Modernlik Eleştirisi

Bauman’ın sosyolojik çözümlemelerinin temelini oluşturan en önemli konu modernliktir. Bauman’ın modernlik eleştirisi modernliğin aydınlanmanın getirmiş olduğu ilerlemeci dünya görüşünün bir çıkmaza ulaştığı noktasında yoğunlaşmaktadır. Onun çözümlemesine konu olan kitle kısımları ve tiranlıkları doğuracak olan dönem hattizatında modernliğe temel ruhunu veren aydınlanma aklının doğasının bir sonucu olmaktadır. Bauman’ın “modernliğin barbar ve despot doğasına yönelttiği eleştiriler bağrından fışkırıp geldiği aydınlanma geleneğinin doğasında bulunmaktaydı. Bu anlamda aydınlanmanın daha sonradan tiranların yetiştirdiği sosyo- kültürel iklimin oluşturulmasında sağladığı entelektüel katkı son derece etkin sonuçlar vermektedir. Nitekim aydınlanmanın mutlakıyetçi, deterministik, katı, hoşgörüsüz, duygusuz, kibirli monist yaklaşımı Bauman’ın modernlik eleştirisine zemin teşkil eden tüm özelliklere sahiptir” (Şan, 2006: 69). Yani modernitenin tutumlarını “*araçsal akıl*” anlayışında bulmaktadır. Araçsal akıl nedeniyle insanların Holocaust gibi ağır bedeller ödemek zorunda kaldığını ifade etmektedir. Bu araçsal akıl modernliğin amaç edindiği adiaforizasyona kadar da ulaşmaktadır.

Bauman’ın modernlik eleştirisinde en önemli kavramlardan biri ahlak kavramıdır. Modernlik eleştirisini ahlak anlayışı üzerinden belirlemektedir. Toplumu modern düzen anlayışı çerçevesinde oluşturmak isteyen modernlik, modern bürokrasi düşüncesi ile şekillenmekte ve toplumu, mühendisçe bir anlayışla oluşturmayı amaçlamaktaydı. Bu mühendisçe anlayış Holocaust’un da gerçekleşmesini sağlayan adiaforizasyon olgusunun gerçekleşmesini sağlamaktadır. Adiaforizasyon durumu, eylemin sorumluluğunu bireyin kendisinden uzaklaştırmaktadır. Yani kötülük yapmak için kötü insanlara gerek kalmamıştır, teknoloji ve bilim iyi insanların da kötü eylemleri içinde bulunabilmesini sağlamaktadır. Fakat bu adiaforizasyon durumu, salt kişiselliği de ortadan kaldırmamaktadır. Ona göre, “davranış kodu ve

bir rolün oynanmasına ilişkin seçimlerin kuralları, gerçek benliği ele geçirecek kadar genişletilmiş olamamaktadır. Gerçek benlik özgürdür; bu özgürlük sevincin ama aynı zamanda hiç de küçük olmayan acının bir nedenidir. Burada, salt rol yapmaktan uzak olarak, gerçekten kendimizizdir” (Bauman, 1998b: 31). Ahlaki benliğin özgürlüğü, bu gerçek benliğin altında bulunmaktadır. Bireyin özgürlüğü ve sorumluluğu doğuştan getirdiği gerçek benliğinde bulunmaktadır.

Bauman, modernizmin kendisini hakikatın temsilcisi olarak ilan etmesiyle büyük bir mitosa dönüştüğünü düşünmektedir. Çünkü ona göre modern düşün kurucusu olan “insan, aklını kullanarak bütün bilinmezlere, müphemliklere ve belirsizliklere son vereceği iddiasında bulunmuştur” (Duman, 2008: 4). Fakat modernlik daha fazla bilinmezliklere neden olmaktadır. Bu müphem olma durumu, modernliğin otoritelerine ve söylemlerine dair güveni azaltmakta ve postmodernliğin etik krizine neden olmaktadır (Bauman, 1998b: 28). Modern dönem boyunca ahlak felsefecilerinin çabaları, çoğulluğun azaltılması ve ahlaki müphemliği yok etmektir (Bauman, 1998b: 33). “*Modernliği çelişkilerle dolu bir proje*” olmasının sonucunda bireyler yanılmazlık iddialarına karşı şüpheyi bakmaya başlamaktadır. Bauman, bu durumu şu cümlesiyle ifade etmektedir; “Sonunda, hiçbir otoriteye güvenmeyiz, en azından hiçbirine tamamen ve uzun süre güvenememekteyiz. Her yanılmazlık iddiasına kuşkuyla yaklaşmadan edemeyiz (Bauman, 1998b: 33). Modernliğin vaat ettiklerini yerine getirememesi sonucu ortaya çıkan çoğulculuğa karşı “sahip olunan ahlaki imgelem, eylemlerin sonuçlarının çapının yanında küçük kalmaktadır” (Bauman, 1998b: 29). Modern ahlak yol göstericiliğini kaybetmektedir. Sonuçta, hayatı, “tek ahlak kuralı, her ahlaklı kişinin itaat etmek zorunda olduğu, birbiriyle tutarlı ilkelerden oluşan tek buyruklar grubu”na indirgemeyi hedefleyen modern etik ve modern düşünce belirsizliğin içine girmektedir. Bu nedenle Bauman, “modernliğin merkezinde hakiki bir çelişki yattığını ifade etmektedir” (Bauman, 2003: 94).

Modernlik, iyi davranışın kişinin rasyonel eylemlerde bulunmasında yattığını vurgulamaktadır. Modernlikle bireysel özgürlüğün ahlaki açıdan olumlu sonuçlar vermesinin tek yolu, özgürlüğün dış erke dayalı olarak belirlenen standartlara teslim edilmesi idi. Yani ahlakın yerine yasayı koymak ve etiği yasanın modeline göre biçimlendirmek hedefleniyordu. (Bauman, 1998b: 40) Bireylerin eylemleri etik yasal

otoritelerin güdümünde gerçekleştirilmektedir. Bauman, modern çelişkinin bu noktadan kaynaklandığını ifade etmektedir. Bunu şu cümlelerinden daha net anlayabilmekteyiz. “Düşünsel açıdan ne kadar sağlam olursa olsun, evrensel ilkeleri evrensel davranışın etkili standartları haline getirebilecek (ya da bu nedenle bunu isteyecek), hiç itiraz edilmeyen ve güçlü bir toplumsal kurum yoktur. Bunun yerine, varlığıyla bireyi tatmin edici ve güvenilir hiçbir çıkışı olmayan ahlaki bir belirsizlik durumuna iten birçok kurum ve birçok etik standart vardır. Modern toplumun, evrensel olarak bağlayıcı etik kuralların yasaya benzer bir kodunu ararken geçtiği yolun sonunda, sırtında eylemlerinin sorumluluğuyla birlikte, çelişkili ahlaki talepler, seçenekler ve özlemlerin bombardımanı altında kalan modern birey durmaktadır” (Bauman, 1998b: 45). Modernlik, ahlaki evreni ile yarattığı dünya arasında çelişki yaratmaktadır. Bu çelişkiyi Bauman, modern düşüncenin, doğuşuyla mahkemelik olan ve ömrü –davalı ya da davacı olarak- mahkemelerde geçen bir düşünce olduğu şeklinde belirtmektedir (Bauman, 2003: 327).

Bauman’ın ahlakla ilgili temel iddiası bireylerin ahlaki kapasiteleri sayesinde toplum halinde yaşadıklarıdır. Bauman’a (1998b: 92) “İlk felsefe bir etikdir. Etik ontolojiden önce gelmektedir”. Bauman’ın bu düşüncesinin tersine modern düşünce de ahlakı yaşama eklenmiş bir olgu olarak algılamaktadır. Bauman, görüşünü şu cümlesiyle net bir şekilde ortaya koymaktadır; “...toplum sayesinde ahlaki değiliz (toplum sayesinde yalnızca etikiz ya da yasaya bağlıyız); biz ahlaki olduğumuz için toplumda yaşamaktayız, biz toplumuz. Toplumdan önce yasa yapıcıları ve felsefecileri toplumun etik ilkelerini ifade etmek için gelmeden önce, kodlanmış iyilik kısıtlaması olmadan ahlaki olan varlıklar vardır” (Bauman, 1998b: 80). Modern düşünce ise toplumu ve ahlakı belirleyebileceğini iddia etmektedir. Ona göre, öncelikle ontoloji vardır. Bauman ise ahlakın ontolojiden önce geldiğini belirtmektedir. Bauman, modernlik eleştirisine etikte yaşanan kriz üzerinden yönelmektedir. Modernliğin etik anlayışını reddetmektedir.

Bauman, modern siyasal tarihi dair de eleştiride bulunmaktadır. Onun, insana özgürlük ve güvenlik arasındaki dengede başarılı olamadığını ifade etmektedir. Demokratik vizyonun pratikteki baskısı ya özgürlük ya da güvenlik çelişkisi yaşayıp “uzlaşma noktası” sağlayamadığı zaman demokrasi zayıflamak ve küçülmek zorunda kalmaktadır. İkisi arasındaki doğru denge yani uzlaşma arayışı sonuçsuz kalmaktadır.

Bauman'ın ifadesiyle “*henüz tamamlanmamış olduğu kesindir*” (Bauman, 2005: 73). Ayrıca Bauman, modernitenin daima, bir ayrıcalıklı insanlar azınlığı oluşturmakta olduğunu belirtmektedir. Bunlar toplumun kendilerine daha az müdahale etmesini bekleyen elit tabaka üyeleri olmaktadır (Cantell & Petersen, 2002: 53). Bu da toplumdaki eşitsizliği artırmaktadır.

Bauman'ın modernite eleştirisinde Holocaust örneği de önemli bir yer teşkil etmektedir. Holocaust, modern bir soykırımdır. Modernlik, bireylere eşitlik, adalet, özgürlük, akılcı düşünme gibi birçok bireysel haklar vaat etmektedir. Fakat modernlik bir taraftan vaat ettiği bu hakları kullanın derken diğer taraftan bunun kısıtlanmasını sağlayan engellerini de beraberinde yaratmaktadır. Bu durumu, Bauman, (1998b, 253) “*kendi kuyruğunu yiyen yılan*” şeklinde ifade etmektedir. Bauman, modern stratejisinin başarısızlık nedeninin ve Holocaust gibi olayların yaşanma gerekçelerinin, “*yeni başlangıç*” ve “*yaratıcı yıkım*” çelişkisinden kaynaklandığını ifade etmektedir. (Bauman, 2005: 88). David Harvey'e (2006: 29) göre de yaratıcı yıkım imgesi, moderniteyi anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü tam da modernist projenin uygulanmasının karşılaştığı pratik ikilemlerden türemektedir. Bu nokta da esas çelişki şu noktadadır; daha önce yapılmış olan çok şeyi yıkmaksızın yeni bir dünya yaratılabilir midir?” Bauman, bu soruya net bir yanıt vermeksizin modernitenin sonuçlarına daha fazla dikkatimizi çekmektedir. Modernitenin yapıcı bir yıkım olduğu vurgusu onun çalışmalarından çıkarabileceğimiz esas sonuç olmaktadır.

Katı olan her şeyin buharlaşması ve kutsal olan her şeyin kutsiyeti bozuldukça, şeylerin oldukları gibi görünmedikleri ve bizim olan dünyanın onu zorunlu ve kaçınılmaz kılacak kadar sağlam zeminlere sahip olamadığına dair kemirici bir kuşku oluşmaktaydı. Böylece, “modernlik *eleştiri türünün* çağı olmaktadır” (Bauman, 2005: 78). Oysaki modernlik kesinlikleri vaat etmekteydi.

Zygmunt Bauman, moderniteyi, “*her durum için belirsiz olmayan bir reçetenin olduğu ve bir reçetesi olmayan hiçbir durumun olmadığı bir dünyaya*” benzetmektedir. Ne var ki böylesine çaba gerektiren standartları karşılayan bir dünya yaratmak için, önce inşaat alanını ideali ansızın durduran geçmiş eylemlerin saçılmış tortularından temizlemek gerekmektedir. Bu nedenle modernite bir “*yaratıcı yıkım*”, sürekli bir sökme ve yıkma çağı; “*mutlak başlangıç*” art arda gelen durumların

anında eskimesinin ve böylece “dünün tarihinden sonu gelmeyen kurtulma girişimlerinin öteki yüzü olmaktadır” (Bauman, 2005: 86).

Modernite, insanlık tarihinde var olmaya başlarken insanlara dil, din, ırk gibi ayrımlarla insanları belirleyen, toplumu kastlara bölen toplumsal düzene göndermede bulunmaktaydı. Modernlik evrensel bir eşitlik söylemi ve insan doğasına yakışır hakları vaat etmişti. Fakat modernlik bu sözlerini tutamamıştır. Çünkü iç şeytanları bulunmaktaydı. Bu iç şeytanların moderniteyi oluşturan fenomenler olsa da bir taraftan onun yıkılmasının gerçek sebebiydi. Ayrıca bu şeytanlar, Holocaust gibi bir olayın yaşanmasına da neden olmuşlardı. Bauman, modernitenin bu çelişkilerle dolu yanını eleştirme ve en son nokta olarak Holocaust’a indirgemektedir.

C.POSTMODERNİZM ANLAYIŞI

Postmodernizm, heterojen bir düşünceler silsilesi olarak tanımlanabilir. Onun, “Entelektüel arenada ‘postmodernizm’ yaftası altında düşünülebilecek geniş bir söylemsel alanla ilişkilendirilmektedir (Tüzen, 2008: 146). Bu nedenle sosyal bilimciler arasında tartışmalı bir kavram olmaktadır.

Cengiz Yanıklar’ın dört düşünür çerçevesinde ifade ettiği postmodernizm tanımına göre postmodernizm; “Featherstone (1988; 2005), Jameson (2005), Lyotard (1984) ve Baudrillard (1983) gibi yazarların dile getirdiği şekliyle, postmodernizm, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı toplumlarının eski yerleşik sosyal ilişkilerin çözüldüğü ve daha karmaşık iç içe geçmiş sosyal gruplar ağına dönüştüğü ayırt edici bir “postmodern” toplumsal değişme aşamasına geçtiği düşüncesini ön plana çeken yeni ve geniş bir yaklaşımlar bohçası olmaktadır” (Yanıklar: 210)

Sezgin Kızılcılık’ın tanımıyla postmodernlik, modernliğin açmazlarına karşı savaşım ve modernleşmeyle bir hesaplaşmadır. Postmodernistlere göre postmodernizm, ileri Batı toplumlarının şu anki içlerinde bulunduğu aşamayı, bir bakıma modern sonrası/sanayi sonrası toplumu adlandırmaktadır” (Kızılcılık, 2000: 156). “Lyotard, Baudrillard, Jameson, Foucault, Touraine gibi modernliğin eleştiricileri, gelişmiş ileri Batı toplumlarındaki modernliğin dönüşüm eşiğinde olduğunu savunmaktadırlar. Öte yanda, Habermas, Giddens ve Gellner gibileriye içinde bulunduğumuz dönemin modernliğin *ileri bir biçimi* olduğu konusunda hemfikirdirler. Habermas, modernliğin *tamamlanmamış bir proje* olarak sürdüğünü,

fakat modernliğin totalleştirici *araçsal akıl* yerine *eleştirel akıl* temelinde yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunur. Giddens ise, postmodernizm gibi anlayış ve terimlerle uğraşmak yerine, sosyal bilimlerde şimdiye kadar belirli ve özgül nedenlerden dolayı yetersiz şekilde anlaşılmış olan modernliğin bizzatıhi kendi doğasına bakılmasını önermekte ve postmodernizme karşı radikal bir tavır sergilemektedir” (Tüzen, 2008: 148). Sosyal bilimciler, postmodernliğin farklı yönlerine vurgu yapmaktadır. Postmodernliğin kabul edilmesi veya reddedilmesi, modernliğin devamı gibi algılanması veya algılanmaması postmodernliğin tanımlarını güçleştirmektedir.

Postmodern kelime anlamı, Jean- Francois Lyotard’a (1991: 6) göre, “Amerika’da sosyologlar ve eleştirmenler arasında kullanıla gelen ve ondokuzuncu yüzyılın sonundan bu yana, edebiyat, güzel sanatlar ve bilimdeki oyun kurallarını değiştiren, dönüşümlerini izleyen kültürümüzün konumunu belirleyen” bir anlama sahip olmaktadır. Lyotard, postmodernizmin, modernin bir parçası olduğunu fakat oluşumunda modernizm olduğunu amacında modernizm olmadığını belirtmektedir (Lyotard, 1991: 95). O, Featherstone’a (1996: 22) göre postmoderniteyi modernitenin parçası olarak görmektedir. “...Tarihsel bir dönemleştirme düşüncesini barındırmasından ötürü postmodern muhtemelen çok kötü bir terimdir. Gelgelelim, dönemleştirme hala klasik ya da modern bir idealdir. Postmodern yalnızca bir ruh halini ya da zihinsel bir durumu göstermektedir”.

Postmodernizm eleştirileri ile ön plana çıkan Fredric Jameson ise “belirli bir dönemleştirici postmodern kavramı kullanmakla birlikte, bunu bir çağ değişmesi olarak düşünmeye gönülsüzdür. Postmodernizmi İkinci Dünya Savaşı sonrasında kaynaklanan kapitalizmin üçüncü büyük aşamasının, geç kapitalizmin kültürel egemeni ya da kültürel mantığı olarak kavramaktadır” (Featherstone, 1996: 23). Ayrıca Jameson, postmodernizm, kavramının tartışmalara açık bir kavram olduğunu aynı zamanda içsel yönden çatışık ve çelişkilerle dolu olduğunu belirtmektedir. Postmodernizm, bir kez ve tüm kapsamı içinde belirlenip, sonra rahat bir vicdanla kullanılabilecek bir kavram da olmamaktadır (Jameson, 1994: 23-24).

Zygmunt Bauman, postmodernizmin varlığını kabul etmektedir. Bu kabul, modernizmi tamamen reddetmemekte, postmodernizmi modernizmin açıklamalarını örten onun kusurlarını kapatan onu değerlendiren bir süreç olarak ifade etmektedir.

Birbirinden farklı tanımlamalar yapabileceğimiz postmodernizm anlaşıldığı üzere farklı zihinlerde farklı algılayışlarla değerlendirilmektedir.

Postmodernliği anlayabilmek için modern söylemlerin neyi vaat ettiğini iyi algılamak gerekmektedir. Çünkü postmodernliğin temelinde modernlik bulunmaktadır. Bauman, postmodernliğin oluşumunu modernliğin özelliğinde aramaktadır. Birinci değişim modern yanılısamların çökmesi ve zayıflamasıdır. Bauman, bu durumu şu cümleleriyle ifade etmektedir. *“Üzerinde ilerlediğimiz yolun sonu yarın, gelecek yıl ya da bir sonraki bin yıl içinde ulaşılabacak mükemmel bir durum olduğu, iyi bir toplum, adil toplum, tasarlanmış herhangi bir biçimde çatışmadan arınmış bir toplum, arz ve talep arasında sürekli bir denge ve bütün ihtiyaçların karşılanması durumu, her şeyin doğru yerde olduğu ve hiçbir yerin kuşku uyandırmadığı mükemmel bir düzen durumu, bütünüyle şeffaf bir durum, bilinecek her şeyin bilindiği bir durum, gelecek üzerinde tam bir denetim, insan davranışlarının beklenmedik, tartışmalı, değişken ve umulmayan sonuçlarından azade bir durum olduğu yanılısamların çökmesi ve zayıflamasıdır”*(Bauman, 2005: 131).

Bauman’a göre ikinci değişim ise modernleştirici, görevlerin ve yükümlülüklerin kuralsızlaştırılması ve özelleştirilmesidir. İnsan aklının önünde bir görev olarak durmasına alışılan, insan türünün kolektif girişimi ve özelliği olarak görülen şey, parçalanmış ve bireysel olarak yönetilen kaynaklara tahsis edilmiştir. Toplumu bir bütün olarak yasama eylemleriyle geliştirme fikri bütünüyle terk edilmemiş olsa da, vurgu kesinlikle bireyin kendini kabul ettirmesine doğru kaymıştır. Bu vahim sapma, etik adil toplumdan insan haklarına yani bireylerin farklı kalma haklarına, mutluluk ve uygun hayat tarzlarını kendi iradeleriyle seçme hakkına doğru geçirdiği değişimde suret bulmuştur şeklinde ifade etmektedir (Bauman, 2005: 132).

Bu iki olayın gerçekleşmesinin postmodern aşamaya doğru yön verdiğini belirten Bauman ayrıca postmodernizmin modernite nezdinde revaç bulmasında modernitenin evrensel ilkeleri, totaliter ideolojileri ve homojen tasavvurlarına karşı duyulan hoşnutsuzlukların da etkili olduğunu belirtmektedir (Bauman, 2003: 131). Postmodernite dönemini, modern çağın dayandığı postülaların inandırıcılıklarını kaybetmesiyle ilişkilendiren Bauman, yeni bir çağdan söz etmenin mümkün olmadığını

gibi postmodern teorisinin de böyle bir iddiasının olamayacağını düşünmektedir. Bu kavram, öncelikle modern bir içerik taşımasa bile modern çağın türettiği bir kavram olduğunu, postmodernist retorikğin politik göndermelerinden çok sanatsal ve kültürel görüngüleriyle ön plana çıktığını düşünmektedir. Nitekim ona göre, işlevselci, bilimsel temellere dayanan, rasyonel mimariye karşı başkaldırıyı gösteren bir tanım olarak sunulan bu kavramın, kısa sürede devralınarak, Batı sanatının tümünde görülebilen derin bir yön değişikliklerini içine alacak biçimde genişletilmiştir. Postmodernizm, “insanların oluşturduğu dünyaya ya da deneyimine özgü nihai hakikat arayışlarının sonunu; sanatın siyasal ya da misyonerce iddialarının sonunu; egemen üslubun, yerleşik sanatsal ölçülerin, sanatsal kendine güvenin estetik zeminine ve sanatın nesnel sınırlarına yönelik ilginin sonunu ilan etmiştir”(Bauman, 2008: 6–7).

Sanatsal alanda başlayan postmodernlik aşama aşama yayılarak tüm entelektüel sahalarda kendisini gösterecek ve etkisi altına almadığı tek bir saha da bırakmayacaktır. Bu anlamda sanattaki nesnel zemin erozyonu ile toplum bilimlerdeki Wittgenstein ve Gadamer sonrası dönemde yorumsamanın önem kazanması bunu doğrulamaktadır (Şan, 2006: 18). Yani postmodernizm kavramı ilk olarak sanatsal ve kültürel yön değişiklikleriyle ön plana çıkmaktadır (Bauman, 1995: 143).

Postmodernizm ön plana çıkmasını Bauman şöyle ifade etmektedir. Sonuçta bir modern öncesi, bir modern, bir postmodern dünyada yaşamıyoruz. Üç “dünya” da elimizden geldiğince tutarlı bir duruma getirmeye çalıştığımız tek bir yaşam sürecinin karşılıklı tutarsız yönlerinin, soyut idealleştirmelerden başka bir şey değildir (Bauman, 2000: 23). Bauman, tek bir yaşam sürecinde şu dönemde postmodernizm ön planda olduğunu vurgulayıp birbirinden üç ayrı dünyada yaşamadığımız ayrımına dikkatimizi çekmektedir.

Ona göre bizim bugünkü durumumuzdaki asıl yenilik, bakış noktamızdır. Henüz modern çağdan uzaklaşmadan ve yarattığı türbülansın sonuçlarını hissederek, bugün, modernliğin bütününe sağduyulu ve eleştirel bir gözle bakabilmekte, performansını değerlendirebilmekte, inşasındaki sağlamlık hakkında yargıda bulunabilmekteyiz. İşte bu, postmodernlik düşüncesinin anlamı olmaktadır. Tamamen post olma (arkadan gelme) ile belirlenen ve tanımlanan, böyle bir durumda

bulunmanın bilinciyle kaplanmış bir varoluş. *Postmodernlik, illa da modernliğin reddi, itibarsızlaştırılması ya da sona erdirilmesi değildir. Postmodernlik, kendi kendisine, durumuna ve geçmişte yaptıklarına daha derinlemesine, dikkatle ve sağduyuyla bakan, gördüklerini tamamen sevmeyen ve değişme gereksinimi hisseden modernlikten başka bir şey (ne eksik ne fazla bir şey) değildir. Postmodernlik, rüştüne ermiş modernliktir.* Kendisine içeriden değil de dışarıdan bakan, kazanç ve kayıplarının tam bir hesabını yapan, kendisinin psikanalistliğini yapan, daha önce asla dile getirmedeği niyetlerini keşfeden, bunların birbirlerini iptal eden çelişkili niyetler olduğunu gören bir modernlik. Postmodernlik, kendi imkânsızlığını kabul eden modernliktir; kendini gözetleyici bir modernlik; bir zamanlar bilinçsizce yaptığı şeyleri bilinçli biçimde terk eden modernliktir (Bauman, 2003: 348). Bauman, postmodernliği modernlikten bir kopuş olarak değerlendirmemektedir.

Bauman'a göre postmodernlik, kendi orijinal projesinin uygulanamazlığını kabul eden modernliktir. Postmodernlik, kendi imkânsızlığıyla uzlaşan- iyi ya da kötü, bununla birlikte yaşamaya kararlı olan- modernliktir. Modern pratikler devam ediyor; fakat artık, bir zamanlar onları ateşleyen hedeften yoksun biçimdedir (Bauman, 1995: 132). Modern pratikler ve postmodern pratikler arasındaki farkın hedefleri değişmektedir.

Bauman bu modernitenin, kendi yanlış bilincinin ötesine geçen ve başından bu yana aslında yaptığı şeyin -ki bu belirsizlik ve çoğulculuk üretimidir- ne olduğunu anlayan, rasyonel düzen ve mutlak hakikat gibi, en başta belirlenmiş amaçlara asla ulaşamayacağı gerçeğiyle kendisini uzlaştırmakta olduğunu ifade etmektedir (Cantell & Petersen, 2002: 54). Postmodernlik, modernliğin evrensel doğru ve yanlışlarını reddetmekte, onun kesin söylemlerine karşı belirsizliğin ve çoğulculuğun olduğu bir çağda yaşadığımızı belirtmektedir.

Postmodernlikle modernin kesinlikle aşkı sona ermemiş, sadece biçim değiştirmiştir. Müphemliğe karşı verilen üç yüzyıllık o büyük savaş artık nizami ordular tarafından değil, özgür tüketicilerin postmodern disneylandlarının parlak ışıklarla aydınlatılmış bulvarlarının arasına serpiştirilmiş karanlık çıkmaz sokaklarda bir araya gelen ve sonra dağılan gerilla birlikleri tarafından yürütülmektedir (Bauman, 2005: 91). Modernlikte de postmodernlikte belirsizlikler vardır. Modernlik doğurduğu sonuçlar itibarıyla belirsizliğe sürüklenmekte, postmodernlikte ise

belirsizlik, özgür tüketicilerinin davranışlarında ve ahlaki anlayışlarında yer edinmektedir.

Bauman postmodernliğin modernlikten farklı özellikler taşıdığını ifade etmekte olup onun ilk özelliği olarak da postmodernlik düşüncesinin dünyanın ortadan kaldırması imkânsız çoğulluğunun kabulünün gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu çoğulluk ulaşılamamış mükemmelliğe giden yolda bir ara durak, geçici nokta olmayıp kurucu bir niteliğe sahiptir (Bauman, 2003: 131–132).

Bauman’a göre postmodernlik “müphemliğin üstesinden gelmeyi hedeflediği tipik modern güdüden özgürleşme” anlamına gelmektedir. Bauman, moderniteyi “insan dünyasındaki karmaşa”nın giderilebilecek illüzyonunu büyütmeyle suçlamaktadır. Buna ek olarak tekdüze rasyonel bir düzen kuran modernite dünyanın büyüsunü bozan ve kişiliksizleştiren bir proje yürütmektedir. Postmoderniteyi de illüzyonu olmayan modernite olarak tanımlamaktadır” (Şan, 2006: 21).

İdeal anlamda, postmodernliğin çoğul ve çoğulcu dünyasında, ilke olarak bütün yaşam biçimlerine izin verilmekte ya da daha doğrusu, hiçbir yaşam biçimi, herhangi bir yaşam biçimini izinsiz kılacak kadar bariz ya da tartışmasız değildir. Farklılık bir baskı olmaktan çıkmakta, eylem ve çözüm gerektiren bir sorun olarak yorumlanmadığı zaman, farklı yaşam biçimlerinin barış içinde birlikte yaşamaları, düşman güçlerin geçici bir dengesi olmaktan başka bir anlamda mümkün hale gelmektedir. Bir yandan birlikte yaşama ilkesi, evrenselleştirme ilkesinin yerini alabilirken öte yandan hoşgörü önermesi ihtida ve tabiiyet önermelerinin yerine geçmektedir. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik, modernliğin sloganıydı. Özgürlük, farklılık ve hoşgörü ise postmodernliğin ateşkes formülüdür. Hatta hoşgörünün dayanışmaya dönüştürülmesi halinde ateşkes barışa bile dönüşmektedir. Farklılık yüksek pozitif bir değer rütbesine çıkarılmaktadır (Bauman, 2003: 131).

Farklılıkların vurgulandığı postmodernite de doğru ve yanlış tarz, doğru ve yanlış bir kültür gibi keskin ayırım yollarının bulunmamaktadır. Bauman bu durumun insanları ahlaki tercih ve sorumluluk sorununa da götürdüğünü ifade etmektedir. Her ahlaki tercihin veya tanımın pek çok farklı ve keyfi yorumun keşişimi olduğunu dolayısıyla ulaşılabilecek tek gerçeğin bir başka yorum olduğunu vurgulamaktadır. Yanlıştan doğruya değil, yorumdan bir başka yoruma ulaşılmaktadır (Akt: Cantell & Petersen, 2002: 54).

Postmodern kuramın ortaya koyduğu toplum tasarısı, cemaat, gelenek, kendi türüne ve köklerine bağlılık, milliyet gibi kısmi anti- modern unsurları kınar şeyler olmaktan çıkarıp tam tersine dönüştüren bir süreci başlatmaktadır. Bu süreç uzun zaman baskı altına alınan toplumsal grup ve kimliklerin ve entnisitelerin de kendilerini ifade etmede gereken fırsatları buldukları süreçlere can vermektedir. Böylelikle artık yeni bir kabilecilik çağına girdiğimiz bile söylenebilecektir: Bugün cemaat övgüsüne, aidiyetin alkışlanmasına ve heyecanla gelenek aramaya enerji, güç ve canlılık katan şey, mucizevî bir biçimde yeniden doğan kabileciliktir. En azından bu anlamda modernliğin uzun ve dolambaçlı yolu bizi bir zamanlar atalarımızın yola çıktığı başlangıç noktasına getirmektedir. Ya da belki de öyle görünmektedir (Akt: Cantell & Petersen, 2002: 56). Bauman, modern öncesi dönemdeki kastlar arasındaki ilişkiye geri döndüğümüzü belirtmektedir.

Postmodernizm döneminde yaşam biçimlerinin farklılığı evrenselliği hedefleyen yaşam biçiminde erimemelidir. Evrensel tahakkümün hedeflendiği yaşam biçiminde değersizleştirilmemeli ona indirgenmemelidir. Bu dönemle birlikte farklılık kaçınılmaz bir şey değil aynı zamanda iyi, değerli ve korunma ve bakılmaya muhtaç bir şeydir de(Şan, 2006: 21).

Hedeyten yoksunlukta bu dönemin özelliği olmakta sorunsuz bir hayat için kesin reçetelere, sağlam biçimde sabitlemiş sürekli yönelim noktalarına ve hayat yolculuğunu kestirmek mümkün olmamaktadır. Kişinin güçsüzlük, eyleme yeteneksizliği ve hayatın getirdiği görevlerin üstesinden gelme yeteneksizliği duygusu da postmodern zamanların simgesel kırıklığı haline gelmektedir. Bauman, güçsüzlüğün, yetersizliğin postmodern dönemin hastalıkları olduğunu ifade etmektedir. Uyumsuzluk korkusu değil, uyum sağlamanın imkânsızlığı söz konusudur. Sınırları ihlal etme dehşeti değil, sınırsızlığın dehşeti vardır. Kişinin kendi eyleme gücünü aşma talepleri değil, değişmez ve sürekli bir yolculuk için nafi bir araştırma içinde dağılan edimlerin varlığı. Kime ve neye güvenileceği açık değildir çünkü hiç kimsenin işlerin nasıl gideceğini denetlemediği görülmektedir. Hiç kimse işlerin gerçekten de beklenen yönde gideceğine dair güvenilir bir garanti verememektedir. Güvensiz koşullarda yaşayan insanlar söz konusudur (Bauman, 2005: 59-61). Postmodern belirsizlikler toplumun her yönüne yansımaktadır.

Bireysel ilişkilerimize, iş hayatımıza ve inançlarımıza dair kesin inançlarımız sonlanmakta, denetimin olmadığı bir çağda yaşamaktayız.

Evrensel bir kuralsızlaşma söz konusu olmaktadır. Piyasa rekabetinin akıldışı ve ahlaki körlüğüne verilen şartsız öncelik, sermaye ve finanse bütün diğer özgürlükler pahasına sunulan sınırsız özgürlükler verilmektedir. Toplumsal olarak muhafaza edilen güvenlik ağlarının parçalanmaktadır. İktisadi kaygılar dışında her şeyin ihmal edilmesi gibi etmenlerin tümü, hem toplumların içinde hem de kendi aralarında sürekli bir kutuplaşma sürecine devamlı olarak yeni bir itilim kazanmaktadır (Bauman, 2005: 91). Modernliğin kesin kurallarının başarısız olmasının görülmesi postmodern dönemde kökeni belirsiz olan ahlakın daha da belirsiz olmasına neden olmaktadır. Bireyler, evrensel söylemlerden uzaklaşmakta olmanın avantajını yaşarken bir taraftan da toplumsal kaygılarla yaşamak zorunda kalmaktadır.

Postmodern süreçte hiçbir iş güvence altında değildir. Hiçbir mevki garantili değildir. Sürekli olarak faydalı olabilecek hiçbir iş becerisi bulunmamaktadır. Cazip kariyerlerin intihara giden yollara dönüşebileceği sıkça kanıtlanmaktadır. Geçim yolu, toplumsal statü, faydalı olanın takdir edilmesi ve özsaygınlık hakkı bir gece içinde hep birlikte ve fark edilmeden yok olabilir.

Günümüzde normatif düzenlemenin yerini ihtiyaçlar almakta, ideolojik aşılamanın yerini ise reklâmcılık almaktadır. Reklâmcılıkla gelen tüketim ruhunu oluşturmaktadır. Reklâmları ve kültür medyasının verdiği mesaj bu dünyada her şeyin olabileceği, her şeyin yapılabilir olduğu fakat hiçbir şeyin ebedi olmadığı düşüncesidir ve hiçbir şeyin kesin olarak bilinemeyeceğidir. Dolayısıyla insanın sağlam ve güvenilir bulabileceği pek az şey vardır. Bauman insan kimliklerinin de silinip tekrar yazılan bir kimlik haline geldiğini her şeyin insanların sabit kameralardan çıkıp belleğin yeni imgeler almak için daima silmeye hazır videokasetine benzeyen bir kimlik olduğunu belirtmektedir (Bauman, 2005: 110-111). Ayrıca videokasetine benzeyen kimliklerin olduğu toplumda eleştirel düşünce serbestçe yerini almakta ve üyeler düşüncelerini dile getirmekten korkmamaktadırlar. Gerçekliğin eleştirisini, olandan memnuniyetsizliği, toplumun her üyesinin hayat çabasının kaçınılmaz ve zorlanmaz bir parçası haline getirmektedir (Bauman, 2005:

125). Kimlikler, bireyin omzunda bulunan, uzun süre bulununca bireyi bunaltan ve her an atılabilir bir yapıya sahip olmaktadır.

Postmodern dönemde kendi kimliğimizi edinme, kendi kendini yönetme, kendini kabul ettirme ve en önemlisi bu üç görevin yerine getirilmesinde kendi kendine yeterli olma, bu yeni görevi yerine getirmenin gerektirdiği kaynaklara komuta etsek de etmesek de bizim görevimizdir. Bu işi bizim adımıza yapacak başka bir fail yoktur. Çoğumuz sistemsel çelişkilere biyografik çözümler aramak zorunda kalmaktayız (Bauman, 2005: 133). Birey kendi kimliğini kendi oluşturmalıdır. Modern dönemde olduğu gibi etik kodlarla kimlik oluşturma ve kurallarla bireyleri sınırlama söz konusu olmamaktadır.

Postmodern yorumda insanlık durumu hayatın kipini hissedilir hale getirdi; ilerleme artık nihai olarak mükemmellik durumuna, yani yapılması gereken her şeyin yapılmış olduğu ve hiçbir değişikliğin gerekmediği bir duruma yol açan geçici bir mesele değil, hayatta kalma anlamında sürekli bir durum haline gelmektedir (Bauman, 2005: 141). Postmodernlik, modernlikten farklı olarak bireyin sürekli değişen bir kimliğe ve değer sistemine dayalı olarak hareket etmesini gerektirir. Değişim, postmodern söylemi ayakta tutmaktadır. Süreklilik artık gelişmenin bir belirtisi olmamaktadır. İlerlemenin kümülatif ve uzun vadeli doğası ayrı ayrı birbirini izleyen her parçaya hitap eden taleplere yol vermekte; her bir parçanın değeri gözler önüne serilmekte ve parça tam sona ermeden ve bir sonraki parça başlamadan önce tüketilmektedir. Esneklik kuralı tarafından yönetilen bir hayatta, hayat stratejileri, planlanır ve arzulanır ancak kısa vadeli olmaktadır (Bauman, 2005: 142). Postmodern dönem bireylerin haz duygusuyla hareket ettikleri bir çağı ifade etmektedir. Bu çağ da kimlikler çabucak oluşturulmakta ve çabucak silinmektedir. Hayata dair yapılan planların kalıcılığı söz konusu olmamaktadır. Postmodernlik, gelip geçici duyguların yoğun yaşandığı bir dönemi anlatmaktadır

Buraya kadar Bauman'ın görüşleri çerçevesinde postmodernitenin ne olduğu, moderniteden farkı, kendine has özellikleri anlatılmaktadır. Bauman, postmodern tartışmayı önemsemektedir çünkü postmoderniteyi modernitenin gelişiminde bir öz-bilinç düzeyi olarak görmek modern süreçlerde ne yapıldığının bilinmesinin postmodernite ile ortaya çıkacağını belirtmektedir. Postmodernite, modernitenin eksiklerini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca postmodernite, Bauman'ın ifadeleriyle

“belirsizliğin ve olasılığın her zaman insanlarla kalacağı onlarla yaşayacağının bilinmesi gerektiğine önemli olanın onlarla nasıl yaşanılacağının öğrenilmesi olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu tartışma, modernitenin gelişiminde bir öz-bilinç düzeyidir; ne yaptığımız konusunda fazlasıyla emin olma durumudur. Bu yüzden, belirsizlik ve olasılığın hep burada, bizimle kalacağını biliyoruz. O zaman bize düşen, onlarla nasıl yaşanacağını öğrenmektir” (Cantell & Petersen, 2002: 61). Bauman’ın postmodernizm anlayışını yorumladığımızda dikkat etmemiz gereken en önemli hususun postmodernizmin modernizmin reddi olmamasıdır. O, modernizmin reddi değil devamı durumunda belki de modernlikten önceki süreç bile olabilmektedir. Çünkü Bauman üç ayrı dünyada yaşamıyoruz görüşünü savunmaktadır. Postmodernizm modernizmin içerdiği görüşlerin ve söylemlerin başarısızlıkları durumunda onların başaramadığını başarma hedefi olmadan akışında kabul etmektedir. Modernlikte olumsuz bir durum sayılan köksüzlük postmodernlikte farklılık zenginlik olarak algılanmaktadır. Bauman, bu tarz durumları atalarımızın yaşadığı sürece dönmekteyiz şeklinde ifade etmektedir. Bence o modernliğin başarısızlıkları sonucunda postmodernliğe geri dönüş yaptığımızı savunmaktadır. Ayrıca postmodern söylem yerine geç modernlik, geç kapitalizm söylemlerini kullanması da bunun işareti olabilmektedir.

Modern öncesi Yahudilerin durumundan yola çıkarak yorum yaparsak, onlar modernlik öncesinde sadece bir kasttı ve kendi bünyeleri içinde var olan bir gruptu, modernlikle birlikte ise onlar artık sorunlu algılanan yok edilmesi gereken bir insan grubu olarak algılanmaktadır. Ulus devletlerin ideolojik görüşleri de onların yok edilmesini desteklemekte idi. Varmak istediğim nokta şudur, modernlikten önce sorun olmayan Yahudiler ve onlar gibi olanlar şuan ki yaşadığımız süreçte de yabancılık anlamında katı ırkçı söylem anlamında sorun teşkil etmemektedir. Bu açıdan Bauman’ın postmodernizm görüşünün atalarımızın fikirlerine geri dönmek doğrultusunda doğru bir tesbit olduğunu düşünmekteyim.

D.TOPLUM ANLAYIŞI

Toplum tanımları çeşitlidir. Her sosyolog, filozof ve düşünür kendi yaşam analizlerinden yola çıkarak toplumu tanımlamaktadırlar. Bu tanımların hepsi toplumun farklı bir yönüne vurgu yapmaktadır. Gordon Marshall’a göre toplum, “ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir gruptur” (Marshall, 1999: 732). Bu tanım toplumun ortak bir kültür ve paylaşılan bir toprak parçasını paylaşan insan grubuna vurgu yapmaktadır. Ortak bir kültür bağlamında Fichter’ın tanımı da anlamlıdır. “Toplum sosyal gereksinimleri karşılamak için etkileşen ve ortak bir kültürü paylaşan çok sayıdaki insanın oluşturduğu bir birlikteliktir” (Fichter, 2006: 86). Örgütlenme ve toplumsal ilişkiye gönderme yapan başka bir tanım ise Ahmet Cevizci’nin tanımıdır. Ona göre toplum “İçinde insan gruplarının yaşadığı, kurumlardan, çeşitli ilişki tarzlarından örgütlenme biçimlerden, normlardan vs. oluşan, unsurları arasında karşılıklı ilişkilerin bulunduğu bütünü olmaktadır” (Cevizci, 2005: 1627). Yine toplumsal ilişki bağlamında toplum, Anthony Giddens’a (2000: 18) göre, bireyleri birbirine bağlayan bir karşılıklı ilişkiler sistemi olmaktadır. George Simmel’in, sosyolojinin nesnesinin toplumlaşma yargısına varması bağlamında toplum tanımı da dikkat çekicidir. “Toplumu, toplumlaşma ilkesini somutlaştıran bireyler arasındaki, karmakarışık bir ilişkiler ve etkileşimler ağı şeklinde tanımlamaktadır. Toplum, etkileşimle birbirine bağlanan bireylerden meydana gelirken; aile, din, ekonomik kuruluşlar ve bürokrasi gibi kurumlar da böylesi bir etkileşimin toplumsal içeriğinin büründüğü biçimleri oluşturmaktadır” (Swingewood, 1998: 165).

Zygmunt Bauman’a (2005: 10) göre ise, toplum güçtür. Çünkü o doğa gibi herhangi birimiz ona ulaşmadan önce burada var olmaktadır ve her birimiz gittikten sonra da burada kalacaktır. Bu nedenle toplum her birimizi içinde barındırma anlamında onaylama ve paylaşmanın da diğer ismi olmaktadır. O, onaylanan ve paylaşılanı yüceltilmiş hale getiren güçtür. Toplum içinde yaşamak onaylanmak, paylaşmak ve paylaşılan şeye saygı göstermek Bauman’ın ifadesiyle mutlu yaşamının da tek reçetesi olmaktadır. Toplum içinde edindiğimiz adet, alışkanlık ve rutin hayatın sonluluğunun iğnesindeki saçmalık zehrini çekip almaktadır. Ayrıca Bauman’a göre toplum anlam fabrikaları da olmaktadır. Anlamanın fidelikleridir.

Verdikleri hizmetler vazgeçilmezdir. Bauman'ın diğerk bir tanımıyla toplum “kuralların raflara dizildiğı, saklandığı ve elde edilebildiğı deponun adı olmaktadır (Bauman, 1998b: 144).

Bauman'a (2005: 11–12) göre, toplumu besleyen iki arzu bulunmaktadır. Bu arzunun kaynağının insanda var olan ölümlülük bilgisi olduğı ifade eden Bauman ya herkesin gelip geçici saydığı hayatta iz bırakanlardan daha *kalıcı olarak izler bırakma dürtüsü* ya da geçici hayat deneyiminin *ölümden daha güçlü* tarafını tatma arzusu olduğunu belirtmektedir. Bu arzuların yönlendirilmeyi bekleyen bir enerjisi vardır. Toplum, isteneni yapabildiğı sürece, bu enerjiden “yararlanır”, kendi hayat özünü bu arzudan alır. Toplumun istediğı şey şudur, *toplumsal hayatı anlaşılır kılan* ve ona *anlam veren* çabalara yol açacak kadar cazip güvenilir ve itibarlı doyum nesneleri arz etmektedir. Yani toplum her statüdeki insanların gıpta edeceği ve izleyeceği çabalar sunmaya gayret etmekte hayat süresini doldurmak için enerji ve emek tüketen insanlar oluşturma gayretindedir.

Bauman'ın toplum anlayışından yola çıkarak değerlendirme yaparsak, topluma bireylerin eylemlerine anlam verecek nesneleri arz etme görevini yüklemektedir. İki güdünün kalıcı izler bırakma veya hayatın ölümden daha güçlü tarafını keşfetmenin bireyleri tetikleyen güç olduğunu belirtmektedir. Toplum kendi içinde bir güç olduğunu çünkü bireyden bağımsız olarak da -yani bireylerin geçici olma ve yerine yenilerinin gelmesi anlamında- varlığını devam ettirebilmektedir. Varlığını her daim devam ettirebilecek toplumda mutlu yaşamının yolu olarak da Bauman paylaşmak ve paylaşılan şeye saygı göstermek yolunun tercih edilmesi gerektiğini ifade etmektedir

Zygmunt Bauman, bazı gerçeklikleri modernlik ve postmodernlik çerçevesinde parçalara ayırmaktadır. Toplum da bu kavramlardan biridir. Bauman'ın toplum anlayışını daha iyi anlayabilmek için çalışmamızda üretim, tüketim ve risk toplumları anlayışlarına yer verilmektedir.

1.Üretim Toplumu

Üretim, insani bir etkinlik ve kendini gerçekleştirme faaliyetidir. İnsan, yaşamını devam ettirmenin yolunu üretimde bulmaktadır. Üretim, insanlık tarihi boyunca farklı biçimlere bürünmüş olsa da insanın bir gerçeği olarak kalmaktadır. Kapitalizm öncesi toplumlarda üretim faaliyeti yaşam ile ortak işleyen bir süreç olarak yaşanmakta iken kapitalizmle birlikte çalışma alanı ile yaşam alanı birbirinden ayrılmaktadır (Sarpkaya, 2008:1).

Zygmunt Bauman, kapitalizmi iki kısımda ifade etmektedir. Birinci kısmın üretim toplumu ismini taşımaktadır. Bu tür bir modern toplumunda üretim toplumu ismini taşımasının üyelerinin, esasen üreticiler olarak kullanılıyor olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu toplumun üyelerini şekillendirme tarzı, bu rolü oynamaları gereksinimlerince belirlenmektedir (Bauman, 1999c: 40).

Zygmunt Bauman’a (1999a: 92) göre eski tip modern toplum, üyelerini üretici ve asker olarak şekillendirilmektedir. Toplumun üyelerine dayattığı ve uymalarını istediği norm, bu iki rolü oynama görevi vasıtasıyla zorla kabul ettirilmektedir. Bu toplumun üyelerine dayattığı norm, bu rolleri oynama kabiliyeti ve istekliliğidir. Bu rolleri yerine getirmeleri gereken bireyler üretim toplumu kuralları dâhilinde hareket etmek zorunda kalmaktadırlar. Üreticiler toplumunun bireyleri, Bauman’ın (2000b: 59) ifadesiyle normatif düzenlemeler olmadan bir şey yapamamaktadır. “Panopticon kurumlar denilen disiplin mekanizmaları toplumsal düzenlemeleri sağlamaktadır. Okullar, islahahleri, fabrikalar, tımarhaneler ve ordu kurumları başlıca disiplin mekanizmalarıdır” (Oğuz, 2007: 26).

Üretici toplumunun özelliklerinden en önemlisi, üreticilerin görevlerini yalnızca toplu halde yerine getirebilmeleridir. Bauman, (1999c:49) üretimin, kolektif bir çaba olduğunu ifade etmektedir. İşbölümü, üreticilerin işbirliğini ve eylemlerinin koordinasyonunu gerektirmektedir. Kimi kısmi faaliyetler tek başına yerine getirilebilmektedir ama öyle olsa bile bu faaliyetleri, nihai ürünün oluşturulması aşamasında ortaya çıkan diğer faaliyetlerle birleştirme zorunluluğu en önemli kısım olarak kalmaktadır ve faaliyeti yerine getireni aşmaktadır. Üreticiler ayrı ayrı hareket ederken bile birliktedirler. Her birinin çalışması ancak bireyler arasındaki daha fazla iletişim, uyum ve bütünlük sayesinde kar edebilir.

“Kapitalizm tarihinin ilk yarısında iş önemli bir yer işgal etmekteydi” (Kodal, 2003: 24). Bu aşamada, “çalışma ve çalışma etiğinin yol gösterdiği bir toplum söz konusu olmaktadır. Bu toplumda, kitlesel emek gücü ve “yedek sanayi ordusu” olarak tanımlanan yoksullar bulunmaktadır” (Bauman, 1999c: 10). Çalışmayan bir yoksul yedek emek ordusunun üyesi olarak algılanmaktadır.

Çalışma ve çalışma etiği kavramı ile ilişkilendirerek Bauman, üretici toplumunun özelliklerini açıklamaktadır Bauman, (1999c: 13) çalışma etiğinin iki önemli önermeyle kendisini var ettiğini belirtmektedir. Birinci önerme, kişinin canlı kalmak ve mutlu olmak için başkalarının değerli bulduğu ve karşılığını ödemeye değer gördüğü bir şey yapması gerekmesidir. İkinci önerme ise, kişinin sahip olduğuyla yetinmesi ve böylece daha fazla yerine daha aza razı olmasının yanlış, aptalca ve ahlaki açıdan zararlı olmasıdır. Kişinin tatmin olduğunda kendini aşırı derecede yormayı ve germeyi bırakmasının değersiz ve mantıksız olmasıdır. Daha fazla çalışmak güç toplamak şartıyla değilse dinlenmenin yakışık almayan bir davranış olmasıdır. Bir başka deyişle çalışmak, başlı başına bir değer, asil ve asalet verici bir faaliyettir.

“Çalışmak ve insanları işe koşmak kişisel sorunları ve toplumsal hastalıkları aynı anda ortadan kaldıracığı umulan teşvik çifti olmaktadır. Bunlar modernitenin kapitalist ve komünist versiyonlarını ayıran hattın iki tarafında yankılanan modern sloganlardı. Kapitalizme karşı Marksist- esinli muhalefetin savaş narası “çalışmayan aç kalır”dı ve gelecekteki sınıfsız toplumun görüntüsü tüm yönleriyle fabrika şekline uygun bir toplumun görüntüsüydü. Modern sanayi toplumunun klasik devrinde, çalışma hem bireysel hayatın hem de toplumsal düzenin ve tüm toplumun hayatta kalma kapasitesinin can damarı olmaktadır” (Bauman, 1999c: 30). Bauman’ın bu düşüncesinin üretim toplumuna dair en önemli yanı, çalışmanın, emek sarf etmenin bireysel ve toplumsal düzende vazgeçilemeyecek derece de ön planda olmasıdır. Sanayi toplumunun klasik devri, toplumsal sorunlara ve hastalıklara çözüm yolu olarak, bireyleri çalışmaya yönlendirmektedir.

Zygmunt Bauman, (1999c: 34) modern düzenlemeyi meydana getirmekte çalışma etiğinin önemli olduğunu ifade etmektedir. Toplumun üyelerine, sermaye ve emek, modern sanayi toplumunun günlük işleyişi ve devamı için ahlaki bir vazife olarak benimsetilmektedir. Çalışma etiği, insanları kaçınılmaz olana, isteyerek,

sevinçle ve coşkuyla kabul etmeye çağırmaktadır. İnsanları, çalışmaya adanmış bir hayatı tercih etmeye yönlendirmektedir. Böylece, çalışmaya adanan bir hayat, seçebilme ve tercih edebilme özgürlüğünden yoksun olarak varlığını devam ettirmektedir.

“Çalışma etiği, kişinin ihtiyaçlarının verili olduğunu kabul etme ve bunları tatminden daha fazlasının arzulanmaması şeklindeki geleneksel insani eğilimde bulunmayı yönlendirmektedir. Gelenekçi işçiler, ihtiyaçları bir kez karşılandıktan sonra çalışmaya devam etmektedirler. Tatminkâr yaşamın eşiği alçak tutulmuştu, sabitti ve aşılması yasaktı ve bir kere bu eşiğe varıldığında daha yukarı tırmanmak için hiçbir dürtü bulunmamaktadır” (Bauman, 1999c: 15). Bauman’a (1999c: 17) göre, çalışma etiği, özgürlüğün teslim almaktadır. Özgürlüğü ele geçiren çalışma etiği, Bauman’a (1999c: 34) göre, işçilerin özgürlük kayıplarına karşı direnmelerini sağlayan araçtı. İşçilerin, duygularına ve vicdanlarına hitap etme, endüstriyel sistemin çarklarının dönmesinde kolaylık sağlamaktadır.

“Çalışma etiğinin vaazı ahlaki tercih gerektirmektedir. Çalışmanın icrası ise her türlü tercihi sınırlandırmaktadır ya da ortadan kaldırmaktadır, nesnelerinin, samimi olsalar da olmasalar da, çalışma etiğinin öğretisine inansalar da inanmasalar da, ikna edilmiş gibi davranmalarından emin olmaya çalışmaktadırlar. Modern örgütlerdeki modern fabrikaların paylaştığı genel eğilim, insan faillerin ahlaki duygularını eylemlerine ilgisiz kılmaktadır. Böylece bu eylemler o derece düzenli ve kestirilebilir olmaktadır ki adı kötüye çıkan, usdışı, ahlaki içtepilerin bunları etkileme olasılığı ortadan kalkmaktadır” (Bauman, 1999c: 35).

Bauman, sonuçta çalışmanın, modern düzenlemenin analitik açıdan farklı üç düzeyinde- bireysel, toplumsal ve sistemle ilgili- merkezi bir konum işgal etmekte olduğunu ifade etmektedir. Çalışma bu üç düzeyi birleştirmektedir ve bu üç düzey arasındaki iletişim ve koordinasyonun kurulduğu ve korunduğu ana etken olarak hizmet etmektedir (Bauman, 1999c: 33). Çalışma, bireylerin istenildiği biçimde yönlendirilmesini sağlamaktadır.

Zygmunt Bauman’ın üretim toplumuna dair görüşlerinden hareketle değerlendirme yaptığımızda Bauman, kapitalizmi iki kısma ayırıp birinci kısmın modern toplumun klasik dönemi olarak ifade ettiğini söyleyebiliriz. Bu dönem üreticiler toplumu olarak tanımlanmaktadır. Üreticiler toplumunda bireylerin saf

emek sarf etmeleri ve emek olmadan yaşanılmaz bakış açısı bireyleri sadece çalışmaya yönlendirmektedir. Bireyin çalışma eylemi içinde bulunması, çalışmazsa maddi ve manevi açıdan yok sayılması durumu söz konusu olmaktadır. Bu dönemin bireyin çalışmaya yönlendirilmesi için güçlülerin en önemli aracı olan çalışma etiği de çalışanın ne yapması gerektiğini belirleme görevi üstlenmekte, güçlüye yani işverene kolaylıklar sağlamaktadır. Çalışma etiği, bireyin ahlakını, tercihlerini, yaşam biçimini, toplumsal ve ekonomik açıdan adım atacağı her şeyi belirleme gücüne sahip bir araç olarak toplumsal düzeni modernliğe dayandırarak düzenleme görevi görmektedir.

2. Tüketim Toplumu

Sanayileşmenin ilk evresinde “üretim” ve “çalışma” kavramları temel öneme sahip kavramlarken, ilerleyen süreç ile birlikte bu defa “tüketim”, “tüketici”, “tüketim toplumu”, “boş zaman” gibi kavramlar daha önemli hale gelmektedir. Üretim ve çalışmaya dayalı toplumsal yapı yerini, tüketim ve boş zamana dayalı, yeni bir kapitalist toplumsal yapıya bırakmaktadır (Özcan, 2007: 39). Aydınlanmanın oluşturduğu değerler Zygmunt Bauman’a göre “yaşam düzeyini yükseltmek yerine kişinin kendini tüketmeye başladığı an bir tıkanış içine girmektedir. Artık tüketilen bireydir. Bilincin kendi aklını kullanma yürekliğinin ön planda bulunduğu Aydınlanma artık tek boyutlu birey ve topluma doğru eğilim göstermektedir” (Kunt, - Sapaz, 2005: 60). Toplum aydınlanma döneminin tıkanmasıyla birlikte daha çok tüketim anlayışı değişen bireylerden oluşmaktadır. Bu değişim öncelikle bireyin kendini tüketmesi ile ilişkilendirilmektedir.

Zygmunt Bauman, (1999c: 39) tüketici olmayı şöyle tanımlamaktadır: “Tüketici, tüketen kişi demektir ve tüketmek şeyleri kullanıp bitirmek anlamına gelmektedir. Onları yemek, giymek, onları kullanmak ve de ihtiyaçlarımızı ya da arzularımızı herhangi bir biçimde tatmin etmelerini sağlamaktır. Tüketici olmak ise, tüketime ayrılmış şeylerin çoğunu kendine tahsis etmek demektir. Onları satın almak, onlar için para harcamak ve böylece başkalarının bunlara izin almadan kullanmasını yasaklayarak özel mülkiyet haline getirmektir”. Zygmunt Bauman (1999a: 92) tüketim toplumunu şöyle tanımlamaktadır; atalarımızın toplumu, kuruluş

aşamasındaki modern toplum, endüstriyel çağın toplumu idiyse, aynı derin ve temel anlamda bizim toplumumuz da bir “tüketiciler toplumu”dur.

Jean Baudrillard’a göre tüketim, “bir söyleme işaret etmektedir. Yani tüketim, çağdaş toplumun kendisi üstüne bir söz, toplumun kendisiyle konuşma tarzı olmaktadır” (2008: 254). Ayrıca Baudrillard “tüketimin etkin ve toplumsal bir davranış olduğunu belirtmektedir. Bir zorlama, bir ahlak ve bir kurum olmaktadır. Tüketim tam olarak bir toplumsal değerler sistemi, bu terimin grup bütünleşmesi ve toplumsal denetim işlevi olarak içerimlediği bir toplumsal değerler sistemi olmaktadır” (Baudrillard: 2008: 95). Baudrillard, tüketim toplumunu ise, “...tüketimi öğrenme, tüketime toplumsal hazırlık toplumdur aynı zamanda – yani yeni üretici güçlerin ortaya çıkmasıyla ve yüksek verimlilik getiren ekonomik bir dizgenin tekeli yeni yapılanmasıyla orantılı yeni ve özgül bir toplumsallaşma tarzı” olarak tanımlamaktadır (Aktaran: Özcan, 2007: 40).

Yavuz Odabaşı, tüketim hakkında farklı görüşlerin ve düşüncelerin mevcut olduğunu çünkü tüketimin günümüz dünyasının ideolojisi olduğunu belirtmektedir (Akt. Özdemir, 2007: 5). Zygmunt Bauman’a (1999a: 92) göre de toplumumuz yani şimdinin toplumu tüketim toplumu olmaktadır. “Bugün insanlar israfla sarhoş olmuş durumdadır; hız israfı; ışık israfı; ağır kesici, sakinleştirici ve uyarıcı israfı; bir çocuğun eline inanılmaz güçler veren korkunç harekete geçirme ve durdurma araçlarının israfı. Bugünkü yaşamın hiçbir tarafı bu israftan ayrı düşünülemez. İnsanlar zehre bağımlılık geliştiriyor, bunun sürekli sağlanmasını istiyor ve verilen her miktarı yetersiz buluyor” (Bauman, 2001: 106).

Günümüz toplumuna yaklaştıkça çalışmanın ahlaki açıdan yüceltici kapasitesine başvurma, süreç içinde değerini yitirmektedir. Çalışma çabasının, ahlaki açıdan üstün bir hayata giden yol olduğunu iddia etmek yerine artık bunun daha fazla para kazanmak için bir vasıta olduğu şeklinde reklam yapılmaktaydı. Felsefe, “daha iyi” ye boşverin, geçerli olan tek şey “daha fazla”dır şekline dönüşmekteydi. Üreticilerin toplumsal statü ve prestijlerini belirleyen şey artık çalışmaya duyulan istekli sadakat değil, ücret farklılıklarıydı. Bu dönemin söylemi tüketim ve tüketiciydi (Bauman, 1999c: 37). Bu dönem de bir zamanlar çok önemli olan panoptikal kurumlar kullanımdan kalktılar. Çünkü “panoptikal kurumların uzmanı olduğu eğitim türü tüketicilerin yetiştirilmesinde pek uygun bulunmamaktaydı. Bu

kurumlar, insanları rutin, tekdüze davranmakta başarıyla eğitmektedirler tercihi sınırlandırarak ya da toptan ortadan kaldırarak bunu başarmaktaydılar fakat bir tüketicinin özelliği rutin yokluğu ve aralıksız tercih durumu olmaktadır. Bu nedenle panoptikal kurumlar, tüketim toplumunun gereksinimine uymamakta ve verimsiz kalmaktadır” (Bauman, 1999c: 41).

Panoptikal kurumların önemlerini yitirmesiyle birlikte bireylerin üstündeki tekdüze davranma baskısı azalmakta birey özgürlüğü ön plana çıkmaktadır. Birey özgürlüğü bir taraftan tüketici özgürlüğünü de beraberinde getirmektedir. Bauman, bu değişimin sürecini şu cümleleriyle ifade etmektedir; “ *Yeni egemenlik tarzının ayırt edici özelliği, bastırmanın yerine baştan çıkarmayı, zorla düzenlemek yerine halkla ilişkileri, otorite yerine reklâmcılığı, kurallar dayatmanın yerine gereksinim yaratmayı geçirmesidir*” (Bauman, 1996: 200).

Tüketim toplumunu Bauman (1999c: 50) tasarruf toplumu değil kredi kartı toplumu olarak da ifade etmektedir. O, bir “*şimdi*” nin toplumudur. İsteyen bir toplumdur, bekleyen bir toplum değildir. Bu durum “çalışma etiğinin hüküm sürdüğü bir toplumdan tüketim estetiğinin hüküm sürdüğü bir topluma geçişi de ifade etmektedir. Artık, tüketim toplumunu tanımlayan, rotada tutan ve onu krizden kurtaran şey etik değil estetik olmaktadır. Tüketim, tüketicilere, zevk alınması, yararlanılması gereken bir hak gibi gözükmemektedir. Tüketiciler ahlaki ilkeler tarafından değil estetik çıkarlar tarafından yönlendirilmektedir” (Bauman, 1999c:51–52). Alışkanlıklar, “her an kenara atılabilecek, hafif bir cübbe gibi” durmalıdır artık, ideal olan şey, hiçbir şeyin tüketici tarafından kesin bir şekilde benimsenmemesi, hiçbir şeyin sonsuz bağlılığa layık olmaması, hiçbir gereksinimin tam olarak karşılanmış görülmemesi, hiçbir arzunun kabul edilmemesidir (Bauman, 1999a: 41–42). Kişi bu nedenle kendini tüketmeye başlamaktadır. Endüstriyel çağın değerleri tıkanmaya başlanmak ve tıkanış içine girmektedir. Tüketen tek boyutlu topluma doğru eğilim görünmektedir (Kunt- Sapaz, 2005: 60).

“Tüketim sistemi, mutluluk içinde harcama yapan tüketiciye ihtiyaç duymaktadır. Haz peşinde olan tüketici için ise bu hazzı ulaşmak için harcama yapmak önemli bir görev haline gelmektedir (Kodal, 2003: 23). Mutluluk için tüketim yapmak tüketicinin sorunlarını çözmek tüketici davranışının amacı

olmaktadır. Ürünler, hizmetler, alışveriş yerleri kişilerin olası çözümleri olmaktadır. İhtiyaç ve isteklerin tatmin edilmesi amaçlanmaktadır (Odabaşı- Barış, 2002: 30).

Tüketim toplumunda, belli bir yaşam tarzını benimsemek yönünde baskılar söz konusu olmaktadır. Fakat bu baskılar reklamlar aracılığıyla iyi yaşamın, gerçek ihtiyaçların ve bunların tatmin yollarının ne olduğu yönünde oluşturulan türden baskılardır” (Kodal, 2003: 23–24). Bauman, (1998: 227–228) reklâmcıların bize görünüşte tek, özgün bir ihtiyaca yanıt veren tek, özgün ürünler sunduklarında bile, genelde bize onların doğal olarak ait oldukları hayat tarzının tüm çıplaklığıyla resmedilmiş arka planını göstermekte olduğunu iddia etmektedir. Satılan şey, yalnızca doğrudan ürünün kullanım değeri değil, onun ayrılmaz bir parçası olan bütünlüktür, özel bir hayat tarzının yapı taşları olarak simgesel anlamları olmaktadır. “Böylece fiyat ve fiili talep aracılığıyla hakikat, etik ve estetik alanında hâkimiyetini reklâmcılara veya pazar gücüne bırakmaktadır” (Bauman, 1996: 199). Bu tip toplumlar, tüketici piyasasının ayartıcı güçleri sayılan reklâm ve modanın güçlerinden doğmaktadır. Çünkü tüketici toplumu, bu ayartmalar olmadan bir şey yapamamaktadır. Bu toplum, tüketici arzularını ve rüyalarını çılgınca ve sonsuza dek körükleyen piyasa eğilimlerine karşı savaşmayı düşünmemektedir (Bauman, 2000b: 59).

Tüketim toplumu reklam aracılığıyla bireye baskı yapan ve pazarı her derdin devası gösteren bir toplum olmaktadır. Ayrıca bir ürünü almak demek o ürüne ait değerleri de almak demektir. Satın almak bir şeyi elde etmekten öte piyasaya sürülen imajları ve piyasanın kabul ettiği doğru ürünü de almak anlamına gelmektedir. Reklamla birlikte varlığını baskın hale getiren modeller de piyasanın içinde bulunmakta göze daha fazla hitap etmek etme şansını bulmaktadır. Bugün rağbet gören ve seçim yapılabilecek çok fazla model bulunmaktadır. Fakat bir tüketim toplumunda popülerlikler zamanla değişmektedir. Moda olan bir şey gözden düşebilmektedir. Üretim ve tüketim çarkını işler tutmak için, satın alma hevesinin sönmesine izin verilmemektedir. Ürünlerin fayda sağlamak gibi bir amacı bulunmamaktadır. Moda olgusu ön planda bulunmaktadır. “Şeyler yararlılıklarını kaybettikleri için değil moda olmaktan çıktıkları için elden çıkarılmaktadırlar. Ve yerlerine yenileri konmaktadır. Başlangıçta ayrıcalık anlamına gelen moda parçalar bildik, hale gelince yerlerine sabırsızlıkla başka bir şey konulmaktadır” (Bauman,

1998: 228). Boş kalan bir şeyin yerin yerine başkasını koyma çabası tüketici toplumda bağlanmanın geçiciliğini ve uçuculuğunu da meydana getirmektedir. Hızlı tüketen, sabırsız, huzurlu ve anlık haz alıp çabuk bıkan bireyler toplumu oluşmaktadır.

Toplumdaki bireysel özelliklerin değişmesi istihdam politikasının da değişmesine neden olmaktadır. “Üretim toplumunda, normal toplum algısı, tam istihdam üzerinde yükseliyordu. Bu normal toplumun kaçınılmaz niteliği olarak kabul edilen bir görev hem de toplumun genel olarak iştirak ettiği, evrensel hak derecesine yükseltile bir ortak arzu anlamına geliyordu. Anormal toplum ise, insanların çalışmayı tercih etmemelerinden doğmaktaydı; çalışmamak hedeflenen erdem durumuna ulaşamamak demektir. O zaman, “çalışan yoksul” kavramı sakat, anlamsız bir ifadeydi. Tüketim toplumunda “normal yaşam”, zevkli duyular ile parlak devingen fırsatların görkemli bir gösteri şeklinde kamusal teşhiri arasında tercihlerini yapmakla meşgul tüketicilerin yaşamıdır. Bu toplumda yoksul yeterince tüketemeyen tüketici demektir” (Oğuz, 2007: 27).

Tüketim toplumu yoksulları normal yaşama erişemeyen insanlardır. Tüketim toplumunda mutlu ya da sadece normal bir yaşama erişememek başarısız ya da yeterince tüketemeyen tüketici olmak demektir. Tüketici toplumunun yoksulları, her şeyden önce sakat, arızalı, kusurlu ve noksan, “yetersiz” olarak tanımlanmaktadırlar. Aşağılanmalarının sebebi de tüketici toplumunda, tüketici olarak yetersiz olmalarıdır (Bauman, 1999c: 60). “Yoksullar, tüketici pazarın ürünüydüler. Yoksullar pazarın kötü işleyişinin değil onun var oluş ve yeniden üretim tarzının bir ürünüdürler. Tüketici toplumu zengini, gösterişli tüketiciyi bir patron, bir sömürücü, farklı bir sınıfın üyesi, bir düşman olarak değil davranış modelini belirleyen birisi, izlenmesi gereken bir örnek, ulaşılması, aşılması ve geride bırakılması gereken bir hedef olarak, herkesin izlemeye öykünmesi gereken yolda bir öncü ve öykünülmesi gerçekçi olan bir olumlama olarak koymakla kendi yoksulunu yaratmaktadır” (Bauman, 1996 : 222).

Bauman, (1999c: 97) bu toplumda, işçi sınıfı ve alt sınıf kavramlarının önemini yitirdiğini “sınıfdışı” kategorisinin ön plana çıktığını belirtmektedir. “Sınıfdışı terimi, sınıfların ötesinde ve hiyerarşinin dışında, ne yeniden alınma şansı ne de zorunluluğu olan insanlardan oluşan bir sınıf görüntüsünü çağrıştırmaktadır,

diğer insanların yaşamlarına hiçbir faydalı katkısı olmayan ve genel olarak ıslah edilemez, herhangi bir rolü olmayan insanları ifade etmektedir” (Bauman, 1999c: 98) Sınıfdışı olan yoksul kesim, yoksulluktan kurtulmadıkça geri kalanlar için korku kaynağı olmaktadır. Yoksulları yoksulluktan çıkarmak bir hayırseverlik, vicdan ve ahlaki görev meselesi değildir, özgür yurttaşlar Cumhuriyetini yeniden inşa etmenin vazgeçilmez bir koşuludur (Bauman, 1999b: 186).

Çözüm olarak ise Bauman *bireysel gelir hakkının gerçek gelir kazanma kapasitesinden ayrılması* gerektiğini savunmaktadır (Kodal, 2003: 63). Bunun anlamını ise şudur: Devlet garantisi altındaki bir temel gelirin sosyal politika açısından zorunlu olduğu, hâlihazırdaki ve yakın gelecekteki istihdam krizi göz önünde bulundurulduğunda, temel gelirin uygulamaya sokulmasının sosyal devletin yükümlülüklerini yerine getireceği ve bu koşullarda bile, bütün yurttaşlar için böyle bir temel garanti vermenin gerçekleştirilebilecek ve finanse edilebilecek bir şey olmasıdır (Bauman, 1999b: 192).

Temel gelir etik standartları toplumun hayatına yeniden sokacak, rekabet ilkesinin yerine paylaşma ilkesini getirecektir. Yurttaş olma niteliğine sahip olmayı mümkün kılan haklar ilkesini tesis etmektedir. Yönetimin doğasını da kökten değiştirmektedir. Onu, bireysel çıkarlarla grup çıkarlarının yeniden işlenip istihnasız bütün yurttaşları ilgilendiren kamusal meselelere dönüştürüldüğü bir arena, ortak bir gönenç unsuru haline getirmektedir. Yönetim, ayrımları yumuşatmak ve çatışmaların harcanmasını önlemek yerine bir dayanışma fideiği haline gelebilmektedir. Yurttaşların hayatta kalma arayışlarını kuşatan belirsizlikten kurtaran yönetim, onları cumhuriyetçi hak ve görevlerinin peşine düşmeleri için serbest bırakacaktır (Bauman, 1999b: 193).

Bauman bu hedefe ulaşıldığında, özgürlüklerini kullanmaktan artık korkmayan insanlar, insanlıklarına dair daha da insani anlamlar inşa edecek, hem tatmin edici hem de rasyonel hayat biçimlerini tartıp seçecek zamanı, iradeyi ve cüreti bulacaklardır iddiasında bulunmaktadır (Bauman, 1999b: 198). Bu koşullar uygulanabilirse Bauman’a (1999b:197) göre Cumhuriyetin doğması mümkün olmaktadır. Çünkü Cumhuriyetin doğması kendinden emin ve korkularından kurtulmuş insanlar tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Fakat Bauman böyle bir durumun gerçekleşmenin zor olduğunu belirtmektedir. Günümüz koşullarında “bu

fikrin pratik açıdan uygulanabilir olduğu, hem dolaysız hem de uzak hedeflerinin de geçerli ve acil olduğu kabul edilmiş olsa bile, onu hayata geçirecek kadar kudretli bir fail bulmak zor olmaktadır”(Bauman, 1999b: 199).

Zygmunt Bauman’ın toplum anlayışını değerlendirdiğimizde öncelikle toplumu iki kısma ayırdığını söylemek doğru olacaktır. Toplumda üreticiler ve tüketiciler olarak iki kesim bulunmaktadır. Modern toplum üyelerini üretici ve asker olarak yetiştirmekte olup mevcut postmodern toplum ise kitlesel endüstriyel işgücüne ihtiyaç duymamaktadır. Bu durum toplumda ikinci grubun tüketici olarak rol oynamasına sebep olmakta günümüz toplumu tüketici bireylerden oluşmaktadır. Tüketici sınıf modayı ve reklâmları takip eden, tüketme arzusu ile hareket eden grup anlamına gelmektedir. Bu grubun tüketme arzusu hemen gerçekleşmeli, ertelenmemelidir bu da anlık hazların baskısının ön planda olduğunun göstergesi olmaktadır.

Tüketici toplumunda da tüketemeyen insanların yani yoksulların olduğunu ifade eden Bauman tüketim toplumunun üyesi olmadıklarını ve toplumu rahatsız eden kesim olduklarını belirtmektedir. Diğer bireylerde korku yaratan bu bireylerin sorununa çözüm olarak devlet politikası bağlamında bir gelir sağlanması gerekliliğini ifade eden Bauman böylece cumhuriyetin de nitelikleri uygulanacak kendine güvenen bireyler de toplumda oluşacaktır demektir. Fakat asıl sorunun bunun gerçekleşmesini sağlayacak failin bulunmayışından kaynaklandığını vurgulamaktadır.

3.Risk Toplumu

Anthony Giddens, içinde bulunduğumuz dünyanın giderek daha fazla denetimimiz altına girmekten ziyade, iyice denetimden kaçıp giden bir dünyaya dönüştüğünü ifade etmektedir. Bilim ve teknolojinin ilerlemesi dâhil olmak üzere yaşamı bizim açımızdan daha belirli ve öngörülebilir kıldığı sanılan etkilerin bir kısmının, genellikle bu varsayımın tam zıttı bir etki yaptığı anlaşılmaktadır. Uluslar bugün düşmanlardan ziyade “riskler” ve tehlikelerle karşı karşıya bulunmaktadır (Sam, Gürsakal ve Sam, 2010: 3). Günümüz toplumu ürettiğini çabuk tüketen bir toplum olarak içinde riskler taşıyan bir toplumdur. Bilim aracılığı ile üretmek daha kolay hale gelmekte olup tüketmekte daha hızlı olmaktadır. Bu durum öncelikle bir

tüketim toplumu olarak var olan her şeyi tüketme anlamında riskler taşıdığımızın göstergesi olmaktadır. Risk çok geniş bir kavram olmaklar birlikte hızlı tüketme ve zevk almama anlamında risklerin yanı sıra yine temelinde bilimin var olduğu uluslar arası siyasal savaşların var olduğu dünyamız da risklerle iç içe yaşamaktayız. Bürokrasinin toplum adına verdiği kararların sonuçlarında ne tür risklerin ortaya çıkacağını kestirme şansımız da bulunmamaktadır. Yapılan en küçük veya en büyük en anlamlı her türlü eylemin içinde risk bulunmaktadır.

Bütün girişimler çeşitli riskler taşımaktadırlar. Bazı güncel olaylar, sıfır riskin mevcut olmadığını hatırlatmaktadır. “Teknolojik riske Çernobil, Üç Mil Adaları, Bhopal, Seveso; Ulaşım riskine Flogeac, Le Herald of Free Enterprise, Challenger; Ekonomik riske New York Borsası çöküşü; Sağlık riskine AIDS; Ekolojik riske Aral Gölünün kuruması, tropikal ortamların yok olması, ozon tabakasının delinmesi; Doğal risklere depremler, yanardağ patlamaları örnek gösterilebilmektedir. Bu türden olaylar riskin iki boyutuna vurgu yapmaktadır. Risk, olasılıklar ve felaketlerle sonuçlanabilecek sonuçlar doğurma ihtimalini taşımaktadır” (Leroy ve Signoret, 1994: 16). Riskler, kavramı kapsamı geniş bir kavramdır. Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere bir tür risk var diyemeyiz. Bizler her türlü riskle içi içer yaşamaktayız.

Zygmunt Bauman’a (2001:358) da içinde bulunduğumuz çağda dev risklerin bulunduğunu belirtmekte ve bu risklerle yaşadığımızı ifade etmektedir. Bauman, bu konu da son on yılda da bu konu da yayınlanan en etkin kitaplardan biri Ulrich Beck’in Risk Toplumu kitabı olduğunu ifade etmektedir. Ulrich Beck, “risk kavramını “modernleşme sürecinin yol açtığı tehditlerle sistematik olarak karşı karşıya kalma” şeklinde tanımlamaktadır” (Sam, Gürsakal ve Sam, 2010: 3). Risk toplumunu ise; “kendi başına buyruk, sonuçlara kör, tehlikeler karşısında vurdumduymaz hale gelmiş modernleşme süreçlerinin kendiliğinden devinimi sırasında oluşur. Sanayi toplumunun temellerini sarsan, ortadan kaldıran, değiştiren öz- tehditleri üreten, toplumda ve gizil olarak bu süreçlerin ta kendileridir”(Beck, 2005: 34). Ulrich Beck’in de tanımlamasından yola çıkarak söyleyebileceğimiz şey; Risk kavramının temelinde modernleşme süreci yatmaktadır. Modernliğin, araçsal akılcı eylemleri sonucunda eylemler ahlaki değerlerden uzaklaşmaktadır. Ahlaki değerlerden uzaklaşmak ise toplumsal eylemlerde acımasızlığa yol açabilmektedir.

“Ulrich Beck, içinde bulunduğumuz bilgi toplumlarında artık tehlikenin kaynağının cehalet değil bilgi olduğunu ifade etmektedir. Yine aynı konuda benzer yorumları Anthony Giddens da yapmaktadır. Giddens’a göre de günümüzde insanlığın karşı karşıya bulunduğu risk ve belirsizliklerin birçoğunun kaynağı bizzat insanoğlunun bilgisindeki artış olmaktadır. Modern bilim ve teknolojiler, modernliğin egemenliğini devre dışı bırakarak kendilerini, riskin olgusunu taşıyan bir boyutta ortaya çıkarmaktadır” (Şan-Hira, 2004: 4). Bu anlamda, “risk toplumu, güvenin olmadığı, insanların kendilerini güvende hissetmedikleri bir belirsizlikler toplumdur. Bu toplumda güven öylesine merkezidir ki, birey için kendini koruma, emniyete alma, ulusal gelirden pay almayı önceler, hatta temel dürtü olarak açlığın yerini korku almaktadır” (İlhan, 2007: 290). Bilginin artması teknolojinin artması anlamına gelmektedir. Fakat teknolojinin doğuracağı sonuçları kestirmek mümkün olmamaktadır. Bilimsel bilgi temelli teknolojinin belirsizlik sonucunu doğurmaktadır. Risk toplumunun, risk özelliği taşımasının temel nedeni de bu olabilmektedir. Kesin bilgilerin kesin sonuçlara götürmemesi daha çok belirsiz yaratması durumu, riskleri meydana getirmektedir.

Araştırmalarında Risk Toplumunu, Ulrich Beck’in görüşleri çerçevesinden hareket ederek açıklayan Bauman’a göre, “barındığımız dünya da riskler, belirsizlikler ve güvensizlikler bulunmaktadır. Toplumsal statümüz, işlerimiz, becerilerimizin piyasa değeri, güvendiğimiz ortaklıklarımız, komşularımız ve dostluk şebekelerimiz gayet istikrarsız ve kırılgan, güvenle demirlememize izin vermeyecek ölçüde tekinsiz limanlar olmaktadır” (Bauman, 2005: 99). Bauman, bugün kirlenmenin yol açtığı iklim değişikliklerinin, haşere ilaçlarının yarattığı toprak ve su kaynaklarının tükenmesinin tehlikelerinin, gıda sanayinin rasyonalizasyonu ve maliyet etkinliğini artırma eğiliminin doğurduğu sağlık riskleri hesaplamaya başladığımızı belirtmektedir. Bu riskleri bilmek de pek bir işe yaramayabilir. Çünkü riskli bölgelere çeken derinliklerine iten güçler ezicidir. Direnilmesi zor silahlarla doldurulmaktadır. Beceriler, riskler yaratmaktadır. Fakat bu riskleri değiştirecek hareket kabiliyetini yaratmamaktadır (Bauman, 2001: 358). Öğrendiğimiz becerilerimiz, kabiliyetlerimiz olumlu sonuçlar doğurmayabilir. Tehlikeler yaratabilir. Sorun ise bu tehlikelerin değişmesini sağlayacak hareket kabiliyetine

sahip olamamamızdır. Çünkü yaptığımız her eylemimiz içinde riskler taşıyabilmektedir.

Ulrich Beck de, Bauman'ın ifade ettiği sorunların önlenmesinin zor olduğunu belirtmektedir. Esas sorun, teknolojinin halletmek zorunda olduğu en ciddi problemlerin, tekno- ekonominin kendisinden kaynaklanması durumu olmasıdır. Bu nedenle içinde bulunduğumuz toplum “*riskler*” taşımaktadır (Bauman, 1998b: 241). Bu nedenle Beck'in ileri sürdüğü risk toplumunda, “teknoloji, janus yüzlü (ikiyüzlü mabut) olma özelliğini taşımaktadır.

Teknoloji, modern yaşamın karmaşıklığını azaltma konusunda kolaylıklar sağlarken, özgürlükler yaratırken, aynı zamanda bağımlılıklar, denetim ve kontrol mekanizmaları (panoptikon gibi), yeni ihtiyaç alanları ve baskı araçları da sağlamaktadır” (Kasapoğlu-Odabaş, 2009: 32). Teknolojinin yarattığı gayri menkul riskler, daha fazla teknolojiyle kamuyunun teveccühünü yaratacak şekilde hafifletiliyor. Doğru bilinçli, ozon dostu ve yeşil petrol, sprey tüpleri, deterjanlar ya da ağartıcılar, büyük bir endüstriye dönüşüyor ve yeni daha çok kar doğurmaktadır. Bu süreçte, sorunların küresel kökeni başarılı bir şekilde kamuoyundan saklanıyor ve bilinen risklere karşı sürdürülen cihat da hep daha meşum- fakat bilinmeyen- riskler üretmeye, dolayısıyla da, gelecekteki başarılı olma şansını baltalamaya devam edebiliyor (Bauman, 2003: 353). Bauman bunun aldatmaca olduğunu şu cümleleriyle ifade etmektedir. “Hem kurtuluş hem de istemeyerek de olsa kabul edilen günahlar, teknoloji ve uzmanlık söyleminin depolitize edilmiş (politik olarak tarafsız) alanına hava almayacak şekilde kapatılmaktadır. Böylelikle de, günahları kaçınılmaz ve kurtuluşu da ulaşılmaz kılan toplumsal çerçeve pekiştirilmektedir. Rasyonel söylemin sınırları dışında bırakılan şey, tam da bu söylemi rasyonel kılma, hatta belki de uygulamada etkin yapma şansını temsil eden meseledir. Teknoloji ve uzmanlığın, bunların amaçlarının ve istenen sınırlarının demokratik denetimini ifade eden siyasal mesele, yani, özyönetim ve toplumsal olarak yapılan seçimler oldukları noktada siyasi bir mesele olmaktadır” (Bauman, 2003: 354). Bauman'ın bu cümlelerinde çıkarılacak yorum, birincil risklerin teknolojik temelli olmasıdır. Denetim hedefi ile riskler siyasal bir malzeme haline dönüşmekte rasyonellik adı altında istenen eylemler yapılabilmektedir. Böylece bireylerin seçimleri de kontrol altına alınabilmektedir.

Bauman, (2005:90) Beck'in ileri sürdüğü, bu janus yüzlü risk toplumunun, müphemlikler yarattığını ifade etmektedir. Müphemlik, bilim ve teknolojinin çarklarını yağlamakta, ilerlemenin güçlü bir faili haline gelmektedir. Müphemliğin, bilinemez belirsizlik hali bilim ve teknolojinin sonuçlarından doğacak olan risk unsurlarının da olasılık hesaplarıyla hesaplanabileceğini göstermektedir. Bauman'a, (2003, 155-156) göre, "her yaptığımız şeyde risk bulunmakta, riskler, eylemlerimizin yapısına içkin özellikler olmakta ve eylemlerimizin ürünleri olmaktadır. Bir "ya o-ya bu" durumundan "hem o- hem bu" ya da "evet, ama" durumuna geçmiş bulunmaktayız. Kazançların ancak kayıplarla birlikte elde edilebileceği, iyi ve kötü çözümler arasında değil, kötü ile beter arasında seçim yapmak zorunda olduğumuz, sürekli bir değiş tokuş durumudur. Bu da eylemlerimizin sonucunun aslında ne olacağından ve aldığımız önlemlerin sonuçta faydadan çok zarar getirip getirmeyeceğinden asla emin olamayacağız demektir".

Bauman, bu risklerle yaşamanın kolay olmadığını, bu risklerin bireyde güvensizlik duygusu oluşturduğunu belirtmektedir. Kendi performansı üzerinde odaklanan ve böylece bireysel var oluşun çelişkilerinin kolektif olarak üretildiği toplumsal alandan uzaklaşan insanlar topluluğu meydana gelmektedir (Bauman, 2005: 133). Teknolojinin artmasıyla bireyler arasındaki birincil ilişkiler azalmaktadır. Toplum, iletişimden uzak, samimiyezsiz ve güvensiz bir hale gelmektedir.

Bauman, etik felsefeci Hans Jonas'in modern teknoloji ile ilgili görüşlerine de çalışmalarında yer vermektedir. Jonas'a göre bugünün probleminin kökleri, modern teknoloji de yatmaktadır. Teknoloji aracılığıyla eylemler, uzak mekanlara ulaşma kapasitesine sahip olabilmektedir (Bauman, 1998b: 262).

Günümüz dünyasında, insan eylemleri yüz-yüze etkileşimin dar alanında etkilerde bulunmamaktadır. Bugün bizim yapabileceğimiz şeyler, uzak ülkeler ve nesilleri etkileyebilir; bu etkiler de, tahmin edilemeyecek kadar derin ve radikal etkilerdir (Oğuz, 2007: 22). Jonas ve Bauman, bugün yeni bir etiğe ihtiyacımız olduğunu belirtmektedir. Modern öncesi dönemden devraldığımız ahlaka bel bağlayamayacağımızı şu cümleleriyle belirtmektedir; "...görmediğimiz ve bilmediğimiz ama eylemlerimizin yakın ve uzak, şimdiki ya da gelecekteki sayısız sonuçları arasında gerçekten önemli olan şeylerin sorumluluğu sorununu çözmek için

artık ahlaki kapasitemize bel bağlayamayız”. Modern öncesi dönemden miras alınan ahlak, yakınlık ahlaki olmakta olup önemli eylemlerin uzakları etkilediği bir toplumda acınacak kadar yetersiz bulunmaktadır (Bauman, 1998b: 262-263). Jonas yeni güçlere karşı yeni bir etik oluşturmak gerektiğini belirtmektedir. Buyruk olarak da “Kuşkulu iseniz yapmayın. Riskleri kaçınılmazdan öteye taşımayın ve eğer yanılacaksanız temkinli olmakla yanılın!”dır. (Bauman, 2001: 359). Jonas’a göre etiğin ilk yükümlülüğü, teknolojik girişimin uzun vadeli etkilerini gözümüzün önüne getirmektir. Bunun anlamı ise belirsizlik baskısı altında hareket etmektir. Bu nedenler Jonas’a göre, etik, *korkunun bulgubilimi* ve *belirsizlik ilkesi* ile yönlendirilmelidir. Korkular anlamlandırılmalı ve sistematik bir pesimizmin bilinçte olmalıdır (Bauman, 2001: 357). Jonas böyle bir etiğin, koruma ve önleme etiği olduğunu, ilerleme ve mükemmelleştirme etiği olmadığını vurgulamaktadır (Bauman, 1998b: 267). Jonas’ın bu görüşlerine katılan Bauman, savaş, yoksulluk, çevresel sorunlar vb. gibi sorunlar bireyler tarafından olumsuz algılanırken neden gerçekleşmektedir? sorusuna yönelmektedir. Bauman, etik’in ihtiyaçlarına yanıt vermeyen onu bastırmanın özel girişimler ve serbestleştirilmiş müdahaleler olduğunu belirtmektedir. Bunlar etiğin teşvikine çözüm olmamakta sorunun, risklerin bir parçası olma özelliğini taşımaktadır (Bauman, 2001: 361).

Bauman, içinde yaşadığımız toplumun büyük riskler taşıdığını, yaptığımız her eylemin içinde riskler bulunduğunu belirtmektedir. Bu risklerin şuan ki zamanda karşımıza çıkmasa bile gelecekte çocuklarımızın karşısına problem olarak çıkacağını ve bu risklere karşı önlemler alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bauman, önlem olarak yeni bir etik anlayışını çözüm görmektedir. Bu etik anlayışında da Hans Jonas’ın etik anlayışından hareket etmektedir. Sonunun ne olacağını bilmediğin bir eyleme kalkışmamalısın mantığı bu etiğin temelini oluşturmaktadır. Böylece bireylerde belirsizliğe dair bir korku oluşacak ve korkunç sonuçlar doğurabilecek eylemlere kalkışılmayacaktır. Bauman, bu etik oluşturulsa dahi toplumda olumsuz algılanan savaş, ırkçılık gibi konuların varlığından duyduğu kaygıyla karşımıza çıkmaktadır. Bunun temelinde bireylerin karşı koyamadıkları teknoloji ve bilgi açlığı yatmaktadır. Teknolojik bilgileri öğrenmek ve onları olumsuz sonuçlar doğurabilecek şekilde kullanmak söz konusu olduğu sürece Bauman’ın endişe duyduğu çelişkiler varlığını sürdürecektir.

E.DEVLET VE MİLLET

Zygmunt Bauman’a göre, devlet kavramı, bir güç merkezi tarafından bir arada tutulan özgün bir toprak parçasından bağımsız düşünülemez. Devletin otoritesinin işlediği alanın her ferdi de devlete aittir. Aidiyetin her şeyden önce yasal bir anlamı vardır. Devlet otoritesi, ülke yasalarını bu otoritenin tüm uyruklarına, bir biçimde fiziksel olarak orada olan herkes tarafından uyulması gereken kuralları ilan etme ve dayatma yetisi demektir. Eğer yasalara uyulmazsa, uymayanlar cezayı hak ederler. Devlet tek başına baskı uygulama hakkını elinde bulundurduğu için insanlar ister istemez devletin koyduğu yasalara boyun eğmeye zorlanırlar. Fiziksel baskı konusundaki devlet tekelinin öteki yüzünde, devletin yetkisi dışında ya da devletin yetkili memurlarından başka birileri tarafından herhangi bir güç kullanımının bir ihlal eylemi olarak suçlanması ve bu yüzden infazı ve cezalandırılmayı hak etmesi vardır (Bauman, 1998a: 180). Toprak parçası ve bir güç etrafında birleşme devletin asli parçaları olmaktadır. Yasallık devlet otoritesine güç katan en önemli etken olmaktadır. Yasalara uymamanın karşılığı ise cezalandırılma olmaktadır. devlet, kurallar bütünü oluşturmakta, kurallara uymayanlarını da cezalandırma gücünü elinde bulundurup toplumsal düzeni sağlamaktadır. Bu durum bazıları için baskı bazıları için ise toplumsal düzenin sağlanması amacıyla uygulanan kurallar bütünü olmaktadır.

“Devlet tarafından ilan edilen ve korunan yasalar devletin uyruklarının görevlerini ve haklarını belirler. Görevlerin en önemlisi vergi ödemektir”. Haklar ise kişisel, siyasal ya da sosyal olabilir. Bireyi, devletin bir uyruğu haline getiren bu hakların ve ödevlerin bileşimidir (Bauman, 1998a:181). Devlet uyruğu ile ilgili bilinmelidir ki devlete vergi vermek, zorunludur. Bu sayede maddi ya da manevi değerlere yönelik fiziksel veya ruhsal saldırı olduğunda yetkililere şikayette bulunulabilir, onlardan yardım istenebilir ve tazminat talep edilebilir. Ayrıca devlet uyruğundan bir birey olarak hayati ihtiyaçlar tehlikeye girerse, devlet birimleri birey tarafından suçlanabilir ve birey hakkını arayabilir.

Devletin bir uyruğu olmanın hakların ve ödevlerin bir bileşimi olması, aynı zamanda hem korunduğumuzu hem de ezildiğimizi hissetmemize neden olur. Devlet izin verilebilir olanı izin verilemez olandan ayırma yetkisi olan tek güç olduğundan ve devlet organlarının yasal uygulamalarının bu ayrımı kalıcı ve güvenli kılmakta

kullanılan tek yöntem olduğundan –eğer devlet cezalandırıcı gücünü kullanmaktan vazgeçerse- onun yerine evrensel şiddetin ve “orman yasası”nın hükmünün geçeceğine inanılır. Ne var ki birçok durumda, devletin özel hayata olur olmaz müdahale etmesine öfke duyulmaktadır. Eğer devletin “koruyucu” ilgisi, uyruğun bir şeyleri yapmasını sağlıyorsa, devletin “baskıcı” işlevi daha çok acizlik duygusu verir; bu işlev yüzünden birçok seçenek gerçekleşemez hale gelir (Bauman,1998a: 182). Bir yandan devlete sonsuz güvenilir ve onsuz güvenliğin ve huzurun kalmayacağına inanılır; bir yandan da devletin koyduğu ve uygulamaya çalıştığı kuralların, devletin uyruğunun özgürlüğünü kısıtladığı düşünülür. Bu nedenle devlet deneyimi uyruk için çelişkilidir.

Bauman’a göre, bu iki duygunun nasıl dengeleneceği ve hangisinin öne çıkacağı bireylerin sosyo-ekonomik koşullarına bağlıdır. Birey varlıklıysa devletin işlevlerini farklı yorumlayıp farklı beklentiler içine girebilir; birey varlıklı değilse devletin işlevlerini kendisine göre yorumlayıp değerlendirebilir. Bireylerin eylemleri de dolayısıyla farklılık gösterir. Çünkü sosyo- ekonomik ve kültürel farklılıklar gösteren bireyler için devletin yetkinleştirici rolü ve baskıcı rolü farklı şekilde ortaya çıkar. Devletin koruyucu olduğu kadar baskıcı da olabilen işlevlerine bağlı eylemleri, bazı insanlar için özgürlüğün artışı anlamına gelirken bazıları için baskı hissi oluşturabilir. Ancak bir bütün olarak herkes devletin bu iki işlevi arasındaki oranın değişimiyle yakından ilgilenecektir. Herkes mümkün olduğu kadar yetkinleşmeyi tercih ederken, zorunlu olduğu kadar az baskıya razı olmaktadır. Neyin yetkinleştirme ve neyin baskı olarak algılanacağı değişir; ancak denetim arzusu değişmez (Bauman, 1998a: 183–184). Devlet, sosyo- ekonomik koşullara göre farklı yorumlara maruz kalan bir birim olmaktadır. Bireyler, devletin düzenleme araçlarını toplumun hangi tarafında bulunduklarına göre yorumlayacaklardır. Yoksul olan biri ile varlıklı olan birinin devletin eylemlerini yetkinleştirme çabalarını aynı değerlendirmeleri mümkün olmamaktadır. Değişmeyen ise devletin bireyler üzerinde denetim yapabilme hakkıdır.

Devletin uyrukları, devlet işlerinin yürütülmesi ile devletin ilan ettiği ve uyguladığı yasalar üzerinde daha fazla etki gücü talep ederek yurttaşlık haklarını kullanmak isterler. “Yurttaş olmak”, uyruk (devletin tayin ettiği hakların ve görevlerin bir taşıyıcısı) olmaya ek olarak devlet politikasını belirlemede söz hakkına

sahip olmaktır. Başka bir deyişle yurttaş olmak, devletin faaliyetine etkide bulunmak ve böylelikle devletin korumaya soyunduğu “yasa ve düzen”in tanımı ve yönetimine katılma kapasitesi taşımak demektir (Bauman, 1998a: 184). Yönetime katılma kapasitesi taşımak demek, yurttaşın devlet düzeni karşısında bir oranda özerklik yaşaması demektir. Buna karşın devletin, uyrukların müdahale yetisine sınırlar getirmesi de gerekir. Görülmektedir ki devlet faaliyetlerinin yetkinleştirici ve baskıcı özellikleri burada da ortaya çıkar. Yurttaş, devletin kısıtlama yetisinin kısıtlanmasını, devletin yurttaşların devlet politikasını denetleme, değerlendirme ve etkileme yetisini engelleyecek hiçbir şey yapmamasını istemektedir.

Zygmunt Bauman devletin bakış açısından uyrukların, her şeyden önce devlet tasarrufunun nesneleri olduğunu belirtmektedir. Onların davranışları devletin belirlediği haklar ve görevler tarafından eksiksiz tanımlanması gereken bir şey olarak görülür; eğer devlet böyle bir tanımlamayı ihmal ederse uyruklar kendi eylemlerini kendileri belirleyeceklerdir. Bu da kendilerinin ve hemcinslerinin zararına olabilir; çünkü bireyler birlikte yaşamayı zorlaştıran bencil amaç güderler (Bauman, 1998a: 185). Bireylerin kendi eylemlerini kendilerinin belirlemesinin yaratacağı zorluklar devleti zorunlu kılabilir. Bencilliğin her bireyin özünde olan doğuştan var olan bir özellik olduğunu kabul ettiğimizde, insan davranışlarının devletin belirlediği haklar ve görevlerle sınırlı olması daha mantıklı görünmektedir.

Devlet ile uyrukları arasındaki ilişkiler asimetriktir. Devlet, emirlerinin tartışılmadan yerine getirilmesini ve uyruklarının iyiliği için koşulsuz bağlılık ve itaat istemektedir. Devlet ile uyrukları arasındaki asimetrik ilişki, en çok da bilgi akışında ortaya çıkmaktadır. Devlet kurumları tarafından uyrukları hakkında son derece ayrıntılı bilgi toplanır, işlenir ve saklanırken; devletin kendi eylemleri hakkındaki veriler, ifşası *ceza* gerektiren “devlet sırrı” sınıfına girer. Devletin çoğu uyruğu bu gizlere erişemezken, gizlere erişme hakkı olan az sayıda insan, diğerleri üzerinde ayrı bir üstünlük kazanmaktadır. Devletin gizlilik uygulaması ile birlikte devletin bilgi toplama özgürlüğü karşılıklı ilişkideki asimetriyi daha da derinleştirir. Tarafların birbirini etkileme şansları son derece eşitsizdir (Bauman, 1998a: 186). Bu nedenle yurttaş, devletin elde etmek istediği hükümran konuma direnme eğilimi taşır; devlet gücünü püskürtmek, insan hayatının önemli alanlarını devlet denetimi ve müdahalesinden kurtarmak ve bu alanları özyönetime tabi kılmak için çaba harcar.

Bu çabalar birbirleriyle ilişkili olmasına rağmen farklı yönlerde ilerlemektedir. Birinci farklılık, *bölgeciliktir*. Bölgecilik, devlet gücünün yerel özerkliğin -devlet organlarıyla yurttaşların her biri ve tamamı arasında dikilen her tür ara gücün- karşısında durmasıdır. Yerel çıkarların ve sorunların özgünlüğü yerel işlerde özyönetim için yeterli bir neden olarak gösterilir ve bu iradeyi talep eden temsili yerel kurumlar o alandaki insanlara daha yakın durur ve onların özgün bölgesel sorunlarına karşı daha duyarlı ve ilgili olurlar. İşte bölgecilik, devlet gücünün bu rakip tanımazlığına karşı durmaktır. İkinci farklılık ise *toprak esasının geçersiz kılınmasıdır*. Belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan herkes, öteki belirleyici özelliklere bakılmaksızın devlet gücünün uyruklarıdır. Irk, etnik köken, din, dil, insan hayatının bütünlüğü gibi vasıflar artık oturuş yerin ortaklığı karşısında daha çok önem kazanmaya ve değer görmeye başlamıştır. Talep edilen onların özerkliğidir, ayrı yönetim hakkıdır ve hedef üniter toprak temelli gücün tektiplik yönündeki baskısıdır (Bauman, 1998a:187). Devletin gücüne karşı uyrukları zayıftır. Bu zayıflık bireyde boyun eğme zorunluluğuna neden olurken devletin gücünü daha da artırmaktadır. Bu durum devlet ve uyrukları arasında mesafe ve güvensizlik yaratmaktadır.

Devlet ile uyrukları arasında var olan gerilim ve güvensizlik koşullarında devlet, uyruklarının disiplinini sağlamak için onların davranışlarında düzenlilik sağlayacak bir disiplin gözetken ve talep eden bütün güçler gibi bir *meşruiyete* gereksinim duyar. Devletin uyruklarını, devletin emirlerine uymalarının gerekliliğine ilişkin geçerli nedenlerin olduğuna ikna etmesi gerekmektedir. Meşruiyet, uyrukların devletten gelen ve uygun otoritelerin damgasını taşıyan ne olursa olsun boyun eğilmeye değer olduğuna güven duymalarını ve boyun eğilmesinin de gerektiğine inanmalarını sağlamayı amaçlar (Bauman, 1998a:187). Kişiden –onun aklına yatsa da yatmasa da- devletin koyduğu her yasaya uyması istenmektedir. Yasaya sırf meşru otorite tarafından desteklendiğinden uyulmalıdır; çünkü bu “ülkenin yasası”dır.

Meşruiyet, “iyisiyle kötüsüyle bu benim yurdum” duygusuna dayandığında bireyde koşulsuz bağlılık geliştirmeyi amaçlamaktadır. Güçlü bir meşruiyet duygusu, bireylerde yurtseverliği de güçlendirir. Bireylerin eylemlerine yöne veren *yurtseverlik* yani vatan aşkı, devleti güçlü ve mutlu kılma ve devletin gücünün ve

mutluluğunun gerektirdiği her şeyi yapma iradesidir (Bauman, 1998a:188). Yurtseverin en önemli görevi, disiplindir; devlete itaat, yurtseverliğin en açık işaretidir. Meşruiyet, itaati akıl ve muhakeme yoluyla sağlamayı amaçlamaktadır. Ona göre herkesin itaatkar olması herkes için iyidir; tek bir çatlak ses disiplini ve düzeni bozar. Ancak itaati akıl yoluyla sağlamayı amaçlayan meşruiyet, hiçbir zaman amacına ulaşmayacaktır. Çünkü birey, her türlü talebi akıl testine tabi tutabilir ve direnişin boyun eğmekten daha az zarar ve bedel getirdiğini görürse itaate rıza göstermekten vazgeçebilir ya da en azından inancını yitirebilir. Bu nedenle itaati akıl ve muhakeme yoluyla sağlamayı amaçlayan meşruiyet, zayıf ve güvenilmez olmaktadır.

Öte yandan Bauman, millete ve milletin refahına koşulsuz sadakat isteyen *milliyetçiliğin*, akla ya da hesaba gerek duymadığını belirtmektedir. Milliyetçilik, itaati kendi başına bir değer ve bir amaç olarak görmektedir. Bir milletin üyesi olmak, bireyin karşı çıkamayacağı kadar güçlü bir kader olarak anlaşılır. Milliyetçilik, tek tek üyelerine kimliğini verenin “millet” olduğunu anlatır. Millet devlet gibi ortak çıkarı kollamak için girilen bir birlik değildir. Tersine bütün çıkar hesaplarını aşarak ortak kaderde buluşur (Bauman, 1998a: 189). Millet olmanın ortak kaderde buluşturması bireyler arasında duygusal bağların oluşmasını sağlamaktadır. Milliyetçilik, bireysel ilişkilerde sıcaklığı ve birincil ilişkileri sağlama gücüne sahip olabilmektedir.

Devlet, milletin otoritesini kendi disiplin talebini güçlendirmek için kendine mal etmeye çalışırken, milletler sadakat isteklerini desteklemek üzere devletin zorlayıcı potansiyelini harekete geçirmek için kendilerini devletler halinde yapılandırmaya yatkındır. Bütün devletler milli olmadığı gibi, bütün milletlerin de devleti bulunmamaktadır (Bauman, 1998a:189). Devlet, hem haritada hem de belli bir toprak parçasında kesin olarak çizilmiş sınırları olası anlamında “gerçek”ken; millet, devlet gibi bir gerçeklik değildir. Devlet sınırlarının tamamı kuvvet yoluyla korunmuştur. Devletin sınırları içerisinde bağlayıcı bir dizi yasa vardır. Bu yasaların mevcudiyetine kulak asmamak, hırpalanmak ve canın yanması anlamında “gerçek”tir. Ancak aynı şey, millet için söylenemez. Millet, Bauman’a göre *hayali cemaattir*. Aynı zamanda zihinsel bir gerçekliktir. Milletler genellikle güvenle iddia edebilecekleri gibi kalıcı bir toprak parçasını işgal ederler. Neredeyse her toprak

parçası üzerinde yan yana yaşayan, kendilerini farklı milletlere ait olarak tanımlayan ve farklı milliyetçiliklerin kendilerinden sadakat beklediği halklar vardır. Hâlbuki birçok toprak parçası üzerinde, o toprağın “milli karakter”ini belirlemeye yetecek kadar ağırlıklı bir konumda olmayı bırakın, gerçekten bir çoğunluk oluşturduğu iddiasında bulunabilecek bir millet yoktur (Bauman, 1998a:190). Bauman her devletin millet olmadığını, devlet olmanın belli koşulları olduğunu ifade etmektedir. Devlet olmak toprak parçası ile ilişkilendirilirken, millet olmak zihinsel bir düşünce, tasarı olarak kalmaktadır.

Milletler, ortak bir dille seçilir ve birleşir. Ancak ortak ve ayrı bir dil olduğu farz edilen şer, milliyetçi bir kararın sonucu ortaya çıkmıştır. Genelde bölgesel ağızların karşılıklı iletişime olanak vermeyecek şekilde bir özgünlük taşımasına karşın, onlar tanınmaz, bastırılır ya da milli birliği bozacakları korkusuyla ayrı bir dil olarak kabul görmez. Öte yandan, görece küçük yerel farklılıkların altı çizilir, ayrımlar abartılır ve böylece bir lehçe ayrı bir dil ve ayrı bir milletin ayırıcı özelliği katna çıkarılabilir. Dahası, insan grupları aynı dili paylaştıklarını kabul edebilirler ama yine de kendilerini ayrı milletlerden sayabilirler (Bauman, 1998a:191).

Toprak parçası ve dil, bir milletin “gerçekliği”nin unsurları olarak hiçbir zaman yeterli değildir. Çünkü kişi, onlara girebilir veya onlardan çıkabilir. Kişi, ilke olarak milli bağlılığının değiştiğini ilan edebilir. Kişi, göç edebilir ve ait olmadığı bir milletin içinde yaşayabilir. Kişi, başka bir milletin diline hakim olabilir. Bauman’a göre, “eğer oturulan toprak parçası ve bir dil topluluğuna katılım tek başına milletin kurucu özellikleri olsaydı, millet tüm milliyetçiliklerin talep ettiği mutlak, koşulsuz ve ayrıksı bağlılık iddiasında bulunamayacak kadar gözenekli ve tanımsız olurdu”. (Bauman, 1998a:191). Millet olmak için sadece ortak dil ve toprak parçası millet olmada tek başına yeterli olmamaktadır. Çünkü bireyin bulunduğu topraktan başka bir toprağa yerleşme ihtimali vardır. Eğer bir millete ait olma toprak parçası ile sınırlı kalırsa bireyin o topraktan ayrılma ihtimali de azalmaktadır. Birey özgürlüğünü yitirmekte olup içinde bulunduğu milletin toprak sınırları dâhilinde yaşamak zorunda kalacaktır. Bu nedenle millet olmanın altında daha baskın güçler yer almaktadır. Bu da Bauman’a göre köken mitidir.

Eğer millet, *seçim* olmaktan çok *kader* olarak, bugün hiçbir insan kuvvetinin değiştiremeyeceği kadar geçmişte sağlam yerleşmiş bir olgu şeklinde var oluyorsa,

bu gerçekliktir. Milletin inandırıcılığı da buradadır. Milliyetçi hareketin başlıca amacı, *köken miti*dir. Bu mite göre, köken olarak kültürel bir yaratım olsa bile, tarihsel gelişimi sürecinde milletin gerçek anlamda “doğal” bir olgu, insan denetimini aşan bir şey haline geldiğidir. Söylenceye göre, milletin şimdiki üyeleri ortak geçmişleriyle birbirlerine bağlanmışlardır. Milli ruh onların ortak ve tanımlayıcı niteliğidir. Bu, onları birleştirirken; aynı zamanda aralarına girmeyi arzulayabilecek tüm öteki milletleri ve bireyleri ayrı bir yere koyar. Dolayısıyla milletlerin “doğallığı” ve millet üyeliğinin “yazılmış”, “miras” alınmış doğası, milliyetçiliği çelişkiye düşürmektedir. Bir yandan milletin nesnel, somut bir gerçeklik ve tarihin bir hükmü olduğu söylenirken; bir yandan da millet bir güvensizlik içine sürüklenir. Öteki milletler, üyeleri bir avlama ve kaçırma gayreti içinde olduklarından milletin birlik ve bütünlüğü sürekli tehdit altındadır (Bauman, 1998a:192). Millet kavramının içinde yer alan köken miti ise diğer milletleri ötekileştirme görevi görmektedir. Ortak miras temelli millet anlayışı, bireyleri gruplara bölmekte bir taraftan dayanışmayı sağlarken diğer taraftan bölücülüğü ve ayrımcılığı desteklemektedir.

Bauman, dolayısıyla milletin, kendi varlığını savunması gerektiğini belirtmektedir. Bu savunma ona göre doğaldır. Bu durumda millet sürekli bir uyanıklık içinde olmalı ve varlığını sürdürmek için çaba göstermelidir. Bu da milliyetçiliklerin, milletin korunması, sürekliliği için güç -baskı uygulama hakkı-talep etmesini doğurur. Burada da karşımıza devlet çıkmaktadır. Çünkü devlet gücü, bu iş için vardır. Devletin meşruiyeti için milliyetçiliğe ihtiyaç duyduğu kadar, milliyetçilik başarısı için devlete ihtiyaç duyar. *Milli devlet*, bu karşılıklı çekimin ürünüdür. İhtiyaç duyulan devlet gücü, kamu kuruluşlarında, mahkemelerde ve temsili organlarda tek başına milli dilin kullanımını zorlama imkânı demektir. Yine devlet gücü, genelde tercih edilen milli kültürün ve özelde milli edebiyatın ve sanatların rekabet şartlarını artırmak için kamu kaynaklarını seferber etme imkânı demektir. Daha da önemlisi, hiç kimse dışarıda bırakılmayacak ve hiç kimse etkisi dışına çıkamayacak biçimde, aynı anda hem serbest hem de zorunlu kılınan eğitim üzerinde denetim demektir. Genelde de eğitim, devlet sınırları içerisindeki her vatandaşın devlete hâkim olan milletin değerlerini öğrenmesine, “doğuştan” yurtsever olmalarına ve böylece pratikte, teoride iddia edilenin yani milletin

“doğallığı”nın gerçekleşmesine hizmet etmektedir (Bauman,1998a: 192). Devlet, millet bilincinin oluşmasına hizmet etmektedir. Milletini, diğer milletlerden uzak tutma ve koruma görevini üstlenmektedir. Kendi ideolojisini millete benimsetme gayreti içerindedir.

Milliyetçilik, kültürel seferler düzenlenmesi yönünde eğilimi teşvik etmektedir. Bu amaçla, millet dışındaki yabancıların tarzlarını değiştirmeye, onları döndürmeye, hakim milletin kültürel otoritesine itaate zorlamaya çaba harcamaktadır. Bu kültürel seferin amacı da *asimilasyondur*. Asimilasyon terimi, köken olarak biyolojiden alınmıştır. Kendini beslemek için canlı bir organizma çevrenin öğelerini asimile eder, yani “yabancı” varlıkları kendi vücudunun hücre ve dokularına dönüştürür. İşte, milliyetçilik de asimilasyonla ilgilidir. Çünkü milliyetçiliğin doğal birliğe sahip olduğunu ilan ettiği millet, önce genelde farklı ve çeşitli bir nüfusu milli karakter efsaneleri ve sembolleri etrafında toplayarak yaratılmak zorundadır. Asimilasyon çabaları, belli bir toprak parçası üzerinde devlet hâkimiyeti kurmuş muzaffer bir milliyetçilik, o topraklarda oturan birtakım yabancı gruplarla karşılaştığında açık ve kendi iç çelişkilerini tamamen ortaya sermiş hale gelir. Böyle durumlarda asimilasyon, sıklıkla bir “din değiştirme” misyonu olarak sunulur (Bauman, 1998a: 194). Bauman, milliyetçilik kavramını asimilasyonla ilişkilendirmektedir. Millet, içinde bulunan ve yabancı olarak adlandırılanları kendine benzetme yoluna gitmektedir. Bu benzetme ile ulaşmak istediği amaç ise toplumdaki farklılıkları belirgin hale getirmektir. Bu konuyu Bauman, çalışmalarında yahudi yabancılaşması üzerinden örneklendirmektedir. Yahudilerin, Alman toplumu tarafından asimile edilme politikasına katılmalarının, toplumda ikiye bölünmüş olarak anılmalarına sebep olduğunu belirtmektedir. Bauman, bu asimilasyon politikası içinde yer alan yahudilerin kendi yabancılıklarını daha net hale getirdiklerini belirttiğini ifade etmektedir. Alman milliyetçiliğinin de bu durumu yahudi ikiye bölünmüşlüğüne belirginleşmesi olarak kullanması durumu söz konusu olmaktadır. Yahudiler de, Alman milletin kültürel üstünlüğünü kabul etmektedir.

Milliyetçiler bir yandan kendi milletin kültür ve karakterinin üstünlüğünü savunurken, bir yandan da kültürel seferler yoluyla yabancı unsurların millet içine doluşmasının millet üyeliğinin “doğallığı”na gölge düşürmesinden korkarlar. Dün “onlar” olanların, bugün “biz” olabilmesi asimilasyon yoluyla sağlanabiliyorsa; bu

durumda milliyet, basit bir tercih meselesi gibi görünmeye başlayabilir. Bu yüzden asimilasyon, kültürel seferin yanına çekmeyi ve döndürmeyi amaçladığı halka karşı duyulan hıncı beslemektedir. Onlar, düzene ve güvenliğe bir tehdit olarak görünürler. Onlar teoride imkansız olan bir şeyi başarmışlar, insan gücü ve denetimi dışında olduğuna inanılan bir şeyi insan çabasıyla elde etmişlerdir. Onlar böylece, iddia edilen doğal sınırların aslında yapay ve aşılabılır olduğunu göstermişlerdir. Bu yüzden onların asimilasyonunun –milliyetçi politikanın duyurduğu hedefin- gerçekte başarılı ve tam olduğunu kabul etmek kolay olmaz (Bauman, 1998a: 194–195). Yabancıların yabancılıkları asilime olsalar bile azalmayacaktır. Tam tersine onlara olan nefreti artıracaktır.

Asimilasyonu tehlikeli bulan milliyetçilik, daha tekin ve daha sağlam olan *ırkçı* savunma hattına çekilebilir. *İrk*, milletten farklı olarak ve kuşkuya yer bırakmayacak şekilde doğaya özgü -kuşkusuz insan denetimi ve etkisi dışında- bir şey olarak algılanır. İrk fikri, insanlar arasında ne insan eseri ne de insan çabasıyla değiştirilebilir olduğu düşünülen türden ayrımları ifade eder. İrka, sıklıkla katıksız bir biyolojik anlam verilir. Yani bireysel karakter, yetenek ve mizaç, kafatası ya da bedenin öteki parçalarının şekli ve ölçüsü gibi gözlenebilir, dışsal niteliklerle yakından ilişkilidir ya da genlerin niteliği ile bir daha değişmemek üzere belirlenmiştir. Ayrıca her durumda bu kavrayış, üreme yoluyla bir nesilden diğerine geçen kalıtsal niteliklere başvurur (Bauman, 1998a: 195). Bauman, asimilasyon projesinin yetersiz olduğu yerde bir toplumu dışlamanın diğer bir yolunun ise ırkçılıktan geçtiğini ifade etmektedir. İrkçilik, kökeni biyolojik temele dayandırılan ayrımcılık, dışlama olarak tanımlanabilmektedir. Bu ayrımcılığa bilim de destek vermektedir. Toplumda benzerlikler ve farklılıkların bilimin söylemiyle desteklenmesi ise ırkçılık uygulamalarını kolaylaştırmaktadır.

İrkin gücü karşısında eğitim güçsüz kalır. Çünkü doğanın karar verdiğini hiçbir insan bilgisi değiştiremez. İrk, milletin tersine asimile edilemez. Asimilasyon ancak başka bir ırkın arılığını “kırletebilir” ve kalitesini bozabilir. Anlaşıyor ki asimilasyon ve ırkçılık taban tabana zıttır. Buna rağmen, aynı kaynaktan doğarlar. Her ikisi de potansiyel olarak daima her milliyetçi hamlede mevcuttur. Birbirlerini dışlamak yerine karşılıklı olarak desteklerler (Bauman, 1998a: 196). Birbirini besleyen bu kavramlar özünde başka bir milleti, yabancıyı/ötekiyi dışlamayı

amaçlamaktadır. Irkçılık, doğa temelli olmaktadır. Doğadaki farklılıklardan yola çıkmakta ve ayrımcılığı bilim temelli desteklemektedir. Asimilasyon ise eski bir kültürün yerine yenisini oturtmaya çalışmaktadır. Fakat bu saf, iyi niyetle yapıla bir değişim olmamakta ötekinin farklılığını daha net ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu açıdan her ikisi de milletler arası ayrımları belirginleştirmede kullanılan araçlar olmaktadır.

Devlet ve millet kavramları tarihsel olarak iç içe geçmiştir. Devletler toplum üzerindeki denetimlerini pekiştirmek ve sürdürdükleri düzeni güçlendirmek için milli duygulardan yararlanırken, millet güya doğal olan ve bu yüzden desteklenmesine gerek duyulmayan birliği pekiştirmek için devlet gücüne başvurur. Unutulmamalıdır ki, devlet ve milletin iç içe geçmesinin tarihsel bir olgu olması, onun kaçınılmazlığının kanıtı değildir. Etnik sadakat ile yerli dile ve adetlere bağlılık, onların devlet gücüyle ittifakları sayesinde yerine getirdikleri politik işleve indirgenemez. Millet ve devlet birbirlerine ihtiyaç duydukları için iç içedir. Varlıklarını ve sürekliliklerini birbirleri ile desteklerler.

F. HOLOCAUST-IRKÇILIK VE YAHUDİ

1.Irkçılık

Irkçılık, Anthony Giddens'ın söylemiyle sosyolojideki en karmaşık kavramlardan biri olmaktadır (Giddens, 2008: 533). Irkçılık, toplumsal huzurun bozulması için tehlike oluşturan bir kavram olmaktadır. Bir ırkın, başka bir ırk üzerinde baskı kurmasına fırsat vermektedir. Eşitsizlik ve üstünlük anlayışı ile ayrımcılıklar üretmekte, aynı ırktan ya da dini inançtan olan insanları birbirine yakınlaştırma, ötekini dışlama eylemini oluşturmaktadır. Irkçılık, bir taraftan birbirine yakın olan insanları belirlerken, diğer taraftan başkalarını ötekileştirme misyonunu da üstlenmektedir. İnsanları birbirlerinden ayırmakta, onları belli grupların içine yerleştirmektedir. İnsanların hareket alanlarını daraltmakla birlikte, toplumsal başkalaşmaya neden olduğu için toplumsal dayanışmayı da zayıflatmaktadır.

Irkçılığa ilişkin günümüzde varolan yargıların dayanağını Nazilerin II.Dünya Savaşında canavarlıkları oluşturmaktadır. Tehlikeli özel bir ırkın temsilcileri oldukları varsayılan milyonlarca Yahudinin sistemli biçimde ve hemen bilimsel

yöntemler kullanılarak imha edilmeleri, aynı sebepten dolayı anlamı coşkuya dayanan yüklemelerle zenginleşen bu sözcüğün kaderinde bir dekor işlevi görmüştür. 1960'a kadar ırkçılık, bir ırk grubunun diğerlerinden üstün olduğunu ve bir ülkede ırkların birbirleriyle ayrıştırılmasını (ırk ayrımını) telkin ederek savunan sistem olmaktadır. 1966 da buna ya da bir azınlığın imhasını hedefleyen Nazilerin antisemitik ırkçılığı ibaresi eklenmektedir (Fontette, 1991: 8). Irkçılık, tarih içinde anlamı değişmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ania Loomba'ya, göre "İrk sözcüğü 16. yüzyıldan, 18. yüzyıla kadar genellikle 'akraba', 'sülale', 'yuva' ve 'aile' gibi çeşitli toplumsal kolektivite biçimleriyle yakın anlamalı görülmüş, daha sonraki dönemlerde ise, 'ırk' ve 'kast' birbirlerinin yerine konulabilir terimler olarak kullanılmıştır. Böylelikle ırk, bir 'hayali cemaat'in işareti haline gelmiş, hem uluslar hem de ırklar, birlikte yaşayan insanları birbirlerine bağlayan ve onları başkalarından ayıran cemaatler olarak hayal edilmiştir" (Akt: Alver, 2008: 5) Bu cemaatler, bireyleri belli sınıflar içine yerleştirme ve o sınıfın kurallarına göre hareket etmeyi gerektirmektedir. Kurallar ve ideolojik amaçlar bu hayali cemaatler tarafından oluşturulmaktadır. Bireyin bir ırka tamamen bağlı hareket etmesi demek onun kurallarına da bağlı olma zorunluluğu anlamına gelmektedir. Bu anlamda bireyin ırka bağlılık baskısı ve kendi istekleri arasında sıkıştığını söylemek uygun olacaktır.

Bedensel özellikler, insan gruplarının ırksal açıdan farklılaştırılmasında başlıca unsur olmaktadır. Ten rengi, saçların biçimi, boy, başın biçim, genetik özellikler gibi (Fontette, 1991: 10-13). Anthony Giddens, (Giddens, 2008: 543) da ırk kavramını "biyolojik olarak temellendirilen dış görünüme göre bireylerin ve grupların yerinin belirlendiği, çeşitli vasıfların ya da becerilerin atfedildiği bir dizi toplumsal ilişki" olarak tanımlamaktadır. Fontette ve Giddes'in ırkçılık tanımları biyolojik tanımlama üzerine kurulu olması itibariyle birbirine benzerlik göstermektedir. Bu tanımlardan da yola çıkacağımız gibi biyolojik benzerlikler ve farklılıklar ırkçılık kavramının temel dayanağını oluşturmaktadır. Irkçılık, deri rengi gibi bedensel özellikler ya da dinsel, kültürel özelliklere ve zihinsel özelliklere vurgu yapılmaktadır.

Rassenfrage Benedict, etnik bir grubu doğal nedenlerle kalıtsal olarak az değerli görerek lanetleyen, başka bir etnik grubu ise, üstün tutan bir dogma olarak

tanımlayan ırkçılığın iki özelliğini olduğunu belirtmektedir. Birincisi; ırkçılık, dogmatiktir ve entegral biyolojiye dayandırılmaktadır; sosyal ve kültürel (ya da genetik) olanın biyolojik determinizmi, sosyal kategorilerin, insan gruplarının, kimliklerin ve kolektif etkileşimlerin biyolojikleştirilmesidir. İkincisi ise, insan gruplarının eşitsizliğinin kabul edilmesidir. Ortaya konulan farklar “ırk” olarak nitelendirilmekte ve insan grupları hiyerarşik sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır (Akt: Alver, 2008: 6). Biyolojik özellikler üzerinden başka bir tanımı da Michel Foucault’a aittir. “İnsan soyunun biyolojik continuum’u içerisinde, ırkların ortaya çıkışı, ırkların ayrışması, ırkların hiyerarşisi, bazı ırkların iyi ve başkalarının, tersine, aşağı ırk olarak nitelendirilmesi, bütün bunlar iktidarın yüklendiği bu biyolojik alanı parçalara ayırmanın yolu olacaktır; nüfus içerisinde, birbirlerine oranla toplulukları ileriye ya da geriye konumlamamanın bir yoludur” (Foucault, 2001: 260–261). Kısacası ırkçılığın işlevi parçalara ayırmaktır. İnsanlar arasında ayrımı belirginleştiren ve insanları belli kategoriler içine sıkıştırmasıyla ırkçılık ve ırkçılık düşüncesi toplumsal huzuru kaçıran bir olgu olmaktadır.

2. Adolf Hitler İrkçılığı

Hitler’in ırkçılık anlayışında var olan ırksal ayırım Giddens’a göre; “insan farklılıklarını tanımlama tarzından öte bir şey” olarak tanımlanmaktadır (Giddens, 2008: 543). Çünkü Hitler ırkçılığı, yeni bir toplumun oluşması ve diğerlerinin, kendince gereksizlerin yok edilmesi şeklindedir. Onun ırkçılık anlayışı biyolojik farklılıklarının çok ötesinde ideolojik bir amaca hizmet etme görevi ile ilişkilendirilmektedir. İdeolojik bir amacın gerçekleşmesi her şeyin üstünde tutulmaktadır. İrkçılık sadece Hitler’in amacına ulaşmasında başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Ötekileri yok etmek adına kullanılan ilk söylemdir.

Nasyonal- Sosyalizm kurucusu Adolph Hitler, 1889 yılında Almanya-Avusturya arasında bir sınır kasabasında doğmuştur. Düzenli ve iyi bir eğitim görmemiştir, babası gibi basit bir memur olmak istemeyen Hitler, ressam olmayı tasarlamış, orta öğrenimini bitirmeden öğrenim hayatından uzaklaşmıştır. Viyana ve oradaki yaşantısı onun görüşlerini ve eylemlerini etkilemiştir (Göze, 2005: 339).

Viyana’da, açlık, yoksulluk ve çeşitli güçlüklerle karşılaşan Hitler, ressam olmaktan vazgeçmiş, mimar olmak istemiştir. “Alman şehri Viyana’da kendisi bir

Alman olarak aç ve işsiz dolaşırken, Alman ırkından olmayanların Almanların yerlerini ve ekmeklerini aldıklarına” inanmıştır. Öte yandan Viyana’nın, bu muhteşem şehrin, sosyal haksızlıklarla ve eşitsizliklerle dolu olduğunu, zenginliğin en aşırısı ile yoksulluğun en koyusunun yan yana bir arada hüküm sürdüğünü görmüştür. Yardımsever kişilerin yardımlarının, sosyal yardım kuruluşlarının faaliyetlerinin de bu duruma kesin bir çözüm getiremeyeceğine inanan Hitler, önemli olanın toplumun organik ve derindeki bozukluklarına inmek olduğunu düşünmektedir. Ona göre Alman ulusunun varlığını Marxizmin ve Yahudiler tehdit etmekteydi. Kötülükler Yahudilerin tüm halk üzerinde egemenlik sağlamak için kurulmuş olan Yahudinin doktrini olduğunu düşündüğü Marxizm’den geldiğine inanmaktadır. Demokrasi de Marxizme yataklık etmekte olup bilgili kişilerin hiçbir zaman başa gelmesini engellemektedir. Hitler, çözüm yolu olarak Nasyonal-Sosyalizmi uygun bulmakta olup milliyetçi sosyalizmin uygulanması için mücadele vermiştir. Sınıf mücadelesiz bir sosyalizm amaçlanmaktadır (Göze, 2005: 339–340).

Nasyonal sosyalizm yönetim sistemi tanım olarak temelde ırkçılığı, sosyalizmi, milliyetçiliği, halk ve üstün lider fikirlerini kapsayan faşist görüş olarak tanımlanan sistemdir (Cevizci, 2005: 1213).

Hitler, Nasyonel Sosyalizmin oluşması için çalışmalar yaptı ve 1919 yılında “Alman Nasyonel Sosyalist İşçi Partisini” kurar. Partisinin esas amacı büyük kitlelerin katılımını sağlayacak harekete sahip olmaktır. 1932 seçimlerinde mecliste Nasyonel- Sosyalist parti ağırlığını koymakta ve 1933 de Hitler kabinesi kurulmaktadır. Yine aynı yıl parlamentodan “yetki yasasını” çıkartmayı başarır. Bu kanunla yasa yapma, bütçeyi denetleme, yabancı devletlerle yapılan antlaşmaları onaylama, anayasa da değişiklik yapma yetkisi parlamentonun elinden alınır ve dört yıl boyunca kabineye verilir. Başbakanın çıkartacağı yasaların da anayasaya aykırı olabileceği kabul edilir. Böylece Almanya’da parlamenter demokrasi son bulur, Nasyonel- Sosyalist diktatörlük dönemi başlar. Kısa bir süre sonra devletin federatif yapısına son verilir ve Nasyonel- Sosyalist parti tek siyasal parti olmaktadır. Hitler iktidarı ele geçirdikten sonra demokrasiyi tümüyle reddeden bir rejim kurmaktadır. Tüm yetkileri tek elde toplamasıyla Nasyonel-Sosyalizm totaliter bir diktatörlüktür. Meclis Hitler’in emrinde ve hizmetinde her konuda onu destekleyen bir kuruluş olmaktadır (Göze, 2005: 341–343).

Nasyonal Sosyalist partinin temel amacı Hitler'in ifadesiyle “ Nasyonal-Sosyalist parti bir gün devlete yalnız emir verebilmek için değil, kendi devletine teşkilatlı heyeti de temin edebilmesi için, iç teşkilatını pratik icraata yöneltmektedir” (Hitler, 2005: 358). Aslında bu cümle Hitler'in devlet anlayışını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Nasyonal- Sosyalist parti ideolojinin geçerli olduğu Hitler devletinin oluşturulması arzulanmaktadır. İç teşkilat olarak kast edilen küçük birimlerde de Hitler diktatörlüğünün kuralları esas alınmalı ve onun belirlediği kurallar ve devlet anlayışı, devlet biriminin üstünde yer almalıdır.

Tek siyasal pati olarak varlığını bir süre devam ettiren Nasyonal- Sosyalizmin temel ilkeleri şunlardır; Bu ilkeleri şöyle özetlemek mümkündür: Ulusal düzeyde ırkçılık, Alman kanı taşıyanlarla, Alman kanı taşımayanlar arasında ayırım yapılacaktır, yalnız Alman kanı taşıyanlar yurttaş sayılacak ve kamu hizmetlerine kabul edilecekleridir. Yahudiler Alman ırkından sayılmaz ve yurttaş değillerdir. Bunlar gerektiğinde ülkeden çıkartılabilecek, göçmenler de aynı işleme tabii tutulabileceklerdir. Bu amaçla ana ve çocuğun korunması öngörülmekte ve fiziki eğitim zorunlu olmaktadır. Tüm eğitim sistemi değiştirilecektir. Gerçek bir Alman basını kurulacaktır. Roma hukuku yerine Alman hukuku geliştirilecektir. Yeni bir ordu kurulacaktır. Devletin varlığını tehlikeye sokmadıkları ve Alman ırkının manevi değerlerini tehlikeye düşürmedikleri sürece dini inançlar serbest olacaktır. Dış politika yönünden, tüm Almanlar bir büyük Alman devleti içinde toplanacak. Alman halkının diğer uluslarla eşit haklara sahip olması sağlanacak, yani Versailles ve St. Germain antlaşmaları iptal edilecek. Alman halkını beslemek ve fazla nüfusu yerleştirmek için yeni topraklar elde edilecek. Sosyal ve ekonomik açıdan tüm yurttaşlar aynı haklara ve ödevlere sahiptirler, yurttaşların ilk görevleri çalışmaktır, faaliyetleri kamu çıkarına yönelik olacaktır. Bir orta sınıf yaratılacak ve korunacaktır. Kapitalizme olduğu gibi, marxisme de karşı korunacaktır. Bunun için büyük mağazalar kurulmayacak ve mevcutları küçük esnafa kiralanacak, küçük esnaf korunacak, toprak reformu yapılacak ve gayrimenkul spekülasyonu önlenecek, emek ve çalışma karşılığı olmayan her türlü kazanç yasaklanacak, büyük işletmelerde kara ortak olunacaktır (Göze, 2005: 343–344).

Nasyonal-Sosyalizmin temelini oluşturan yapıcı unsur “Volksgemeinschaft”tır. Bu kavram Alman halkının ırk birliğine dayanan

bütünlüğünü ifade etmektedir. Nasyonal- Sosyalizm ırk birliği düşüncesiyle ırk anlayışını oluşturmaktadır. “İrki belirleyen unsur ise onlara göre aynı kökten gelmek olmaktadır” (Göze, 2005: 345). Hitler, “Kavgam” isimli eserinde, ırkların birbirine karışmama gerekçesini ise şöyle ifade etmektedir. “İrkların birbirine karıştığı bir zamanda, kendi ırkının en iyi unsurlarını koruma işine kıskançlıkla önem veren bir devlet, bir gün dünyanın efendisi olacaktır” (Hitler, 2005: 543). Kendini koruma Hitler ırkçılığının, temel düşüncesini oluşturmaktadır. Kendi ırkını başka ırklarla karıştırmama ve kendi ırkını üstün görme düşüncesi ile diğer ırklar dışlanmaktadır. Hitler, ırkların karışmasının şu sonuçları doğurabileceğini ifade etmektedir; “Üstün ırk seviyesi düşmektedir. Fiziki ve entelektüel gerileme olmaktadır, vücutta zayıflık ağır fakat kaçınılmaz bir şekilde ilerlemektedir” (Hitler, 2005: 227). Hitler’in bu görüşünün temelinde yatan unsur ise, yeryüzüne dağılmış bütün varlıkların organik karakterinin farklı olmasıdır. Kurt kurtla, leylek leylekle her hayvan ancak kendi grubundan bir hayvanla çiftleşmelidir.

Adolf Hitler’in düşünce dünyası ile ilgili şu yorumu yapabilmekteyiz. Hitler ırklar arasında eşitsizlik düşüncesi ile hareket ederek ırkçılık düşüncesini genişletmektedir. Alman ırkını üstün ırk olarak görüp diğer ırkların ona karışmasını engellemek istemektedir. Ona göre, Alman ırkının üstünlüğünü ve özelliklerini koruyabilmesi için yabancı ırkların temizlenmesi gerekmektedir.

3.Zygmunt Bauman’ın Irkçılık Anlayışı

Zygmunt Bauman’a göre ırk, doğaya özgü insan etkisi ve denetimi dışında bir şey olarak algılanmaktadır. Bauman, ırk kavramını paranoyak bir insana benzetmektedir. Paranoyak bir insanın heyecanından sorumlu olamaması ve denetlenemez unsurlara sahip olması gibi ırkta kültürel yönlendirmelere karşın “*insanüstü*” etkenleri ile var olmakta ve denetlenemez ve sorgulamaz özelliğe sahip olmaktadır (Bauman, 2000a: 203). Irk fikri, insanlar arasında ne insan eseri ne de insan çabasıyla değiştirilebilir olduğu düşünülen türden ayrımları temsil etmektedir. Çünkü ırk, “kendini tanımlayan niteliklerine dair bilinçliliğe sahip olmamaktadır” (Bauman, 2000a: 144). Aslında insan tam olarak ırklarının ne olduğunu bilemeyebilirler. Çünkü ırk kavramı bireyin söyleyebileceği herhangi bir tanımla aşma özelliği göstermekte, insan eseri olmamaktadır.

Zygmunt Bauman (1998a: 195) ırkın katıksız bir biyolojik anlam içermekte olduğunu belirtmektedir. Bireysel karakter, kabiliyet ve mizaç, kafatası ya da bedenin öteki parçalarının şekli ve ölçüsü gibi, gözlenebilir, dışsal niteliklerle yakından ilişkilidir, ya da genlerin niteliği ile bir daha değişmemek üzere belirlenmektedir. Bu kavrayış, cinsel üreme süreci yoluyla bir nesilden diğerine geçen kalıtsal nitelikleri kapsamaktadır. Doğanın karar verdiği ve insan bilgisinin değiştiremediği şeydir o. Irkçılık, türlerin arılığını ortaya koyan şeydir.

Aydınlanma döneminde bilimin gelişimiyle beraber doğa her şeyi sorgulamaya başlamaktadır. Bilimsel etkinlik, aydınlanma dönemiyle birlikte “insanın doğadaki gerçek yerini gözlemlemekte, ölçümler ve insan gruplarıyla hayvanlar arasındaki karşılaştırmaları saptama girişiminde” bulunmakta ve “bedenle aklın birliğine inanmakta”ydı. Kafatası ölçümleriyle karakteri okuma sanatı ile yüz özellikleriyle karakteri okuma sanatı bilimsel çağın özellikleri olmaktadır. Gizlenmiş ruhsal özelliklerin maddi temeli aranmakta ve bulunmaya çalışılmaktaydı. Bilim aydınlanma döneminde okunması gereken şifreleri çözebilmeyi amaçlamakta idi. Bauman, bilimin en ince ayrıntılara kadar giden araştırmasının sonucunda ırkçılığa, insan organizmasının karakteriyle ilgili ahlaksal, estetik ve siyasal eğilimlerin sorumluluğunu taşımak ve maddi özelliklerin sistematik düzenliliğini varsaymanın kaldığını belirtmektedir (Bauman, 1997: 101). Aydınlanma dönemi ile bilimsel bilgiye önem verilmesi ve insanlar ve hayvanlar arasında gruplama yapılması ırkçılığı tetikleyen unsur olmaktadır. Bireyleri belli kategorilere göre ayrı sınıflara yerleştirme aydınlanma ile gerçekleşmektedir. Irkçılık aydınlanma döneminin sonucunda daha da belirgin hale gelmekte Holocaust gibi felaketlerin de nedeni arasında yer alabilmektedir.

Irkçılığın bilimsel temelli ortaya çıkışı Aydınlanma döneminde gerçekleşmektedir. Bilimsel etkinliğin diğer bir vurgusu ise modern dünyanın mühendisçe tutumunda kendini göstermektedir. Modern dünyada “bilim, gerçekleştirilmek istenen tasarımına yardımcı olan araç görevindeydi. İnsan varlığını planlamak esastı. Tıp metaforu ve toplum mühendisliğinin birleşmesi ile tasarımın gerçekleşmesi amaçlanmaktadır”(Bauman, 1997: 102). Irkçılık, modern dünya da bilimden beslenmekteydi.

Bauman ırkçılığı, *“hiçbir eğitim araçlarıyla tam olarak açıklanamayacak ve her zaman yabancı kalacak olan belli bir halk kategorisini diğerinden ayırmak”* şeklinde tanımlamaktadır (Bauman, 1997: 96). Modern dönemde, Yahudilerin karşılaştığı ırkçılığı ise *“vücudun sağlıklı parçaları geliştirilip biçimlendirilebilmektedir fakat kanser tümörleri değil bunlar ancak yok edilebilmektedir”* ve *“insan yaptıklarından önce gelmektedir; ne yaparsa yapsın kendini değiştiremez”* ifadesiyle özetlemektedir (Bauman, 1997: 87). Bauman, modern çağın ırksal söylemini ve ırkçı politikasını temizlikle yani ayrıştırmayı sağlamak amacı taşıyan araçlarla ve ölümü engelleme amacı taşıyan gerçektışı düşün temsilcisiyle, *tıpla* karşılaşması ile hedeflerini gerçekleştirebilecek gücü bulduğunu ifade etmektedir. Bauman, (2000a: 205) ırkçı söylemin, temizlik konulu düşünme ve modernitenin temizlikten haberli uygulamalarının bütünleyici bir parçası olduğunu iddia etmektedir.

İrkçiliğin önce bir siyaset sonra bir ideoloji olduğunu belirten Bauman, Nazi iktidarının görev olarak gördüğü şeyin *“ırksal sağlığı korumak ve onlara göre sağlıklı olanın ve üremesi gerekenin artırılması”* olduğunu belirtmektedir (Bauman, 2000a: 210). Yani *nihai çözüm*’ün uygulanmasıdır. Nihai çözüm; Nazilerin, Ari ırkını sağlıklı bir biçimde varlığını sürdürmesi karşısında tehlikeli kabul edilen bütün sınıflar üzerinde planladıkları ve gerçekleştirdikleri soykırım için kullandıkları kod adı olmaktadır. Modern sosyal düzende amaç düzenin kurulması olmaktadır. Bu düzenin kurulmasının da Yahudilerin öldürülmesi olarak gören Nazilerin, gerçekleştirdiği eylemi Bauman, modern bilimin ilerlemesi, modern teknolojinin gelişmesi ve devlet gücünün modern biçimlerinin gelişmesinde bulmaktadır. Bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişimin limitini zorlayan dünyanın görüşü belli halk kategorilerinin belli kusurlarının yok edilemeyeceği ve düzeltilemeyeceğidir.

Bauman’ın ırkçılık görüşünü yorumlayacak olursak, o ırkçılığın temeline modern bilimi ve toplum mühendisliğini yerleştirmektedir. İnsanın eylemlerinden daha önce gelmesi ve ırkçılığın insanüstü bir değere sahip olması onun kültürel dönüşümlerle üstesinden gelinebilmesini engellemektedir. İrkçılığın, bilimin veya eğitimin söylemleriyle açıklanmasının mümkün olmadığını, geçerli olanın yani somut olanın ırkçılığın halkı belli sınıflara ayırması olduğunu ifade etmektedir. Modern dönem ırkçılığının insanları belli sınıflara ayırdığını ve yabancılaşma

olgusunu ortaya çıkardığını belirleyen Bauman, bu zihniyetin insanın özünü her şeyin üstünde tutma gayreti içinde olduğunu eylemlerin ise daha sonra geldiğini vurgulamaktadır.

4. Modern Öncesi Dönemde Yahudi

Anthony Giddens'a göre dünya tarihini en çok etkisine alan tek tanrılı dinlerden biri Yahudiliktir. Ortadoğu da ortaya çıkmaktadır. İlk İbraniler göçebe olarak eski Mısır ve çevresinde yaşamaktadır. İbranilerin peygamberleri ya da dini liderleri, düşüncelerinin bir kısmını bölgede var olan dini inançlardan yola çıkarak oluşturmakta ancak farklı olarak kendilerini her şeye gücü olan bir Tanrı'ya bağlamaktadırlar. Komşu toplumların büyük çoğunluğunun çoktanrılı dinleri vardır. İbraniler ise Tanrı'nın insanlardan ahlak kurallarına sıkı sıkıya uymalarını istediğine inanmakta ve doğru dinin bir tek kendi dinleri olduğunu, hakikatin bir tek kendilerine açıklandığını ısrar etmektedirler. İsrail'in İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra kuruluşuna kadar Yahudiliğin resmi din olduğu bir devlet yoktur. Yahudi toplulukları Avrupa, Kuzey Afrika ve Asya'da yaşamaktadır; sık sık baskına maruz kalan Yahudilerin milyonlarcası İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerin kurduğu toplama kamplarında yok edilmektedir (Giddens, 2008: 534).

Zygmunt Bauman, modern dönem ile Yahudilerin toplumsal dönüşümler çerçevesinde konumlarının değiştiğini bahçeci devlet anlayışında onlara yer olmadığını belirtmektedir. Yahudilerin modern dönemle birlikte farklı muamele görmektedirler.

Modernlik öncesi dünyada Yahudiler sınıflar arasında bir sınıf ve kastlar arasında bir kasttı. "Tıpkı öteki kastlar gibi bunlar için de başka kastlarla ticaret, evlilik ve aynı sofrada oturmak aşağı yukarı yasaktı. Tıpkı öteki kastlar gibi bunlar da görece özerk, kendi içinde kendisini idame ettiren bir kasttı" (Bauman, 2001: 281). Modernlik öncesi Avrupa'da, Yahudi ötekiliği ve kendine has özellikleri onların egemen toplumsal düzene uyum sağlamasını engellemekteydi. Çünkü sınır çizme ve sınır korumanın yarattığı gerilimlerin şiddeti yüksek düzeyde değildi. Ayrıca modernlik öncesi toplumların bütünlükten uzak, bölümlü yapısı ve bölümler arası ayrımın normal karşılanması şiddetin oluşmasını engellemekteydi. Gruplar arası ayrım fiziksel olarak birbirlerinden uzak durmalarıyla yani bir gruba ait bireylerin

yabancı olarak görülmesiyle herhangi bir işaret taşımalarıyla kültürel karşıtlıkları artırmalarıyla sağlanmaktaydı. Katmanlara ve kastlara ayrılan toplumda yahudiler bir kasttı. Kişiliklerini ve yükümlülüklerini ait oldukları kast belirlemekteydi. Fakat bu kastlar içinde Yahudilerin yeri ayrıydı. “Yahudi, kentin ayrı bir mahallesinde oturandı, farklı giyinendi. Onlarla evlilik ve yakın dostluk kurmak engellenmeye çalışıldı”. (Bauman, 1997: 56-58). Bu uygulamalar mesafe yaratmak ve bunu geçilmez kılmayı amaçlamaktaydı. Bauman, bu birbirine karşıt görünen önlemlerin aslında toplumsal bütünlüğü sağlama da araç görevi gördüğünü ifade etmektedir Böylece ev sahibi ile grup “içindeki yabancı”nın, ev sahiplerinin öz kimliğine yönelteceği tehditler engellenmekteydi. “Sürtüşme engellenmekte olup barış içinde var olabilmeyi sağlayacak davranış kuralları belirlenmektedir” (Bauman, 1997: 58).

Modern öncesi dönemde Yahudiler de bir kast olmasına rağmen onları ayırıcı kılan kendilerine ait unsurlar bulunmaktaydı. Modern öncesi Avrupa’nın eğitimli seçkinlerine göre Yahudiler garabetti yani dünyanın ahlaksal uyumuna meydan okuyanlardı. Hristiyanlığın hem kutsal babaları hem de kötü niyetli düşmanlarıydılar. Kendilerine şans verildiği halde Hristiyan öğretisini reddeden ve bunu bilinçli yapan bir halktı. Dolayısıyla onların varlıkları Hristiyanlığın doğruluğuna meydan okuma anlamına gelmekteydi. “Onlar Hristiyan dünyasının asimile olmamış diğer bölümlerinden farklıydılar çünkü Hristiyanlıkla aynı anda ve aynı yerde var olmuşlardı” (Bauman, 1997: 58-59). Bu durum sorunu yerellikten çıkarmakta ve sonu bilinmeyen bir olgu haline getirmektedir.

Onların varlığı, Hristiyanlığın her yerde ve her zaman onunla var olacak bir eşini Hristiyan kilisesinin gerçek bir öteki benliğini oluşturmaktadır. Hristiyanlıkla Yahudilerin birlikte var olması çatışmanın ötesinde bir şeydi. Bunu çatışmanın ötesine taşıyan ise Yahudiler tarafından Hristiyanlığın reddedilmesidir. Hristiyanlık canlılığını Yahudileri reddetmekten almakta öz kimliğini ise Yahudi yabancılaştırmadan bulmaktaydı. Çünkü “*Yahudi direngenliği, Hristiyanlığın misyonunun tamamlanmamışlığının kanıtıydı*” (Bauman, 1997: 59-60). Hristiyanlık Yahudilere öteki benlik tarzında bir misyon yüklemektedir. Bu durum Yahudilerin daha önemli hale gelmesini sağlamaktadır.

Bauman, Yahudilerin, Hristiyanlık tarafından kendi öz-tanım ve sınır çizme sürecinde Yahudileri her şeyden önce bir tuhaflık – evrendeki ilahi düzene karşı

ayaklanan tekinsiz, kafa karıştırıcı ve korkunç bir uyumsuzluk – olarak görmekte olduklarını ifade etmektedir. Hristiyan kilisesinin hasıraltı edilen çözülmemiş bütün çelişkileri Yahudi imgesinde birleştirilmektedir (Bauman, 2001: 276). Yahudiler, Hristiyanlığın saygıdeğer ataları olmasına rağmen Hristiyanlık doğduğu zaman çekilmeyi reddeden bir topluluk olmalarında ötürü suçlanmaktaydı. Yerini bırakmayı reddeden ve ilahi misyonları bitmiş fosiller olarak algılanmaktaydılar.

Yahudiler, Hristiyanlığın gözünde, Hristiyanlığın geçmişini sorgulayan ve onun bugününü örtendi. Yahudiler, Hristiyan dünyasının öz- kimliğinin birliğini koruması ve kendi kendisiyle barışık olması için, evrendeki bütün müphemliğin boca edilebildiği bir çöplük hizmeti görmektedir.

Yahudiler, “bütün Avrupa da prenslerin ya da soyluların hizmetinde bulunmakta yüksek sınıflarla alt sınıflar arasında aracı olarak kullanılan kimselerdi. Yüksek sınıflar için bunlar hizmetçi alt sınıfların görüldüğü bir prizmaydı. Alt sınıflar için ise bunlar güçlü zalim; egemen ve sömürücü sınıfların toplandığı bir prizmaydı”. (Bauman, 2001: 282). Bu durum kast toplumunda Yahudilere biçilen rolün müphemliğini ortaya koymaktadır. Öteki kastlardan, onları ayıran özellik aracı olarak kullanılmaları idi.

Yahudi farklılığının diğer bir özelliği ise evrensel vatansız oluşlarıydı. İsrail toprağıyla bağlantısı yüzeyselleşmekte, ruhani boyutundan başka bir şeyi kalmamaktadır. Ruhani boyutu da ev sahibi halk ile arasında tartışmalara sebep olmaktadır. Onların vatansızlığı kimliklerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Ayrıca bu durum Nazilerin, Yahudilere karşı düşman uluslar ve ırklar arasındaki farklı yaklaşımının gerekçesi olmaktadır. “Hitler, Yahudilerin vatana sahip bir devletlerini olmadığı için evrensel güç mücadelesine, alışılmış biçimiyle, toprak elde etmek amacıyla savaşarak katılamadıklarını ve bunun yerine, ahlaksızca, sahtekârca, el altından yürütülen yöntemler edinmiş olduklarını ve bu durumun onları çok tehlikeli ve uğursuz bir düşman, üstelik de hiç doymak, uslanmak bilmez, bu yüzden de zararsız hale getirilmesi gerektiğine inanmaktadır” (Bauman, 1997: 56).

Bu bölüm iki önemli Yahudi farklılığına vurgu yapmaktadır. Yahudilerin modern dönemde antisemitizmle karşılaşmalarının gerekçeleri olarak görülebilen farklılıkları şu şekilde yorumlanabilir; Bauman, yahudilerinde öncelikle bir kast olduğunu ifade etmektedir. Fakat bu kastı diğerlerinden ayıran birinci özelliğin

Yahudilerin Hıristiyanlığı reddedip Avrupalılar tarafından yabancı olarak nitelenmesinde başlamaktadır. Onlar kast olarak farklı iken Hıristiyanlığı reddederek yahudi yabancılaşması sürecini başlatmaktadırlar. Hıristiyanlıkta varlığını sürdürmek ve evrenselliğini yaymak amacıyla yahudi yabancılaşmasını gerekli koşul haline getirmektedir. Bir kast olarak yahudilerin Avrupalı soyluların hizmetkârı olmaları da yoksullar ve zenginler tarafından farklı algılanmalarına neden olmakta onların müphemliğinin, düzenin en büyük düşmanı olan yahudi belirsizliğinin temelini oluşturan diğer bir etkidir. Bauman'ın önemseddiği diğer bir husus ise Yahudilerin evrensel vatansız olmalarıdır. Bu durum onların bitmeyen tehlike olarak algılanmasının temel gerekçesi olmaktadır.

5.Modern Dönemde Yahudi

Modernite, düşüncelere yeni roller yüklenmesi demektir. Bunun nedeni, devletin kendi işlevsel verimliliği için ideolojik seferberliğe girmesidir.“Bu dönemde sınıflar arası iletişim alan ve yoğunluk bakımından artmaktadır” (Bauman, 1997: 67). Bu durumun sonucu olarak Yahudi'nin daha önceki imajı ile karşı karşıya gelinmektedir. Bauman, (2001: 285) devlet inisiyatifindeki ideolojik seferberlik yolunda kullanılabilecek en uygun somut varlığın yahudiler olduğunu belirtmektedir. Modern toplum, bu somut varlığın yarattığı sorunu akıl yoluyla çözme gayretine girmiştir.Yahudilerin çelişkili durumları karşısında, modernite ile uyuşmayan imajlarına karşı “ya akılcı bir çözüm bulunmakta ya da toptan reddedilme” yolu seçilmektedir (Bauman, 1997: 67).

Modernite'nin ortaya çıkışı, toplumun çoğu üyesi için, düzenin ve güvenliğin yıkılması demektir. Düzenin güvenliğini yıkan onun merkezinde bulunan ise yahudiler gibi algılanmaktadır. Çünkü onlar “toplumsal yönden hızlı ve akılcı bir şekilde ilerlemekte olup modernliğin gelişile tanıdık, alışılmış her şeyin ve güvenliğin üstüne çöken felaketin simgesi olarak görünür olmaktadır” (Bauman, 1997: 68).

Yahudiler, yüzyıllarca kapalı bölgelerinde güvenli bir şekilde soyutlanmışlardır. Modernliğin gelişile (yasal eşitliğin) inzivalarından çıkmakta kast üyeliğine göre değil başkaları gibi sosyal statülerine göre giyinmektedirler. Onlar yüzyıllardır parya (hor görülen ve aşağılanan kimse) kastı olarak

yaşamaktaydılar. Fakat artık bazı paryalar sosyal etkinlik ve saygınlık taşıyan konumlara gelmekteydiler. Çünkü statü belirleyicisi olan unsur para ve entelektüel olmaktadır. Bauman, bu durumu şu cümlesiyle özetlemektedir: “*Yahudilerin kaderi toplumsal altüst oluşun boyutunu özetlemekte ve eski kesinliklerin aşınmasının canlı, göze batan bir anımsatıcısı olarak hizmet etmektedir*” (Bauman, 1997: 68-69). Bu bir zamanlar kesin ve bitimsiz sanılan her şeyin eriyip buharlaştığının göstergesi olmaktadır.

Yahudiler, Avrupalılar için dost mu düşman mı bilinmeyen ulus-devletlerden oluşan Avrupa’nın *yabancıları* olarak algılanmaktaydılar. Onlar yerel düzenlerle dolu dünyadaki yabaniliğin son kalıntısı, özenle bakılan bahçelerden oluşan dünyada kendiliklerinden biten zararlı otlar, yerleşikler arasındaki göçebelerdi. Onlar bu özelliği ile çingenelere benzetilmekteydi. Yahudiler, milletlerin kendilerini korumak üzere inşa ettikleri tehlikeydiler. Nihai uygunsuzluktular. Onların “yabancılıkları evrenseldi” (Bauman, 2003: 113-114). Tözden yoksun halleri onları evrensel yabancı yapmaktaydı. Yabancı, yurdu ve kökü olmadığı için evrenseldi. Köksüz olmak ise her şeyin göreceli hale gelmesi demek olduğundan evrenselliği doğurmaktaydı. Yahudilerin yabancılığının anlamı “diğer insanların unsurlarından bir şey alamadığı sürece ağırlıksız, tözsüz ve tarif edilemeyen”di (Bauman, 1997: 121). “Yabancı, ebedi göçebe, topraksızlığın numunesi, evsizlik ve köksüzlüğün özüydü, yerleşiklik çağında, göçebe bir mazinin hayaletiydi” (Bauman, 1997: 114). Bauman, yabancılığı köksüz olmakla toprak sahibi olmamakla bağdaştırmaktadır. Yabancı, göçebe hayatı yaşayanıdır. Yerleşik bir düzene sahip değildir. Yerlileri yani toprak sahiplerini rahatsız edendir.

Bauman, Yahudi yabancılığını şöyle özetlemektedir. “Yabancı, kişinin anlamını yerliyle ilişkisinden, yerlinin inceleyen bakışlarından almaktadır. Kendini tanımlama ve kimlik haklarından vazgeçmek anlamına gelmektedir. Bütün sıfatlardan yoksun, gerçek niteliksiz insandır. Varisi olduğu malzemeden anlamlı bir kalıp çıkarma yetisi yoktur. Yabancıyı yaşamını anlamlandırma yetkisi bulunmamaktadır” (Bauman, 1997: 120-121). Bir yabancı olarak yahudi olmak hem yahudilerden hem de yahudi olmayanlardan farklı olunmasının istenmesidir. Bunların her ikisi de hem müphem var oluşu oluşturmakta hem de onun ürünleri olmaktadır.

“Modern dönem ise müphemlikle savaş dönemidir” (Bauman, 1997: 204). Yani müphemliğin oluşturduğu yabancılarla savaş dönemi olmaktadır. Müphemlik, bütün düzenleme faaliyetlerinin yok etmeye yemin ettiği ve bu umutla çalıştığı şey olmaktadır. “Müphemlik, bütün düzenleme kaygılarının sebebidir: Yaşama işi durumun açıklığını gerektirmektedir ve düzen kurma girişimini ve dolayısıyla da karanlığı saydam ve karmaşığı belirgin kılma çabasını tetikleyen müphemlik olarak ortaya çıkan şey bu açıklık ve kesinliğin yokluğu olmaktadır. Fakat müphemlik aynı zamanda düzenleme telaşının sonucudur da. Düzen üretimi kendi zehirliğini oluşturmakta ayırık olmayan zaman-uzam üzerine boşuna ayırık sınıflar dayatma çabası oluşturmaktadır. Kaçınılmaz olarak, bütün sınıflandırmaların, sınıflar arasındaki dokunulmaz bölünmeyi aşan kendi atıkları olmaktadır. Bu durumda müphemlik, modern projenin hem iflası hem de başarısı olmaktadır” (Bauman, 1997: 204).

Modern Avrupa ise müphemlikleri yok etmek ve yeni bir düzen kurmayı istemektedir (Bauman, 2001: 284). Çünkü devlet- ulus düzeni olmak amaçlanmaktadır. Bauman, modern ulus devletlerin düzen inşasını becerikli, etnisitenin, henüz olgunlaşmamış diğer etnisiteler üzerinde sürdürdüğü bir şiddet öyküsü olarak ifade etmektedir (Bauman, 2000a: 261). Şiddet Yahudilerin yabacılaştırılması üzerinden siyasal boyuta da taşınmaktaydı. Siyasal güçlerin meşrulaştırma formülü ulusal aynılık yolunun seçilmesi idi. “Yahudiler ise bu formülün dışında kalıp Avrupa da yeri bulunmayanlar olarak algılanmaktaydı. Modern Avrupalıların bakış açısında, onlar, her yere dağılmış durumlarıyla uygunsuzluk örneği olmaktaydılar. Onlar, ulus olmayan ulustular. Onlar milletin insan kaderinin esası olduğu ilkesine gölge düşürmekteydiler” (Bauman, 2001: 284). Dolayısıyla modern Avrupa düzeninde yerleri bulunmamaktaydı. Kurulacak düzenin dışında kalan yahudiler için bundan sonra antisemitik kutba kayan allosemitizm süreci başlamaktaydı.

Bauman, antisemitizmin Yahudi düşmanlığı kavrayışını sınırladığını ve kavranması gereken fenomeni tam olarak açıklayacak kadar geniş olmadığını ifade etmektedir. Çünkü ona göre bazı sosyo- psikolojik gerçeklikler dışarı da bırakılarak yahudi düşmanlığını açıklamak çabası yetersiz kalmaktadır. Ona göre “antisemitizm,

sadece bir türü ya da bir uzantısı olduğu allosemitizmin fenomeni olmaktadır” (Bauman, 2001: 269-270).

“Allus, Latince ötekilik demektir ve “allosemitizm” yahudileri, bütün ötekilerden tamamen farklı insanlar olarak, tanımlanmaları ve anlaşılmaları için farklı kavramlar gereken ve toplumsal ilişkilerin hepsi ya da çoğunda özel bir muamele gerektiren insanlar olarak ayırma pratiğine işaret etmektedir. Allosemitizm, özünde nötrdür. Taahhütsel olmayan bir şeydir. Tek başına ne Yahudi nefretini ne de Yahudi sevgisini belirlemektedir fakat bunların her ikisinin de tohumunu içinde taşır ve hangisi ön plana çıkarsa onu yoğunlaştırır ve uçsallaştırır” (Bauman, 2001: 270).

Bauman’a göre Batı uygarlığına sinmiş allosemitizm büyük ölçüde Hristiyanlık dünyasının mirası olmaktadır. Özümsemeyen fakat vazgeçilmeyen, zaten önemsenmediği gibi vazgeçilemeyen yahudi kipine karşı Hristiyan Kilise’sinin verdiği mücadeleden oluşmaktadır. Allosemitizmin modern döneme bıraktığı miras ise yahudilerin cisimleşmiş müphem olmalarıdır. Cisimleşmiş müphemlik ise cisimleşmiş düzensizlik anlamına gelmektedir. Yani, ileride ortaya çıkabilecek bütün yeni müphemliklerin sorumlusu olan ve kendini boşatabileceği bir çöplük görevi görmektir (Bauman, 2001: 277). Yahudiler, toplumsal düzende cisimleşen düzensizliği ifade etmekteydiler. Olabilecek felaketlerin sorumlusu olarak görüldüler.

Bauman allosemitizmle ilgili görüşünü eski Hristiyan kilisesine indirgemekte olup antisemitizmin olması için öncelikle allosemitizmin var olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Bauman’ın yahudi düşmanlığı ile ilgili olarak önemsedığı iki kavram daha vardır. Bu kavramlar *heterofobi* ve *proteofobi* dir.

Heterofobi, *farklılık* korkusudur” (Bauman, 2001: 271). Bauman’a göre heterofobi olgusundaki yabancılar “kolektifliği” belirgin olmayan ya da genel olarak teşhis edilmeyen, hatta yabancı kategorisinin üyelerince bile kabul edilmeyen genellikle gizlenen ya da yadsınan insan topluluğudur (Bauman, 1997: 96). Onlar toplum içinde ötekileştirilen ve varlıkları istenmeyen bir gruptu.

Zygmunt Bauman, heterofobinin, yahudi düşmanlığını kısıtlayıcı ve sulandırıcı olduğunu belirtmektedir. Ona göre Yahudilere duyulan öfke heterofobinin değil *proteofobinin* türüdür. “Proteofobi, ötekiliğinden ve bildik olmadığından dolayı endişe yaratan bir şey ya da bir kimse ile ilgili değildir. O, düzenli dünyanın yapısına

uymayandır. Yerleşik sınıflara girmez. Doğru davranış bağlamında çelişkili sinyaller yaymakta ve davranışsal olarak kafa karıştırıcı olmakta yaşam dünyasının monoton, tekrarlayan ve öngörülebilir doğasını baltalayan ve sağlam tutulması gerekli olan sınır çizgilerini birbirine karıştıran bir kimseyle ilgili *korku ve hoşnutsuzluktur*” (Bauman, 2001: 271). Protefobi, toplum içinde kendisiyle birlikte yaşanan fakat toplumsal düzene de uyulduğu düşünülmeyen kişilerin varlığından duyulan hoşnutsuzluğu ifade etmektedir.

Bauman’a (2001: 281) göre modern yahudi nefreti proteofobiydi: Ortalıkta bir sürü yabancının dolaşması ve bunlara duyulan öfke idi. Yahudi fobisi, Yahudileri sadece bir ötekilik biçiminde değil aynı zamanda da, tanımlanamayan ve dolayısıyla da güvenilmeyen yabancılar her yere yayılan varlıkları ile aslında saydam olan dünyayı lekeledikleri müphemlik biçiminde cisimleştirmektedir. Bu nedenle yahudiler hakkında bir şey yapmak sadece dünyayı yeniden hoşnut edici tek tip hale getirme çabası değil aynı zaman da dünyanın matlığı ve denetlenemezliği ile mücadele etmek idi. Başka bir deyişle, müphemlikle mücadele idi. Yani yahudiler oluşturulmak istenen modern düzende kaosun ve düzensizliklerin nedeni olmakta olup uygunsuzlar olarak da görülmektedirler.

Bauman, psikolojik temelli olan proteofobi ve heterofobi kavramlarının modern dönemde yahudi düşmanlığının oluşmasında etkili olduğunu iddia etmektedir. Bauman, bu düşmanlıkta proteofobi kavramını daha fazla önemsemekte olup onu yabancı kavramıyla ilişkilendirmektedir. Proteofobiyi düzene uymayan, yerleşik sınıfa girmeyen olarak nitelendirmektedir. Yahudi yabancılaşması da tanımlanamayan ve belirlenemeyeni ifade etmesinden ötürü proteofobiyle örtüşmekteydi. Ayrıca bu kavram, müphemlikleri de içine almaktaydı. Bauman, yahudilerinde Avrupa toplumu içinde düzen bozan ve kafa karıştırıcı, sınırları ihlal eden olarak algılandığını ifade etmektedir. Ayrıca modernliğin yeni düzen oluşturma gayreti içerisinde olması eşitlik söylemlerinde bulunması ve katı sınırların kalkması sadece kast olan yahudilerin toplum içinde yayılmalarına olanak sağlamakta ve onların korkulacak ve hoşnut olunmayacak kimseler olarak toplumda var olmasına yol açmaktadır. Bu durumun vardığı nokta ise antisemitizm olmakta olup modern araçlarla birleşince de Holocaust yani modern soykırıma dönüşmektedir.

6. Holocaust ve Antisemitizm

En güçlüler hayatta kalır. İlk vuran hayatta kalır. Önem taşıyan şey, zirveye varmak ve orada kalmaktır. Her şeyden önce yaşayabilmek- hayatta kalmak- hayatta kalmaya adanmış bir yaşamın insanlık dışılığının görünüşte ne etkilediği ne gölgede bıraktığı bir değerdir.

Zygmunt BAUMAN

Zygmunt Bauman Holocaust'un akla ilk gelebilecek tanımını "yüzyıllardır süren dinsel, ekonomik, kültürel ve ulusal öfkelerin müthiş doruğu" şeklinde ifade etmektedir (Bauman, 1997: 51). Ona göre bu ilk tanım Holocaust'u anlatmakta yetersiz kalmaktadır. Bauman, Holocaust'u biraz daha derin içerikle şöyle tanımlamaktadır. "çağdaşlaşmanın görmezden geldiği, önemsemediği ya da çözemediği eski eğilimlerle modern gelişmenin bizzat yarattığı mantıklı ve etkili eylemin güçlü araçları arasında, daha önce görülmemiş bir rastlaşmadır"(Bauman, 1997: 10).

Zygmunt Bauman'a göre Holocaust ve antisemitizm arasında herkesin fark edebileceği bir bağ vardır. İkisi de yahudilerle ilgili kullanılan kavramlardır. Fakat Bauman, antisemitizmin, Holocaust'u açıklayamayacağını ifade eder. Bunun nedeni ise "antisemitizm evrensel bir olgu olarak bin yıldır var olmasında yattığını ifade eder. Fakat Holocaust'un önceli bulunmamaktadır". Ayrıca Bauman'a göre antisemitizmin yani "kızgınlığın" bir soykırım için yeterli olması mümkün olmamaktadır. Antisemitizm, Holocaust'un başlangıcında ve yürütülmesinde işlev sahibi olmaktadır" (Bauman, 1997: 53–54). Bauman, Holocaust'un var olması için antisemitizmden farklı olarak bazı etkenlerin kaynaşması gerektiğini belirtmektedir. Holocaust ve antisemitizm farklı kavramlardır. Bauman, soykırımın araçsal aklın kurumsallaşmasıyla oluştuğunu belirtmektedir. Yahudilerin yakılarak yok edilmesi araçsal aklın etkisiyle gerçekleşmektedir. Dolayısıyla Holocaust, antisemitizmden beslenmemektedir. Soykırımda 20 milyon insan yok edilmiştir. Bu insanların 6 milyonu yahudilerden oluşmaktadır. Modern soykırım, sadece yahudileri yok etmek amacıyla yapılmıştır demektedir doğru olmamaktadır. Modern soykırım, Holocaust, modern akılcı bürokratik uygar toplumun gerekli bir sonucu olmaktadır. Holocaust,

Bauman'ın ifadesiyle “bizim modern akılcı toplumumuzda, uygarlığımızın yüksek sahnesinde ve insanoğlunun kültürel zaferinin zirvesinde doğmuş ve uygulanmıştır ve bu nedenle toplumun, uygarlığın ve kültürün bir sonucu olmaktadır” (Bauman, 1997: 11). Modernlik, kendi sonucunu Holocaust olarak ortaya koymaktadır. Antisemitizm, Bauman'a göre sadece Holocaust'un başlangıç aşamasında etkili olmakta onun kendi içinde büyüyüp, uygulanmasında etkisini kaybetmektedir.

Ona göre modern toplumlar potansiyel olarak Holocaust oluşturma risk ve tehlikeleri barındırmaktadırlar. Bu anlamda Holocaust modern toplumdan bir sapma değil tam da modernliğin oluşturduğu iklimin doğal bir sonucu olmaktadır. Bu katliam birçok bakımdan modern çağın kazanımları olmadan düşünülememektedir. İnsanlık tarihinin geçmiş dönemlerinde de tiranlıklara tanık olunmaktadır. Fakat Holocaust modern teknoloji, bilim ve bürokratik örgütlenme modelini kötülüğün hizmetine sokarak bu kısımları gerçekleştiren ilk örnek olmaktadır. 19. yüzyılın ilerlemeci perspektifinden bakıldığında insanın içinde eğer bir kötülük varsa bu ancak toplumsal az gelişmişliğin kabahati olarak görülmekte ve ilerlemenin ileri aşamalarında bunların aşılabacağına dair derin bir inanç beslenmekteydi. Ancak Holocaust, toplumsal gelişmesini tamamlayamamış ilerleme aşamasına henüz ilk basamaklarını tırmanan bir toplumda değil modernliğin en ileri aşamasını temsil eden bir toplumda gerçekleşmiştir (Şan, 2006: 16).

Mustafa Kemal Şan'ın Zygmunt Bauman çalışmalarının değerlendirmesinden de anlaşılabilirliği gibi çelişki Holocaust'un geri kalmış bir toplumda değil bilim ve teknoloji açısından modern bir toplumda gerçekleşmiş/gerçekleştirilmiş olmasıdır. “Holocaust, modern bir soykırımdır. Çünkü modernist düş ile akılcı eylem ve modern araçları tekeline alıp mutlak bir güçle onu kucaklayıp ve bu gücün etkili bir toplumsal denetimden kurtulmasıyla oluşmaktadır. Bu nedenle Holocaust modern bir soykırım olmaktadır” (Bauman, 1997: 131).

Holocaust'un modern soykırım olmasının gerekçesini ise Bauman iki başlık altında toplamaktadır.

1) Modern soykırım, duyguların denetlenemeyen bir patlaması ve neredeyse amaçsızca yapılan, tamamen irrasyonel bir eylem değildir. Bu aksine, karmaşık ve mat olan toplumsal gerçekliğin yaratamadığı müphemlikten arınmış homojenliği yapay araçlarla gerçekleştirmeye çalışan, rasyonel bir toplum mühendisliği

uygulamasıdır (Bauman, 2003: 55). Bu tanımda modern soykırımın toplum mühendisliği olmadan gerçekleşmeyeceğine vurgu yapan Bauman rasyonellik ve homojenliğin de modern soykırımın özellikleri olduğunu vurgulamaktadır.

2) Bütün yapay düzen görüşleri asimetriktir, dolayısıyla ikilikler yaratmaktadır. Bu, insanları, birincisi ideal düzenin kendileri için yaratılacağı bir grup, ikincisi de ortaya çıkan resme ya da stratejiye yalnızca üstesinden gelinecek bir dirençle dahil olan başka bir grup olmak üzere ikiye bölmektedir. Düzen ve uyum operasyonundan doğan, sınıflandırma çabasının arttığı olan bu öteki, grubun içindekileri bağlayan ve onlara, ahlaki haklara sahip varlıklar gibi muamele edilme hakkı tanıyan bu zorunluluk evreninin öteki tarafına atılmaktadır (Bauman, 2003: 56). Düzen ve uyum operasyonunun sınıflandırma çabası insanları ikiye bölmekte ve diğerlerini uygunsuz, denetlenemeyen ve müphem olarak nitelendirmekte olup zorunluluk evreninin öteki tarafına itmektedir.

Bauman, Holocaustla ilgili olarak endişe verici neden olarak gördüğü iki gerçeğinde üzerinde durmaktadır.

1) Kendi iç mantığıyla soykırıma götürebilen düşünce tarzlarının ve bu düşüncelerin hayata geçirilmesine olanak sağlayan teknik kaynakların modern uygarlıkla yalnızca tamamen uyuşabildikleri değil, onun tarafından sağlanıp, hazırlanıp, yaratıldıkları da görülmektedir. Holocaust'un garip bir şekilde, modernliğin toplumsal normları ve gelenekleriyle çatışmamasından da öte, holocaust'u olabilir kılan bu normlar ve geleneklerdir. Modern uygarlık ve onun en önemli başarıları olmasaydı holocaust olmazdı. (Bauman, 1997: 124).

2) Tüm bu yasama, yürütme ve yargının kuvvetler ayrılığında oluşmuş karmaşık sistemin; yani uygarlaşma işleminin diktiği ve umduğumuz ve güvendiğimiz üzere bizi şiddetten koruyacak, hırslı ve kural tanımaz güçleri durduracak bariyerlerin ve engellerin hiçbir işe yaramadığını görülmektedir (Bauman, 1997: 124–125). Modernliğin kendi iç çelişkisi bu maddede karşımıza çıkmaktadır. Modernliğin bizi şiddetten koruyacağı umulurken şiddete daha fazla fırsat vermektedir.

Bauman, modern Holocaust'un iki anlamda da benzersiz olduğunu belirtmektedir. Birincisi Holocaust "tarihsel soykırım vakaları arasında modern olduğu için benzersiz olmaktadır. İkincisi ise modern toplumun olağanlığına karşın

benzersizdir. Çünkü modernliğin normalde ayrı tutulan bazı sıradan faktörlerini bir araya getirmektedir” (Bauman, 1997: 132). Bu ikinci olguda Bauman bir araya gelen faktörler değil, bunların bir araya gelmesinin alışılmamış ve ender olduğunu belirtmektedir. Zygmunt Bauman şu yanılgıdan kaçınmak gerektiğini belirtmektedir. “Holocaust’un modern olduğu gerçeğinden yola çıkıp modernliğin bir Holocaust olduğu gibi bir yanılsa düşülmemelidir. Holocaust, tümüyle tasarlanmış, tümüyle denetim altında bir dünyaya yönelen modern dürtülerin, denetimden çıkıp da vahşileştiği yan üründür” (Bauman, 1997: 131). Bauman’ın modern dürtü olarak kast ettiği, modern gelişmeleri holocaust’un oluşmasında önemli bir yer arz etmektedir. Bu modern gelişmelerden ilki modern uygarlıktır.

Modern çağın en belirgin özelliklerinden biri uygarlaştırma işlemidir. Uygarlaştırma işlemi, iki merkezi hedefe sahip olmaktadır. Bunlardan birincisi toplum karşıtı dürtülerin bastırılmasıdır. İkincisi ise şiddetin toplumsal yaşamdan azar azar ama hiç duraklamadan dışlanması gerekliliğidir. Bu ikinci maddenin açılımı şudur: Şiddetin, ulusal toplumun dış sınırlarını ve toplumsal düzeni koruma da kullanılmak üzere devletin denetiminde toplanmasıdır. Bu iki maddenin anlamı Bauman’ göre, “uygar toplum görüşünü oluşturmaktadır. Bauman’a göre bu maddeler aldatıcı olmasa da eksik kalmaktadır. Çünkü yaşamsal önemi daha az olmayan bazı eğilimleri görmemezlikten gelmektedir. Fakat diğer taraftan tarihin önemli eğilimlerine de araştırma yolu açmaktadır” (Bauman: 1997: 45). Modern uygarlık, düzene kavuşmayı amaçlamaktadır. Tasarlanan planın gerçeklik ilkesine dönüşmesi arzulanandır. Gerçeklik ilkesi basitçe gerekirse “*istiyorum’u yapabilirim* boyutuna getirmek” anlamına getirmektir (Bauman, 2005: 87).

Modern uygarlık, Bauman’a göre bazı yerlerde batmaktan kurtulmak için uygarlığın öteki yerelliklerini kazımakta ve yoksullaştırmakta/güçsüzleştirmektedir (Bauman, 2001: 45–46). Bu da düzen fethini gerçekleştirmek isteyenlerin dümeninin şaşırdığının göstergesi olmaktadır.

Zygmunt Bauman, uygarlaşmanın en çarpıcı yönünün toplumsal eylemlerin ahlaksal motivasyonlarını değersiz kılması, onları onaylamaması ve onların meşruluğunu kaldırmasını açısından önemli olduğunu belirtmektedir. Uygarlaşma işlemi, şiddeti ahlaksal kaygıların dışına çıkarmakta ve mantıklılığın aranan etik normlardan ve ahlaksal yasaklardan kurtulmasını sağlamaktadır. “Modern uygarlığın

yapısal özelliği şiddetin kullanımını mantıksal kaygılara tabi kılmaktadır. Bu nedenle Holocaust gibi fenomenler uygarlaşma eğilimin taşıdığı potansiyelin meşru sonucu olmaktadır” (Bauman, 1997: 46). Böylece uygarlık, kendi var ettiği korkunç güce karşı ahlaki değerleri kullanmayacağına göstermektedir. Uygarlık var ettiği ahlaki değerleri ile teknoloji arasında sıkışıp kalmaktadır. Holocaust gibi felaketleri önleyememektedir. Bu nedenle, Holocaust modern uygarlığın bir “görünümü, onun doğal, normal ürünü, tarihsel eğilimi” olarak ilan edilmektedir (Bauman, 1997: 19). Yani modern uygarlık Holocaust’un “yeterli koşulu değil, gerekli koşulu” oluvmektedir (Bauman, 1997: 28).

Bauman, uygarlaşma süreci ile sosyoloji bağlantısına da dikkatimizi çekmektedir. “Uygarlaşmayla, sosyoloji toplumun ideolojisine destek vermek zorunda kalmaktadır” (Bauman, 1997: 47). Dolayısıyla sosyolojinin dışında söylenen etik kuşkular kabul edilememektedir. Bauman, “sosyolojinin doğası gereği kuramsallaştığı ve araştırdığı modern topluma göre yapılanmış olduğunu belirtmektedir” (Bauman, 1997: 47–48). Sosyoloji, ilgilendiği konunun söylemlerinin tekrarına düşmek zorunda kalmaktadır. Konu edindiği nesnesi ile taklitsel bir ilişki içine girmek zorunda olmaktadır. Toplumun desteklediği ideolojinin dışına çıkma şansı bulunmamaktadır. Sosyolojinin özgür bir bilim dalı olmasının önü tıkanmaktadır.

Bauman’ın bu görüşlerinden çıkarabileceğimiz sonuç şudur, uygarlaşma birden fazla özelliğe ve sonuca sahip olmaktadır. Toplumsal dürtüleri bastırmak amacıyla hareket ederken şiddeti devlet tekeline vererek onu kurumsallaştırmaktadır. Artık şiddet ahlaksal sınırlamalardan kopmakta ve modern uygarlığın yapısal özelliği olarak meşru bir çizgi de varlığını sürdürebilmektedir. Modern uygarlığın Holocaust üzerinde etkisi vardır.

Onun kadar etkili olan diğer bir araçta modern uygarlığın mantıklı dünyasıdır. “Mantık dışı duyguların karmaşıklığına direnmek esas olmaktadır” (Bauman, 1997: 28). Bu mantık üzerine kurulan dünya da bilimsel organizasyonun tasarladığı planı izlemek gerekmektedir. Yani Holocaust akılcıdı. Kesin çözüm ulaşılmak istenen nihai hedeflerin amacı akıl ile çelişmemektedir. Araçsal akıl kendini Almanya’daki Nazi rejiminin ihtiyacı olan operasyonların işleyişinde duygusal olmayan planlarda kendini göstermektedir. Nihai hedef akılsal düşünceden doğdu fakat biçimine sadık

kalarak uygulanması için başka bir desteğe ihtiyacı vardı. Atma, gönderme, hesaplama ve bütçe dengeleme gibi görevlerini üstlenecek olan bu kol bürokrasiydi. Bürokrasi de modern araçlardan biri olup holocaust'un doğmasını sağlamaktaydı (Bauman, 1997: 32–33). Bauman, bürokratik kültürün Holocaust üzerindeki etkisini şu cümleleriyle ifade etmektedir: *“Ben, toplumu yönetilecek bir nesne, çözülecek pek çok sorunun bir koleksiyonu, kontrol altında tutulacak hükmedilecek ve islah edilecek ya da yeniden üretilecek bir doğal yapı, toplumsal mühendisliğin meşru hedefi ve genelde, kuvvet zoruyla düzenlenecek ve planlanan biçimde tutulacak bir bahçe gibi görmemizi teşvik eden bürokratik kültürün, Holocaust fikrinin doğabileceği, yavaşça ama durmaksızın gelişebileceği ve sonucuna ulaşabileceği asıl atmosfer olduğunu savunmaktayım”* (Bauman, 1997: 33–34). Bauman'ın yukarıdaki cümlesinden de anlaşılacağı üzere Bauman'a göre bürokratik kültür Holocaust üzerinde birinci dereceden etkiye sahip olmaktadır. Araçsal akılsallık düşüncesi ve modern bürokrasinin kurumsallaşma biçimi Holocaust'u olanaklı olmaktan çıkarmakta belirgin bir şekle getirip akla uygun kılarak oluşmasını sağlamaktadır.

Bürokratik yönetim kurallarının yanı sıra Holocaust'un teknik- yönetsel açıdan başarısının temelinde onun ahlaksal uyku haplarının payı da büyüktür. Vicdanın sesi ile bilinçli olarak karşılaşmamak durumu söz konusudur. Eylemi yapanlar eylemin ahlaksal yönden itici sonuçlarını görünmez hale gelebilecek noktaya uzaklaştırmaktadır. Eylemin ahlaksal karakteri görünmez veya amaçlı olarak gizlenmektedir. Yahudileri Alman dünyasının ve devleti oluşturan toplumun üyeliğinden çıkarmak onu yükümlülükler dünyasından çıkarmak demektir. Yükümlülükler dünyasının anlamı birbirine tanrı aracılığıyla bağlı olup birbirini korumak için karşılıklı yükümlülükleri olan insan topluluğudur. Yükümlülükler dünyası ahlaksal konularla soruları sormanın bir anlamının olduğu toplumsal ülkenin dış sınırlarını belirlemektedir. Bu sınırın öte yanında ahlaksal kurallar artık bağlayıcı olmamaktadır ve ahlaksal değerlendirmeler bir anlam taşımamaktadır (Bauman, 1997: 44). Bauman, kurbanların insanlığının görünmez kılınması için onların yükümlülükler dünyasından atıldığını ifade etmektedir. Böylece hem yahudiler Alman toplumunun üyeliğinden çıkarılmış bulunmaktadır. Katiller ise vicdanın ahlaki sesinden kurtulmuş olmaktadır. Bauman, Holocaust'un başka bir özelliğine de dikkatimizi çekmektedir. Ona göre soykırım birleşik bir işlemdir. Yani Almanlar

tarafından yapılanlar ve onların Yahudi kurbanları tarafından yapılanlar kast edilmektedir. Bu durum amacına uygun şekilde tasarlanmış, akılcı şekilde örgütlenmiş kitlesel katliamın teknik üstünlüğünü göstermektedir. Kurbanların bürokratları ile işbirliği içine girmeleri de tasarının bir bölümü olmaktadır. Bürokrasi, kurbanları etkileyebilecek, başka bağılıklarını ve ahlaksal dürtülerinin meşruluğunu ortadan kaldıracak, onların emeği ve becerilerini onlara yok etme işinde kullanacak bürokratik yönetim kurallarını başarılı şekilde yaymasını iki işlem ile başarmaktaydı.

Birincisi, getto yaşamının dışında bulunan ortam, getto yöneticileri ve sakinleri tarafından yapılan tüm etkinliklerin, Alman amaçları için gerçek bir “görev” olarak kalmasından başka bir şeyin mümkün olamayacağı şeklinde düzenlendi. Gettonun varlığını koruması Alman amaçları için tasarlanan her şey aynı zamanda Alman amaçlarına da hizmet etmekteydi. Yahudilerin, kendilerine ayrılan alandaki ve belirlenen orandaki randımanı Alman saygınlığının bir devamı olmaktadır. Yahudileri vergilendirmede ya da emek verimindeki titizliği Alman iktisadı için bir destektir. İkincisi ise kurbanlara yolun her aşamasında, mantıksal ölçütlerin uygulanması durumunda mantıklı kararın daima “yönetimsel tasarıya” uygun olacağı bir tercih yapma durumunda bırakılmaları için özel bir özen gösterildi. Sürgüne gönderilmiş Yahudilere son ana kadar mantıklarını seferber etme şansı olarak gösterilen “banyolar” adı verilmiş gaz odaları hoş bir manzara olarak gösterildi. Çabuk ve acımasız ölümle fazladan acılarla ölüm arasında tercih sunuldu. Gettolar sadece cinayet makinesinin uzantısı olarak düzenlenmeyip getto ortamının dış temaslarında yaşayan görevlilerin mantıksal becerileri bürokrasinin belirlediği sonuca bağılılığın ve onunla işbirliğinin ortaya çıkması için kullanılmış oldu (Bauman, 1997: 40).

Bauman, Holocaust üzerinde sosyoloji pratiğinin de faydacı meşru rol oynadığını belirtmektedir. “Topluma mühendisçe bakıştan, toplumsal düzenin yapaylığı inancından, uzmanlık kurumlarından ve insanların kendi bilimsel yönetiminden ayrı olarak böylesi bir düşüncüyü tasarlamak özellikle zor ve hemen hemen olanaksız olmaktadır” (Bauman, 1997: 105). Modern toplumsal tasarım ve mühendislik hevesi olmadan kanlı birleşimin meydana gelmesi mümkün olmamaktaydı.

Holocaust, Bauman'a göre modern araçlarla gerçekleşen modern bir soykırım olmaktadır. Yahudilere karşı uygulanan bu soykırım ırkçılık temelli olup üstün bir ırkın oluşturulması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Hitlerin öncülüğünde yeni bir toplum tasarlamak amaçlanmış ve yeni toplumsal düzende Yahudilere yer verilmemektedir. Holocaust kurbanlarının da yaptıkları her eylem Alman tasarısına hizmet etmektedir. Çünkü plan Alman amaçlarını gerçekleştirmektir. Kurbanların mekânları gibi görülen her yer amacı gerçekleştirmek isteyen bürokrasiye bağımlıdır. Araçsal aklın da bu soykırımda önemli bir yeri olduğunu belirten Bauman, kurumsallaşan bir bürokrasi ve Holocaust arasında ilişki kurmaktadır.

Holocausttan alınacak dersler ve endişe edilecek şeyler olduğunu da ifade eden Bauman, hala "Holocaust'u olanaklı kılan ve onun oluşmasını engelleyecek unsurlara sahip olmadığımız bir toplumda yaşamakta olduğumuzu ifade etmektedir" (Bauman, 1997: 124). Bauman, Holocaust'un var olma sebeplerinin yok olmamasından yola çıkarak günümüzde de aynı olaylarla karşılaşabileceğimizi belirtmektedir. Almanya gibi çağdaş bir toplumda Holocaust meydana geldiyse günümüzde de böyle bir olayın tekrar yaşanmayacağını garantisi verilememektedir. Bundan ötürü Holocaust'u doğru algılamak gerektiğini düşünmekte ve Holocausttan alınacak dersler olduğunu, bu derslerin görmemezlikten gelinmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bauman, Holocausttan alınacak dersi özetle şöyle ifade etmektedir. *"Holocaust en güçlü, en zeki ve en kurnaz ya da en düzensiz olanın en zayıf ve en bahtsız karşısındaki hayatta kalabilmek için elinden geleni ardına koymama hakkı adına verdiği ürkünç bir ders olmaktadır. Ürkünç ve son derece insanlık dışı olan Holocaust'un bu dersi, kişinin gücünü onaylatmak amacıyla zayıflara verilebilecek cezaların bir envanterini içerir. İnsanları toplamak, onları sürgüne göndermek, toplama kamplarına kapatmak ya da bütün bir halkı kamplarda yaşanana yakın bir kadere maruz bırakmaktadır. Şüphelileri anında infaz ederek yasanın işe yaramazlığını kanıtlamakta, mahkemesiz ya da süresiz mahkûm etmekte, tesadüfen verilen cezaların doğurduğu korkuyu saçmakta; bütün bunlar hayatta kalma davasına son derece etkili biçimde hizmet etmekteydi ve bu yüzden de rasyonel olmaktadır"* (Bauman, 2009: 114).

Zygmunt Bauman'ın, Holocaust anlayışından yola çıkarak değerlendirme yaptığımızda Holocaust toplumun sağlıklı ve zararlı ötekilerini temizleme hedefiyle gerçekleştirilmektedir. Modernlik, Holocaust demek değildir. Holocaust, ayrı ayrı zarar vermeyen fakat birleştikleri zaman vahşi bir canavara dönüşen modern araçların birleşmesiyle oluşmuş modern bir soykırımdır. Modern soykırım olmasının gerekçesi modern araçlar aracılığıyla oluşmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Irkçılık temelli oluşan Holocaust toplum mühendisliği ve modernliğin diğer araçlarıyla birleşerek bir ırkın zulme maruz kalmasına sebep olup tarih sayfalarına geçmektedir. Holocaust, modernliğin doğal sonucu olmaktadır.

G.YABANCI OLGUSU/ÖTEKİ

Yabancı kavramı Zygmunt Bauman'ın önemseddiği ve araştırmalarında sıklıkla üzerinde durduğu bir kavramdır. Özellikle Yahudi yabancılaştırması üzerinden hareket eden Bauman, yabancılığın diğer yaşayanlar yani Bauman'a göre yerliler tarafından nasıl algılandığından hareket etmekte ve yabancılığın, ötekiliğin nasıl ırkçılığa kadar ulaştığının arayışları içine girmektedir. Bu arayış içerisinde ulus-devlet, modernleşme ve oluşturdukları belirsizliklere de değinen Bauman yabancılığı son nokta da evrensel yabancı sınıfına yerleştirmekte yani yaşanan toplumda artık hepimiz yabancıyız sonucuna ulaşmaktadır. Yabancılaştırma üzerine yaptığı çalışmaları daha iyi anlayabilmek için yabancılaştırmayı üç ayrı sınıf içinde açıklamak faydalı olacaktır.

1.Modern Öncesi Dönemde Yabancı

Modern öncesi küçük ölçekli cemaatlerde, yoğun sosyallik, belirgin bir unsur olmaktadır. Bauman, bu yoğun sosyalliğin yoğun bir şekilde dostlar ve düşmanların varlığından oluşmasından kaynaklandığını belirtmektedir. O dünyada pek tanımlanmayan yabancılara çok az yer bırakılmaktadır. Dostlar ve düşmanlar ayrımının yarattığı davranışsal sorunlara çok az rastlanmaktadır. Bu sorunlarla da bu karşıtlığın meşrulaştırdığı ikili yollarla etkin biçimde başa çıkılmaktadır. Cemaat yörüngesine giren yabancıları dostlar veya düşmanlar olarak yoğun sosyalliğinin içine almaktadır. “Yabancılık, dünyanın net ve katı ikiliğine ciddi bir tehdit oluşturmamaktadır” (Bauman, 2003: 85).

Bu dönemde, bütün bireyüstü gruplaşmalar, dost-düşman kolektifleştirmesinin ürünü olmaktadır. Ortak bir düşman grubu ya da kategorisini kabul eden bireyler bu sayede birbirlerini dost görmektedirler. Yoğun sosyalliğin var olduğu tüm cemaatlerde ilişkiler böyle olmaktadır. Yabancılar, bu iki karşıt kategoriden birine kolayca ve cemaatin gücü dâhilinde tahsis edilmektedir (Bauman, 2003: 85–86). Yabancı kavramından çok dost ve düşman kavramının ön plana çıktığı bir dönemi ifade etmektedir. Yabancılar, dost ve düşman çatışması arasında eriyip gidendi.

Yabancılar, modern öncesi toplumda önemli bir fonksiyonu olmayan, dost veya düşman cemaatlerinden hangisine daha yakın iseler veya hangisinden kabul görür iseler onların içinde yer alan kişilerdi. Toplumda herhangi bir sorun teşkil etmemektedirler. Bunu Yahudilerin kast olarak yaşadıkları dönemde de görmek mümkündür. O, dönemde yahudiler sadece kasttı. Diğer kastlardan farklı olan özelliklere sahip olmalarına rağmen toplum tarafından zarar görmeyen ve topluma zarar vermeyen bir pozisyondaydılar. Bauman'ın çalışmalarında yer alan yabancı olgusunun temelinde yahudi yabancılaşmasının yer aldığını düşündüğümüzde modernlikle birlikte yabancıların veya yahudilerin sorun teşkil etmeye başladığını ifade edebilmekteyiz.

2.Modern Dönemde Yabancı

Modern düzen projesi de bütün yapay düzen görüşleri gibi özünde asimetriktir. Dolayısıyla da ikilikler yaratır. Bu, insanları, birincisi ideal düzenin kendileri için yaratılacağı bir grup, ikincisi de ortaya çıkan resme ya da stratejiye yalnızca üstesinden gelinecek bir dirençle –uygunsuzlar, denetlenemeyenler, uyumsuzlar ve müphemler olarak- dâhil olan başka bir grup olmak üzere ikiye bölmektedir. Bauman'ın denetlenemez, müphem olarak ifade ettiği grupta kast edilen yabancılar yer almaktadır (Bauman, 2003: 56). Modernlik, müphemliklerini yaratmakta en büyük bilinmezlik olarak da yabancıları göstermektedir.

Modern projenin ikilikler yaratmasının sonucu toplumda yabancı kavramı belirgin bir şekilde yer almaktadır. Modern koşullardaki yabancı modern öncesi dönemdekinden farklıydı (Bauman, 2003: 86). Çünkü modern koşullarda bireyler arasında fiziksel olarak yoğunluk varken yoğun sosyallik azaltmaktaydı. Bu süreçte artık yabancılar Bauman'ın ifadesiyle “içinde yaşadığımız, ayrılamayacağımız ve

ayrılma işaretleri gösteremeyeceğimiz dünyamızın içinde bulunmaktadır. Bilinmedik biri değildirler. Mevcudiyetleri görmemezlikten gelinemeyendir. Onlar ne uzaktadırlar ne de yakındadırlar. Ne “biz”im bir parçamızdırlar ne de onların parçasıdırlar. Ne düşman ne dostturlar. Bu durum onlara karşı endişe duyulmasına sebep olmaktadır. Onlara karşı nasıl davranılacağı bilinmemektedir” (Bauman, 1998: 66). Bu bilinmemezlik, ulus devletleri rahatsız etmeye başlamaktadır. Nasıl karşılanacağı bilinmeyen bir yabancı topluluğu oluşmaktadır. Ulus devletlerin toprak üzerinde egemenlik kurma hedefleri yabancılarla mücadele edilmeyi gerektirmektedir. “Modern düzen, ulusal devletler içindeki dostları ve düşmanları kolektifleştirmekte, yabancılarla da mücadele etmektedir. Ulus devletin amacı, yabancı sorunuyla mücadele etmek ve yabancıları bertaraf etmektir” (Bauman, 2003: 87). Ulus devlet anlayışı ile modernlik yabancıları yok etme konusunda ortaklık kurmaya başlamışlardı. Yabancıların dünyanın sınırlarında bitmesinden rahatsız olmaktadır. Bauman bu durumun büyük uzmanların devlet yönetimi altındaki tektipleştirme amacından kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu durum huzursuzluktan öte “yerlilerin yani dost olarak anılanların gözünde yabancıların düşman mı dost mu olduklarının bilinmemesinden ve benzetilememesinden kaynaklanmaktadır. Ulusal devletler tekbiçimliliği teşvik etmektedirler” (Bauman, 2003: 87). Yabancı ise “tektipliliğin ve monotonluğun düşmanıydı ve medeni ütopya tarafından onların unsurlarının ve gerekirse kendilerinin kökü kazınması gerekendi” (Bauman, 2001: 172). Ulus devletin arzularına uyum göstermeyenler yabancılar olmaktaydı. Onlar yabancıydı çünkü tektipliliğe ve homojenliğe uymuyorlardı. Bu durum onları kökü kazınması gerekenler olma durumuna düşürüyordu.

Tektipleştirme amacının altından yatan neden ise düzen planı olmaktadır. Ulusal devlette dostlar olarak anılan yerlilere toprak verilmekte olup, milliyetçi bir devlet yapısı izlenmektedir. Ortak tarihsel bellekler inşa edilmektedir. Ortak gelenek içine çekilmeyen inatçı bellekler değersizleştirilmekte ya da bastırılmaktadır. Ortak amaç, ortak kader, ortak istikamet duygusu ön plandadır. Bu kutsal birliğin dışında kalan herkes düşman olmaktadır. Ulusal devletlerin yaşadığı modern çağda devletsiz millet veya milletsiz devlet eksik görüşü baskın olmaktadır. Devletin dayattığı homojenlik, milliyetçi ideolojinin pratiği olmaktadır Bu milliyetçi ideoloji pratiği içinde ulus devletler yabancılardan kurtulmak için çeşitli çözüm yolları denemekte

fakat amaçlarına ulaşamamaktadırlar (Bauman, 2003: 87-89). Ulus devletler yabancıların yok edilmesi için her türlü çabayı göstermektedir. Öncelikle onların eksik olarak görülen yönlerinden hareket etmektedir. Kendi amaçlarını da onların eksiklikleri üzerinden gerçekleştirmektedirler. Yahudilerin II.Dünya Savaşına kadar bir devletin olmaması onların diğerleri karşısında en büyük eksiği olmaktadır. Bu eksiklik onların yıllarca vatansız, göçebe ve yabancı olarak tanımlanmasına gerekçe olmaktadır.

Yabancıları eritme potaları, emme potaları veya heterojenlikleri asimile etme potaları başarı sağlayamamaktadır. Bauman, bu noktada yabancıların temeline oturttuğu önemli bir bilgi vermektedir. Ona göre eritme potaları başarısız olan projenin mitiydi. Hatırlanacağı gibi Bauman, moderniteyi verdiği sözleri tutamamakla suçlamakta yaratıcı bir yıkım şeklinde tanımlamaktaydı. Moderniteyi başarısız gören Bauman, onun amaçları nedeniyle yabancılık olgusunun ortaya atıldığını ve projenin başarısızlığının yabancıları daha da bilinmeyen hale getirdiğini ifade etmektedir.

Yine çalışmamızın içerisinde yer alan Holocaust, ırkçılık gibi kavramları anımsarsak bu kavramlar Bauman çerçevesinde yahudi bireyleri ifade etmektedir. Bauman, yabancıların kim olduğunu çalışmalarında açıkça ifade etmese bile yabancı dediği kişilerin içinde yaşadıkları toplumda nasıl algılandıklarını ifade etmesi ve ulus devlet, modernlik projelerinin başarısızlığına dair yaptığı göndermeleri onun yabancıların temeline yahudiyi/yahudi yabancılaşmasını koyduğunun göstergesi olmaktadır.

Tektipleştirme veya tektip eğitime, başarısızlıkları ve itaatsizlikleri karşılayan düzeltici kurumlar tarafından, yabancı töreler'in kültürel olarak dışlanması ve kötülenmesi kültürel asimilasyonun cazibesi tarafından, milliyetçi misyonerlik ülkelerine geri gönderme tarafından ve etnik temizlik ihtimali tarafından ve yasal olarak ilan edilen vatandaşlığın eşitliği de göçmen denetimi ve sürgün kuralları tarafından tamamlanmaktadır. Tahakkümün ve toplumsal uzamlama üzerindeki denetimin anlamı Bauman'a göre yutma ve kusma stratejileri arasından seçim yapma, hangisinin kullanılacağını belirleme ve herhangi bir durumda hangi stratejinin uygun olduğuna karar verme kapasitesine sahip olmaktadır. Bauman, toplumsal örgütlenme düzeyinde toplum tiplerini vurgulamak için yutma ve kusma

stratejisinin uygulandığını belirtmektedir. Bunlar eş zamanlı olarak uygulanmaktadırlar. Yutma stratejisi, kapsayıcı rolünü oynarken kusma stratejisi ise dışlayıcı rolünü yerine getirir. Birincisi yabancıları içerde “özümserken”, diğeri dışarıya atar. İkisi birlikte yabancıları kutuplaştırır, içeride ve dışarıda “yurt” ve “yurtdışı”, “biz” ve “onlar” kutupları arasında bulunan rahatsız edici orta alanı temizlemeye gayret ederler. Yabancılar “ya o- ya bu” durumuna sokulur. Yani ya bize uy ya da lanetlen, ya bizim gibi ol ya da git, oyunu ya bizim kuralımıza göre oyna ya da oyundan atılmaya hazır ol! Bu iki strateji “ya o- ya bu” durumu ile toplumsal uzamı denetleme şansına sahip olur. Her ikisi de toplumsal tahakkümün araç çantasında yer alır (Bauman, 2001: 237–238). Yabancıya karşı farklı stratejiler denenmiştir. Bu stratejilerden yutma ve kusmanın amacı yabancıları kutuplaştırmaktır. Orta alanı yok etmek istemektedir. Yabancıya ya bizim gibi ol ya da yanımızda olma teklifi yapılmaktadır.

Yabancıyı yapan önemli unsurları bulunmaktaydı. En önemli unsur “onların uygunsuz var oluşları” olarak tanımlanmaktadır (Bauman, 2003: 103). Yabancı kimliği meşruiyetten yoksun bırakılmaktadır. Bu nedenle “yabancı olmak, reddedilmek kendini kurma, tanımlama ve kimlik haklarından vazgeçmek demektir. Kişinin, kendi anlamını yerliyle ilişkisinden, yerlinin inceleyen bakışlarından alması demektir. Varisi olduğu malzemedan anlamlı bir kalıp çıkarma yetisini unutmasıdır. Kişinin özerklikten ve bununla birlikte yaşamını anlamlandırma yetkisinden vazgeçmesidir. Yabancı olmak demek, daimi müphemliği ve başkalarının hayatlarına katılma hayali içinde bir hayatı ikiye bölme yaşayabilmektir” (Bauman, 2001: 120). Yabancılar dair yüklenen bu ikiye bölme misyonu yerli olanların, yabancılar karşı duygularını katılaştırmaktadır. Onların, yok sayılmasını kolaylaştırmaktadır.

Yerli dünya görüşünde yabancıların özü köksüzlüktür. Bu durum onun bir nesne gibi algılanmasına neden olmaktadır. Yabancı bu durumundan dolayı edebi serseri olmaktadır (Bauman, 2001: 107). Yabancı cemaate dâhil olmak istediği zaman da alınmak istememektir. Yerlilerin, sembollerine ve inançlarına övgüler yağdırması da onların ikiye bölme algılanmasına sebep olmaktadır. Yabancıların ikiye bölme algılanmasını pekiştiren bir unsur da liberal asimilasyon politikasıdır. Ulus devletlerin politikası olan liberal asimilasyon, heterojenliğe karşı uygulanma amacıdır.

Yabancıların, yerlilerin asimilasyon programına destek vermeleri ve adetlerini terk etmeleri de kraldan çok kralcı tavrı sergilemelerine neden olmaktadır. Bu durum yabancıların, yabancılıktan sıyrılmak istediklerinin açıkça göstergesi olmakta kültürel asimilasyona katılmalarına meyil vermektedir. Fakat yerlilerin asimilasyon programını desteklemeleri ile dost mu düşman mı belli olmayan yabancıların ikiyüzlülüğü daha da belirgin hale gelmektedir. Irkçılık daha da pekişmekte soykırıma kadar ilerlemektedir (Bauman, 2001: 90-98). Sonuçta kültürel asimilasyon projesi, yabancıların her zaman yabancı kalacaklarını pekiştirmektedir.

Bauman, asimilasyon projesi dışında yabancılara uygulanan farklı toplumsal yöntemlerinde önemli olduğunu belirtmektedir. Bu tepkiler şunlardır; ilk tepki yabancılara “*geldiklere yere geri göndermektir*”. Bu insanlar göçe zorlanır, bu etkili olmazsa soykırım yolu tercih edilir. Soykırım, “düzenin yeniden sağlanması”nın yöntemi olarak tanımlanır. İkinci tepki “*ayrılmadır*”. Fiziksel, manevi ya da hem fiziksel hem de manevi olabilir. Fiziksel ayrılık gettolarda, etnik rezervlerde, ülkenin belli yörelerinde ya da alanlarında bulunmaktadır. Toprak duvarlarla tahsis edilebileceği gibi yasal engellerle de desteklenmiş olabilirler. Üçüncü tepki ise *sivil dikkatsizliktir*. Kişinin bakmıyor ve dinlemiyor gibi yapmasıdır; ya da en azından kişinin bakmadığı, işitmediği ve hepsinden önce çevredekilerin ne yaptıklarıyla ilgilenmediği havasını verecek bir tavır takınmasıdır. Sivil dikkatsizlik göz göze gelmekten kaçınma, bakıyormuş gibi yapmadır (Bauman, 1998: 73–74).

Bauman’ın yabancı teorisi Yahudi yabancılaştırması üzerinedir. Anlattığı yabancı Yahudidir. Yahudilerin modern soykırıma giden yolda öncelikle toplum içinde yabancılaştırıldıklarını bunun da modern tasarının bir planı olduğunu belirtmektedir. Modern düzen yaratma projesinde köksüzleştirilen yani toprağı olmayan toplulukların yabancı olarak görülmesi ve bunun ulus devlet anlayışı ile örtüşmesi söz konusu olmaktadır. Ulus devletin amacını (modern bürokrasi bölümünde de açıklandığı üzere) bürokratlar yerine getirmektedir.

Yabancı, dost olmayan düşman da olmayan ama kim oldukları da belli olmayan insan haline getirilmektedir. Bu yabancılara karşı uygulanacak her eylem de devlet desteği söz konusu olmaktadır. Bürokrasinin desteği olmadan ırkçılık, Holocaust ve yahudi yabancılaştırmasının gerçekleşmesi mümkün olamamaktadır.

3.Evrensel Yabancı-Postmodern Yabancı

Köksüz yabancı entelektüeller, yeni bir yabancı kavramının oluşmasına neden olmaktadır. Onlar köksüz fakat herkes tarafından tanınan ünlü yazarlar, şairler, sanatçılar bilim adamları ve düşünürlerdi. Ortak bir sorunu dile getirme, ortak duyguları paylaşma yoluyla onlar artık yeni bir yabancının oluşmasına zemin hazırlamaktaydılar. “Yabancılık artık varoluşun öteki yüzüne yönelen bir sezgi burada ve şimdikine karşı bir meydan okuma ve ütöpik bir görünüm açısı olmamaktadır. Yabancılık da gündelik bir hale gelmektedir” (Bauman, 2003: 127). Bu dönem postmodern bir yabancılık anlayışı olmakla birlikte herkesin yabancı olduğu bir dünyayı ifade etmektedir. Artık yaşam yabancılar tarafından sürdürülmektedir.

Bu dönemde yabancılık artık evrensel bir hale gelmektedir. Evrensellik vizyonu ise köksüzlükten doğmaktadır. Evrenselliğin ikmal edilebilmesi için köksüzlüğün tikel bir durum olması gerekmektedir. Köksüzlüğün kendisi evrenselleştirdiği anda tikellik ortadan kalkmaktadır. Artık eşitleyici olan göreceliliktir. Kişinin ötekinin müşkülünü paylaşması ve evrensel insani duruma eşit biçimde katılmasının yolu kendisini ayırmaktan geçmektedir. “Yabancılık artık çözülmektedir. Eğer herkes yabancıysa kimse yabancı değildir” (Bauman, 2001: 130).

Bauman, modern dönemden post-modern döneme geçerken yabancı algısının değiştiğini belirtmektedir. Modern yabancı sosyal, kültürel ve ulusal sınırlardan dışlanmak istenirken; post-modern yabancı ise korunmaktadır. Post-modern yabancı, postmodern hayatın akışkanlığının sembolüdür. Post-modern hareketlilik, küreselleşmeyle ilgili eşit dağıtılmamış bir hareketliliktir. Küreselleşme ve yerelleşme (mekânlara kapanma) eşzamanlıdır. Birileri için küreselleşme biçiminde okunan aynı olgu, başkaları tarafından yerelleşme olarak okunabilir. Küreselleşme sürecinin ayrılmaz parçası, mekânı giderek bölme, insanları “ayırma” ve “dışlamadır”. Küreselleşme sürecinde alt toplumsal tabakalar, yeni-kabilecilik ve köktencilik eğilimleri gösterirken; üst tabakalar da yerel bağlardan koparak küresel seçkinlere dönüşmekte ve melezleşmektedir (Akt.Özyurt, 2007: 123).

İşlevsel farklılaşmanın benimsenmesiyle birlikte bireyler toplumun sadece tek bir alt sistemine bağlı kalmamaktadırlar. Birey yerinden edinmiş insan olmaktadır.

Bireyi birey kılan şey, ancak bir araya geldikleri zaman bireyin yaşam sürecini bütün kılan sayısız işlevsel alt sistemin hiçbirine tam olarak dâhil olmamasıdır. Birey, bu alt sistemlerin her biri için birçok anlamdan oluşan bir birim, müphem bir bileşke olmaktadır. Bu alt sistemler yerli olmamaktadır. Birey herhangi bir anında bu farklı dünyalardan birkaçında aynı anda yaşamaktadır. Sonuçta birey bunların her birinden koparılmakta ve hiçbirinde kendini evinde hissetmemektedir. Bu nedenle Bauman “çağdaş bireyin evrensel yabancı olduğunu söylemektedir” (Bauman, 2003: 128). Bauman, postmodern dönemin özellikleri ile oluşturulan yeni bir yabancının olduğuna işaret etmektedir. Bu yabancı, evrensel bir insani durum statüsüne çıkarılmaktadır.

Bauman’a göre yaşadığımız dünya yabancılarla dolu bir evrensel yabancılık dünyasıdır. Yabancı, birlikte yaşamakta olduğumuz insandır (Akt.Özyurt, 2007: 121). Bauman’a göre yabancıların şu anki durumunda etkili olan Avrupa’da yaşamakta olan göç olgusudur. Avrupa Birliği’nin yükselişiyle birlikte, göç, git gide daha belirginleşecek ve görünen o ki halklar gittikçe birbiriyle kaynaşacak; ötekinin, yabancı olanın mevcudiyeti normal bir fenomen haline gelecek. Ekonomik olarak insanların kendilerini güvende hissettikleri refah dönemlerinde, böyle bir durum hiçbir toplumsal sorun yaratmaz. (Cantell & Petersen, 2002: 56).

Yabancı, yabancılığın evrensel müphemliği ile onun olması gereken mutlaklığı saplantısı arasında kalmamaktadır. Bu dünya içinde yabancı içinde yeni bir deneyim olmaktadır (Bauman, 2003: 135). Sonuçta yabancı korunması gereken ve melez olarak görülen, kabullenilen bireyler olarak aslında hepimiz olmaktadır.

H.ENTELLEKTÜEL ANLAYIŞI

Zygmunt Bauman, entellektüel kavramının türetilişini, Aydınlanma dönemiyle ilişkilendirerek, toplumsal bağlamı içerisinde modern yapıda ve postmodern yapıdaki değişim ve dönüşümlerini açıklayarak çözümleme yapmaktadır. Modern “*yasa koyuculardan*” postmodern “*yorumculara*” doğru evrim geçiren entellektüeller çalışmalarında yer edinmektedir.

Bauman, entellektüelleri tanımlama düzleminde “entellektüeller kimlerdir?” sorusunun karşılığında nesnel ölçütlerle saptamanın anlamlı olmadığını “şu kimseler entellektüeldir” demenin sosyolojik açıdan yararlı olmadığını belirtmektedir.

“*Entellektüeller*” ile “*Entelektüel olmayanlar*”ı ayıran çizginin, hep “belirli bir faaliyet tarzına katılma yönünde verilen karar”la çizileceğini vurgulamaktadır. “*Entellektüel olma*”nın anlamı, “kişinin kendi mesleği ya da sanat türü ile ilgili kısmi uğraşının üzerine çıkması ve içinde yaşadığı zamanın –hakikat, yargı ve beğeni gibi- küresel konularıyla ilgilenmesi demektir. Her yerde ve her zaman bir hizmet için bir araya gelmenin ve kendi kendini görevlendirmenin birleşik etkisiyle oluşmaktadırlar” (Bauman, 1996: 8). Bauman, entellektüellerin, belirli ve özel türde bir faaliyet çerçevesi içerisindeki işlevsellikleriyle tanımlanabileceği yönünde bir anlayış ortaya koymaktadır (Genç, 2006: 226). Kişi mesleğinin üstüne çıkabilme gücünü gösterebiliyorsa entelektüel olmaktadır.

Bauman, toplum yapısı içindeki entellektüeller kategorisini, böyle bir yapı içindeki bir yerleşim alanı olarak belirlemektedir. Entelektüel kategorisini toplumsal biçimlenme içindeki yapısal bir öge olarak ele almakta; bu kategorinin, “toplumsal biçimlendirmenin temsil ettiği bağımlılıklar sistemi içinde işgal ettiği yer ve bu biçimlenmenin yeniden üretimi ve gelişiminde oynadığı rol ile tanımlanan bir öge olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir” (Bauman, 1996: 27).

Zygmunt Bauman (1996: 8) entelektüel kavramının Aydınlanmayla ortaya çıktığını belirtmektedir. Modernitenin belirgin özelliği iktidar/bilgi sendromu bu dönemde belirginlik kazanmaktadır. Modernite, toplumsal sistemi önceden tasarlanan düzen modeline göre biçimlendirmekte ve yönetmekte olup bu modeli oluşturabilecek, görece özerk bir söylemin kurulmasını arzu etmektedir. Tasarlanmış toplum düzeni yeni devlet iktidarı ile entelektüel söylemlerin birleşmesi moderniteyi ifade etmektedir. “Devlet söylemi ile entelektüel söylemin kopması bu iki alanın geçirdiği iç dönüşümlerle birlikte beliren dünya görüşü veya entelektüel strateji ise postmodern söylem olarak ifade edilmektedir” (Bauman, 1996: 9).

Modernlik ve postmodernlik arasında temel bir ayrım yapılmak istediğinde bir husus öne çıkmaktadır. Modernite postmodern çerçeveden bakıldığında kesinlikler bölgesi olarak görülmektedir. Modernik düşünürlerinin Batı rasyonalitesi, ahlakı, mantığı, estetiği, kültürel ilkeleri, uygar yaşam kuralları nesnel üstünlüğünün temellerini herkesi tam olarak tatmin edecek biçimde dile getirmiş olup olmadıkları kuşkuyla olsa da onların temelde amaçlarının bu hedefe ulaşmak olduğu tartışma götürmemektedir (Şan, 2006: 19). Bauman, modern görüşü, dünyayı, özünde düzenli

bir bütünlük oluşturacak şekilde gören düşünüş sistemi olarak tanımlamaktadır. Postmodern dünya görüşü ise ilke olarak, her biri görece özerk pratikler dizisi tarafından üretilen, sınırsız sayıda düzen modeli olduğunu öne sürmektedir. Düzen bu pratiklerden önce gelmemektedir onların geçerliliğinin de ölçütü olamamaktadır. Birçok düzen modelinden her biri yalnızca onu geçerli kılan pratikler çerçevesinde anlamlı olmaktadır. Bilgi sistemleri ancak kendi geleneklerinin içinde değerlendirilmektedir (Bauman, 1996: 10). Postmodern düşünce de bilgi üzerine yargı konulamamaktadır. Doğru yanlış yargısının geçerliliği bulunmamaktadır. Çünkü toplumlar birden fazla düzenden meydana gelmektedirler. Düzenleri var eden bilgi sistemleri ise ancak entellektüeller tarafından yoruma tabi tutulabilmektedirler.

Bauman'a göre entelektüel çalışmaya ilişkin tipik modern stratejiyi en iyi sergileyen şeylerden biri **“yasa koyucu”** rolü eğretilmesidir. Bu rol, görüş ayrılıklarını hükme bağlayan amirane ifadeler kullanmayı ve bir kez seçildiklerinde doğru ve bağlayıcı hale gelen görüşleri seçmeyi içermektedir. Bu durumda hüküm verme yetkisi, entelektüellerin toplumun entelektüel olmayan kesimine oranla daha kolay eriştikleri üstün (nesnel) bilgi tarafından meşrulaştırılmaktadır. Hakikate ulaşmayı, geçerli ahlaki yargıya varmayı ve uygun sanatsal beğeniyi seçmeyi güvence altına alan usule ilişkin kurallar sayesinde bu tür bilgiye daha kolay erişilmektedir. Usule ilişkin bu kurallar da, bunların uygulanmasının doğurduğu sonuçlar da evrensel geçerliliğe sahip olmaktadır (Bauman, 1996: 11). Modern görüş bilgi üzerinde doğru yanlış, geçerli geçersiz gibi yargılara ulaşılabilir. Doğruyu yanlış belirleyen entellektüeldir. Modern sistemde entelektüel hakikate ulaşmayı, sanatsal açıdan uygun olanı bulmayı ve her konu ile ilgili görüşlerinin kesin yargı içerebilmesi özelliği ile entellektüeller yasa koyucudur rolünde olmaktadır. Modern yasamacı çabaların özü, *yapabilirim ve istiyorum* arasındaki uyumu güvence altına alma niyeti olmaktadır (Bauman, 2005: 86–87). Yasa koyucu modern dönemin entelektüelini ifade etmektedir. Modern söylem kendi arzularını gerçekleştirmek ve diğer bireylere istediğini yaptırabilmek için yasa koyucu olan entellektüellerini kendi arzusunda yetiştirmektedir.

Entelektüel çalışmaya ilişkin tipik postmodern dünya görüşünde, postmodern stratejiyi ifade eden özellik **“yorumlayıcılık”** rolüdür. Bir topluluğun gelenekleri içinde meydana gelen ifadeleri, bir başka geleneğe dayanan bilgi sisteminin

anlayabilmesi için yapılan çeviri ve yorumları içermektedir. Amaç özerk katılımcıların iletişimini kolaylaştırmaktır. Yorumlama sürecinde entelektüelin dikkat etmesi gereken nokta anlamın veya mesajın çarpıtılmasını önlemektir. Entelektüel birbirine zıt gelenekler arasındaki dengeyi korumaya dikkat etmelidir (Bauman, 1996: 12). Özetle postmodern entelektüel görüş toplumsal sistemde birçok bilgi düzenini kabul etmekte olup bu birbirinden farklı bilgi sistemlerinin arasında bağlantı kurmalarını amaçlamaktadır. Fakat farklı düzenekler arasındaki dengeyi de sağlamayı ihmal etmemelidir.

Bauman'ın modern strateji ve postmodern strateji çerçevesinden hareket ederek yasa koyucu ve yorumlayıcı entelektüel kavramları ile şunlar söylenebilmektedir. Yasa koyucu entelektüel, toplumsal sisteme söylemleriyle, iktidar/bilgi birleşimiyle topluma şekil vermeyi amaçlayan bir rolü üstlenmektedir. Geçerli geçersiz, doğru yanlış, güzel çirkin gibi hükümleri kendisi koyup, hakikatleri oluşturma ve bu hakikatler ile toplumsal yapıya biçim verme amacındadır. Postmodern görüşte ise entelektüel yorumcu rolünü üstlenmekte olup sistemlerde yer alan anlatıları ve farklı bilgi sistemlerini analiz etmektedirler. Her düzen modelini kendi gelişimi içinde değerlendiren bu görüşün amacı farklı bilgi sistemlerini birbirine tanıtmak ve aralarındaki dengeyi sağlamaktır.

1.AHLAK ANLAYIŞI

İnsanın, doğuştan iyi ya da kötü olduğuna ilişkin tezler aynı ölçüde savunulmalarına rağmen her ikisi de yanlıştır. İnsanlar ahlaki açıdan belirsizdir. Bu nedenle ahlaki davranış garanti edilememektedir (Bauman, 1998b: 20). Ahlaklı olmak geleceğe yatırım yapmak, kara günler için tasarrufta bulunmaktır. Bağlı olmayı bağlamak, kontrol edilemez olanı kontrol etmek, bilinmeyen içinde yaşanır hale getirmek anlamına gelir (Bauman, 1998b: 73). Ahlak, kodlanmaya, formelleşmeye, toplumsallaşmaya, evrenselleşmeye direnmektedir. Ahlak, etiğin işi yerine getirildikten sonra geriye kalandır (Bauman, 1998b: 72).

Modern düşünce, ahlakı, hayata eklenen bir nesne olarak görmektedir. Bauman ise ontolojiden önce gelen bir ahlakın varlığından söz etmektedir. Ahlakın ontolojinin önünde olmasının sonucunda müphem durum oluşmakta ve bu müphemlik ilk olarak insan ilişkilerinde kendini göstermektedir. Bauman,

modernlikle birlikte toplumsal düzenlemelerin bu müphemliği yok etmek için rasyonel bir şekilde ifade edilen, kuralları kapsayan ve iktidara da dayanan etik kodlar oluşturduğunu iddia etmektedir. Etik kodlar ise “ahlakın müphem olan durumuna uygun düşmemektedir” (Bauman, 1998b: 21). Çünkü ahlak, yersiz, yurtsuz, temelsiz ve zeminsizdir. Yani bir davranışın iyi olduğunu söylemek o davranışın ahlaki boyutunu kısıtlamak anlamına gelmektedir. Davranışlarla ilgili kesin değerler belirlememek ise eylemleri bireyin sırtına yüklemektedir. Bu ise postmodern bir etik olmaktadır. Bu etik, öteki için olmak biçiminde ifade edilmektedir. “Ötekini artık bir türün ya da bir sınıfın bir temsilcisi olarak değil, eşsiz bir varlık olarak almak ve bunu yapmakla kişinin kendi kendisini de eşsizlik payesine yükseltmek ahlaki sorumluluk almaktır” (Bauman, 2001: 85). Öteki için olmak şeklinde var olmak postmodern ahlaki bakışın başlangıç noktasıdır. Artık bireyler sorumluluk sahibidir. Ancak modern proje de “ahlaki müphemliğin olmadığı bir dünya ve insani seçimlerin ahlaki boyutlarından koparılma amaçlanmaktaydı. Özerk ahlaki seçimin yerini etik yasaların alması” arzulanıyordu (Bauman, 2001: 13). Bireyin hiçbir işe müdahale edilmesi istenmiyordu. Oluşturulan kurumlar ve kurallar, insanlar için en iyisini düşünmekteydi. Modern devlet, egemenliği altındaki insanları oluşturmak istediği düzende bu etik kodlar aracılığıyla yönetiyordu. Modern devletin amacı yeni bir düzen yaratmaktı. Modernlik bu amaç için iki kurum yaratmaktadır. Bu kurumlar *bürokrasi* ve *iş dünyası* olmaktadır. İkisi de bu duyguların öldürülmesine dayanmaktadır. Rasyonalizasyon araçları olarak yüceltilmektedir. İkisi de aynı hedefe varmaya çalışmaktadır. Bürokrasi, iş görmenin tipik modern yolu olarak tanımlanmaktadır.

Bürokratik sistemde ahlakın dili yeni bir sözlük kazanmaktadır. Sadakat, görev ve disiplin olmaktadır. Bunların anlamı ise görevin disiplin kurallarının belirlediği şekilde yerine getirilmesidir. Ahlakın bu yeni sözcükleri bir nokta da birleşip birbirini destekledikçe diğer tüm ahlaksal kaygılar etkisiz kalmaktadır. Bürokrasi çıkarları yerine getirilmiş olmaktadır. Bu ideal kalıbın işlemesi için bütün insanların aldıkları emirleri izlemeleri ve bu emirleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Kişisel inanç ve kanaatlerden etkilenme olmamalıdır. Hareketler gayri şahsi olmalıdır (Bauman, 1997: 216–217). Bürokrasi, çıkarları doğrultusunda

hareket etmek gerekmektedir. Bireysel eylemler belli bir ideal doğrultusunda sınırlandırılmaktadır.

Kişisel inançlardan bağımsız olarak oluşturulan etik kodlar bürokrasinin çıkarları doğrultusu hareket etmeyi gerektirmektedir. Bürokrasi bireysel eylemlere sınırlamalar getirme arzusunda olan etik kodları kendi eylem aracı olarak kullanmaktadır. Ahlaki duygular ve vicdan arka plana atılması gereken duygulardır. Vicdan, bireylerin yapılan hareketlerin doğru veya yanlış olduğunu söylemekte olup bu nedenle susturulması gerektirir. Bauman, modernlik projesinin susturduğu vicdan ile Holocaust olayı arasında bağlantı kurmaktadır. Modernliğin, adiaphorizasyon ve yüzer- gezer sorumluluk fenomeni aracılığıyla iyi insanlara bile kötü eylemler yaptırılabilceğini belirtmektedir. Yüzer- gezer sorumluluk ile örgüt üstlerinin emirlerine uymakta kendi hareketlerinin nesneler üzerinde yarattığı etkiden sorumlu olmamaktadır. Örgüt bireysel sorumlulukları silmektedir. Böylece ahlaksal otorite etkisiz hale getirilmektedir. Adiaphorizasyon ise örgütün yaptığı bir eylemin iyi ya da kötü kategorisi içerisine girmemesidir. İyi, kötü, doğru ve yanlış gibi eylemlerin yerine yordamsal doğruluk standardı kullanılmaktadır. Bu ise profesyonel etik anlamına gelmektedir. Amaç, araçsal akıl ve bürokratik örgütlenme eylemini, iyilik ve kötülük düşüncesinden koparmaktır. Disiplin ve işbirliğini güçlendirmek esas olmaktadır (Bauman, 1997: 219). Bauman'ın vurgu yapmak istediği nokta şudur; Holocaust olayı modern akılcı ve teknolojik bakımdan gelişmiş bir toplumda gerçekleşmektedir. Bu toplum teknolojide en ileri safhada iken ahlaki gerçekleri görmemezlikten gelmekte onları sindirmektedir. Bunu da etik kodlar çerçevesinde koyduğu kurallar aracılığıyla yapmaktadır. Bireysel sorumlulukları en aza indirmekte, örgütsel disiplini ön plana çıkarmaktadır. İnsan eylemlerini oluşturan ahlaki eylemlerin etkisi azaldıkça teknolojinin etkisi artmaya başlamaktadır.

Bauman'ın, büyük söylemler sahibi moderniteye karşı sunduğu çözüm etikdir. Fakat bu etik insani ilişkilerin etiksel düzenlenmesi yolu ile değildir. Çünkü bu modern şekilli etik sona yaklaşmaktadır. Bauman, modern etik biçiminin iki yönlü olduğuna vurgu yapmaktadır. *"İlk olarak o, kilise veya devlet gibi örgütler ve kurumlar aracılığıyla, ahlâkî sorumluluğu bireylerden devralma çabasıydı; ikinci olarak da bu modern biçim, benim "adiaphorization" dediğim şeydi. Aidophoric, imani bakış açısıyla ilgisi olmayan demektir ve de kilisenin onlara dair bir duruşu*

yoktu. Yani bu sorular ne iyi ne de kötüydü. Ben "aidophorization"u bir alegori (benzetme amaçlı) olarak kullanıyorum: Günümüzde olan şey, ahlâk açısından aidophoric olarak gösterilen bir takım önemli insan davranışlarıdır- onların ahlâkî bir bakış açısıyla ilgileri yoktur. Örgütler tarafından düzenlenen çoğu faaliyet aidophorization ile karşı, karşıya kalır: bir kişinin, yaptığı işle ilgili ahlâkî bir sorumluluk kaygısı duymaması. Ahlâkî düzenlemenin her iki biçimi de, günümüzde kriz içindedir; bizlere ne yapmamız gerektiğini söyleyen büyük kurumlara artık güvenmiyoruz. Kiliseler, siyasî partiler, akademik kurumlar vb. otoritelerini önemli oranda yitirmektedirler. Bireylerden koparılıp götürülen sorumluluk duygusu geri dönüyor- siz ve ben, kendi kararlarımızla başbaşayız. Mutlak ve evrensel olmanın tüm görünürlüğüne sahip ahlâkî bir kodumuz yok. Sanki modernite hiç yaşanmamış gibi, yeniden, ahlâkî sorunlarla karşı karşıyayız: Bireysel sorumluluğa doğru gerisin geri püskürtülüyoruz" (Cantell&Pedersen, 2002:8).

Zygmunt Bauman, postmodern etiğin yeniliğini de şöyle ifade etmektedir; "Bence, postmodern etik yaklaşımın yeniliği her şeyden önce tipik modern ahlaki kaygıların terk edilmesinde değil, ahlaki sorunları ele almanın tipik modern yollarının (yani, politik pratikte ahlaki meselelere zora dayalı normatif düzenlemeyle yanıt vermenin; teoride ise felsefî olarak mutlak, evrensel ve temel olanın aranmasının) reddedilmesinde yatıyor. Etiğin en büyük meseleleri – insan hakları, toplumsal adalet, barışçıl işbirliği ile kolektif refahın uyumlulaştırılması gibi - güncelliğinden hiç bir şey yitirmedi. Yalnızca yeni bir tarzda görülmeleri ve ele alınmaları gerekiyor" (Bauman, 1998a: 12). Bauman, ahlâkın yapay olarak oluşturulmuş etik kodların sağlam zırhından çıkmasına izin vermenin onun yeniden kişiselleştirilmesi anlamına geldiğini iddia etmektedir. "Ahlâkın yeniden kişiselleştirilmesi, ahlaki sorumluluğunun (sürgün edildiği) etik sürecin bitiş çizgisinden (yuvası olan) başlangıç noktasına dönmesi anlamına gelir" (Bauman, 1998b: 48) Postmodern etik ile beraber ahlâk, etik kodlardan yoksun olarak özgürlüğüne kavuşmaktadır. Etik kodlardan bağımsız olan bireyin sorumluluğu artmaktadır.

Bauman, çalışmalarında Emmanuel Levinas'ın etik düşüncelerine yer vermektedir. Levinas ona göre postmodern bir etiği ifade etmektedir. Levinas'ın ifadesiyle; "Postmodernlik, modernliğin radikal bir şekilde peşinden koşulan

özlemlerinin bizi getirdiği çıkmaz sokaklardan bir geri çekilişe, postmodern bir etik, ötekini bir komşu olarak, ele ve zihne yakın olarak, sürüldüğü hesaplı çıkarlar dünyasından ahlaki benliğin çekirdeğine yeniden kabul edecek bir etik; yakınlığın özerk ahlaki anlamını yeniden kuran bir etik; ötekini, ahlaki benliğin layık olduğu mevkiye eriştiği süreçte çok önemli bir karakter olarak yeniden kuran bir etik olacaktır...Bu anlamda Levinas'ın etiği postmodern bir etikdir” (Bauman, 1998a : 108). Postmodern etik anlatımında Levinas'ın fikirlerinden hareket eden Bauman, Levinas'ın postmodern etiğinin modern etik anlayışını değiştirdiğini belirtmektedir. Ona göre “Levinas, modern etiğin ilkelerini tamamen tersine çevirerek, daha önce benliğe atfedilen önceliği ‘öteki’ne vermektedir” (Bauman, 1999b: 109). Öteki ile ilgili etiğini Levinas şu cümleleriyle ifade etmektedir

“Özneler arası ilişki simetrik olmayan bir ilişkidir. Bu anlamda, ben, bu karşılığı çok istesem bile karşılık beklemeden ötekinden sorumluyum. Karşılıklılık onun meselesidir. Ben, tüm ötekiler için ve ötekilerdeki her şey için, hatta sorumlulukları için yanıt veren, bütünsel bir sorumluluktan sorumluyum. Benim her zaman ötekilerden daha fazla bir sorumluluğum var. Öznellik bağı, onun bana karşı hareketiyle ilgilenmeden ötekine gitmekten ibarettir. Ya da daha doğrusu, benim ile komşum arasında kurulan tüm karşılıklı ilişkilerin üzerinde ve ötesinde, her zaman ona doğru bir adım daha fazla atacağım şekilde yaklaşmaktan ibarettir. Komşum, rıza gösterilen ya da reddedilen tüm üstlenmelerden, tüm taahhütlerden önce beni ilgilendirir. Sanki, bana emir veren otoritenin tasarımlarını ya da kavramlarını içselleştirmeden, dışarıdan, travmatik bir şekilde emir alırım. Kendime şu soruları sormam: Bu benim için ne demek? Emir verme hakkını nereden alıyor? Daha baştan borçlu olmak için ne yaptım ben? Bir komşunun yüzü benim için, özgür rızadan, anlaşmalardan, sözleşmelerden önce gelen, itirazı mümkün olmayan bir sorumluluğu ifade eder” (Aktaran: Bauman, 1998a: 110). Levinas, bireylere sorumluluk yüklemekle birlikte, sorumlu bir “ben” haline gelen bireylerden söz etmektedir. O, sorumluluğu, öznenin kendi varlığından kopmasıyla ifade etmektedir. Kendi varlığından uzaklaşan “öteki” için merkezi konumundan vazgeçen kişi, bireysel bir kimlik kazanmaktadır.

Elif Çırakman’a göre, Levinas da ötekinin yüzü “yargıçlığı, benim sorumlu tutulmam, sanıklığı ise benim onun için sorumlu olmam anlamına gelmektedir. Öteki

için ve ona karşı sorumluluk, sınır tanımaz bir şekilde vekil olma, rehin alınma ve varlığını rehin verme durumudur” (Aktaran: Kodak, 2003: 48). Ötekine karşılık beklenmeden sorumluluk duyulmaktadır. Bu sorumluluğa karşı nasıl davranış göstereceğini karşı taraf belirleyebilecektir. Olumlu veya olumsuz karşılık verme tercihi ona aittir.

Levinas da ilk felsefe, etik olmaktadır. Ahlak, ontolojik açıdan zaman açısından varlıktan önce olmamaktadır. Ahlakın öncesi ontolojinin yokluğundan değil rütbesinin düşürülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ahlak, varlığın bir aşkınlığı olmaktadır. Ya da böyle bir aşkınlık ihtimalidir (Bauman, 1998b: 93). Fakat sorun şudur ahlakın varlıktan önce gelmesi, ahlaki sorumluluğu açıklamalı hale getirememektedir. Bauman bu sorunu şöyle ifade etmektedir; “Zaten oradaymış gibi kabul edilen bu sorumluluk, ahlakın sahip olabileceği tek temeldir. Zayıf bir temel olduğunu kabul etmek zorundayız. Ama kabul ya da reddetmek size kalmış...” (Bauman, 1998b: 96). Ahlaki sorumluluğun sağlam bir temele sahip olmaması ise Bauman’a (1998b: 79) göre ahlak için belirlenebilecek bir standart olmamasından kaynaklanmaktadır. Ahlak, hesaplanamaz. Çağrılar kişisel olup benim sorumluluğuma seslenmektedir. Ahlak, bireylere sorumluluk yüklemekle birlikte ahlaki bir benlik oluşturmayı da gerektirmektedir. Fakat ahlakın özünde olan tamamlanmama duygusuyla kendisinden hiçbir zaman hoşnut olmama özelliği bulunmaktadır. Bu da ahlaka benliği “her zaman yeterince ahlaklı olmadığı kuşkusuyla uğraşan bir benlik” olma özelliğini kazandırmaktadır (Bauman, 1998b: 103). Ahlak, eylem sorgulayan, kendine şüphe ile bakan bir bireyin vicdanı olmaktadır. Fakat bu kişiselleştirilmiş bir vicdan olmaktadır. Ötekine karşı sorumluluk duyan, ötekinden karşılık beklemeyen, kendi eylemlerini sorgulayan bir kişiye benzetilebilir.

Bauman, ahlakın müphem olma özelliğinden hareket ederek onu aşka benzettirmektedir (Bauman, 1998b: 124). Bu müphemliğin yanı sıra ikisinde de ötekine verilen önemin iktidara, karşı taraf için güce dönüşme ihtimali bulunmaktadır. Bauman, ötekine verilen önemin kişinin kendisine verilen önemin azalması veya ötekinin üstünde baskı oluşturması anlamında olabileceğini de şu sorularıyla ifade etmektedir. “Ötekinin iyiliğine ilişkin olarak kendi yorumuma göre hareket etmezsem, günahkâr kayıtsızlıktan suçlu olmam mı? Ve böyle hareket edersem,

ötekinin özerkliğinin ne kadarını ondan alabilirim?” Bauman, özen ve baskı arasında sadece ince bir çizginin olduğunu belirtmektedir (Bauman, 1998b: 117). Bauman, ahlakın barındırdığı bu çelişkilerin onun doğal yapısında olduğunu söylemekte ve onların çözümü olmadığını belirtmektedir.

Bauman’ın başka bir çelişki olarak gördüğü nokta ise şudur. O, toplumun ahlakı etkisizleştirdiğini belirtmektedir. Fakat ahlaki eylemlerin uygulanabileceği tek ortamın toplum olduğunu da belirtmektedir. Toplumsal mekân birlikte olmanın mekânı olmaktadır. Ahlak ise -için olmayı kapsamaktadır. -İçin olmanın birlikte olmadan önce gelmesi gerçeğini savunan Bauman, ahlaki benliğin de birlikte olma da gerçekleşebileceğini de dile getirmektedir. Beklediği ise bu mekânda ahlaki sorumluluk aracılığıyla eşitsizliklere karşı sorumluluklar ele geçirilmeli ve yeniden değerlendirilmelidir. Sorumluluk, teknik- araçsal hesaplar üzerinde üstün olmalıdır. Bu öncelik, “biz” deneyimde temel bulmaktadır. Bunun sağlanması kazanım olacaktır. Fakat bunun gerçekleşmesinin de garantisi bulunmamaktadır (Bauman, 1998b: 225). Bauman, bunun gerçekleşme yolu olarak da insanların birbirine özen göstermesi, birbirini sevmesi ve diğer insanlara yardım elini uzatması gerektiğini belirtmektedir. Sonuç olarak Bauman’ın ahlak anlayışına dair şunları söyleyebiliriz. Bauman, modernliğin söylemleri çerçevesinde insanın öldürülen ahlaki benliğinin yerine konmaya çalışılan etik kodları eleştirmektedir. Bu etik kodların kurallarını oluşturan bürokrasi ve teknoloji gibi modern araçların da toplumun ahlakını yavaş yavaş kaybettirdiğini düşünmektedir. Bu sorunun çözümü olarak toplumsal yaşamda ahlakın yeniden bireyin elinde olması gerektiğini savunmaktadır. Fakat bireye yüklediği sorumluluğun sonucunun toplumsal mekânda “biz” e dönüşmesinin daha faydalı olacağını da belirtmektedir.

J. POSTMODERN İLİŞKİLER BAĞLAMINDA AŞK ANLAYIŞI

Bauman, “Akışkan Aşk” adlı eserinde, insanlar arasındaki bağların kırılganlığını, bu kırılganlıktan kaynaklanan güvensizlik duygusunu anlatmayı amaçlamaktadır. Eserin özünde modern akışkan toplumumuzun sakini olan “bağısız insan” vardır. Eserin başkahramanı, insan ilişkisidir. Başkışiler ise kadınlar ve erkekler olup aynı zamanda beyinlerinden başka bir şeye güvenmekten umutlarını kesmiş, aleni bir şekilde yararsızlık duygusu hisseden, ihtiyacı olduğunda

güvenebileceği yardımsever bir el arayan ama birliğin güven verici ortamını da mutlaka arayan, birlik dışındakilerle ilişki kurmaya can atan çağdaşlarımızdır. Bauman'a göre ilişki kurmak isteyen kişi, ilişki sürecinde mesafeli olmalı ve birlikteliğinden bir icraat bekliyorsa ne bir vaatte bulunmalı ne de bir vaat beklemeli.

Bauman'a göre insan, sevmeyi de ölmeyi de öğrenemez. Aşk ve ölüm, vaktinde ve zamanında insanı yakalar; ne zaman meydana geleceği bilinmez. Ne zaman gelirse gelsin, insanı hazırlıksız yakalar. Özellikle ölümü öğrenmenin, başkalarının deneyimiyle sınırlı olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak aşk, diğer "biricik" olaylardan farklı nitelikte sayılmalıdır. Günümüzde aşkı ve özellikle aşık olma durumunu tekrarlanan bir durum olarak düşünmenin birçok iyi tarafı vardır. Çağımızda yaşamlarındaki birden fazla deneyime "aşk" diyen, yaşamakta oldukları aşkın sonuncu olduğuna güvence veremeyen ve gelecekte de aşk yaşayacağını düşünen insan kesimi hızla artmaktadır. Dolayısıyla aşkın ölçütleri düşürülmüş ve adı aşk olan deneyim yelpazesi de önemli ölçüde değişmiştir. Günümüzde aşk kavramı denilince "sevişmek" kod adı altında tek gecelik ilişkiler ima edilmektedir. Bauman'a göre alçakgönüllülük ve cesaret yoksa aşk da yoktur.

Bauman, "Akışkan Aşk" adlı eserinde aşk ve aşkla ilintili birçok kavramı karşılaştırmıştır. Ona göre arzu ve aşk ikiz gibi görünen ama daima uyumsuzluk içinde bulunan kan kardeşlerdir. Arzu, tüketme eğiliminde olup arzunun tatmin bulması nesnenin yok edilmesiyle mümkünken; aşk, sahip olma eğiliminde olup edinimleriyle büyür. Arzu, aşkın zincirlerinden kaçmaya çalışırken aşk, arzuyu sürdürmeye çalışır. Çünkü aşk, özen göstermek ve özen gösterilen şeyi koruma arzusundan doğar.

Kültür, cinsel buluşmadan doğmuştur. Kültür yaratıcı farklılaşma sanatını ilk kez bu buluşmada uygulamıştır. O zamandan bu yana, kültür ile doğanın mahrem işbirliği cinsellikle ilgili hiçbir şeyde ertelenmemiştir. Ne kadar tamamlanmış ve kendi kendine yeterli olsa da her insan, varlığını bir başkasıyla birleşmediği sürece eksik ve yetersiz kılar. Günümüzde ise tıp ile cinsellik "üreme" nin sorumluluğu için rekabet halindedir. Bir zamanlar çocuklar üretici konumdayken çağımızda çocuğun öncelikle duygusal bir tüketim nesnesi olduğu inancı öne çıkmaktadır. Çünkü çocuk, taşıyıcısı olduğuna inanılan anne baba zevklerinin neşesi için istenir. Ancak günümüzde çocuklar, tüketim nesnelerinin maliyetleriyle karşılaştırıldığında en

pahalı alışverişler arasındadır. Daha da zor olan, bu maliyet yıllar içerisinde artma riski içerisindedir.

Bauman'a göre çocuk sahibi olmak, zayıf ve bağımlı bir başka varlığın rahat ve huzuru ile kendi rahatımızı dengelemek anlamına gelmektedir. Kendi tercihlerimizin özerkliği, mesleki emellerimiz, kariyerimiz tehlikeyle karşı karşıyadır. Dolayısıyla çocuk sahibi olmanın yaratacağı krizler, günümüz ilişki ağınız modern ve akışkan hastalıklarındandır. Dahası, günümüz toplum normlarına göre cinsellik ve üreme arasında geniş ölçüde bir ayrım vardır ve bu ayrım giderek artmaktadır. Üreme ve doğurma sorunları cinsellik alanından çekilmiş ve bunlar cinsel faaliyetten farklı kurallar bütününe yerleştirilmiştir.

Günümüzde kadınlar ve erkekler yalnızlıktan ve umutsuzluktan o kadar acı çekmektedirler ki “cinsellik için cinsellik” gereksinimi ve önemi ortaya çıkmıştır. Her ne kadar geçici ve yanıltıcı olsa da cinsellik, ancak aşkla bağlantılı olursa geçicilikten kurtulup süreli birleşmeye aracı olabilir. Hazdan ve sevinçten başka amaca hizmet etmeyen ve hep aranan “saf ilişki”nin özünde de aşkla bağlantılı cinsellik yatar. Ancak bilinmelidir ki cinselliğin aşkla yakın ilişkisi güvenlik, kalıcılık, anne babalığı sürdürmesi dolayısıyla ölümsüzlük ve olmakla suçlandığı kadar gereksiz ve kısıtlayıcı değildir. Çünkü bu etkenler cinselliği tatmin etmenin destekleyicileri olup kültürel iç temizliğinin de koşulları olabilirler.

Evlilik ise cinselliğin yanaştığı ve demir attığı limandır. Çünkü cinsellik geçici ve belirsizken evlilikte partnerler belirsizliğe yer vermezler. Evlilik sürdüğü müddetçe belirsizliğin geri dönüşü yasaklanmıştır. Belirsizlik aslında vardır ama yoktur. Tabi eşdeğiştiriciliğe açıksanız sorun yok! Çünkü cinsellik/ cinsiyet alternatifleri kültürün belirlenimi altında kabul edilmekte olup bu da farklı kültürlerde “cinsel özgürlükleri” doğurmuştur. Modern akışkan toplumsa artık cinsel özgürlüğün karşılığı olarak sunulan topluma yararlı nesneleri kültürel davalara haline getirmenin bir yararı kalmamıştır. Deyim yerindeyse modern akışkan toplum, baskıya hiç başvurmadan ya da baskıyı en az seviyeye indirgemenin bir yolunu bularak cinsel içgüdülerini yüceltmektedir.

Bauman, günümüz insanı için iki tür yakınlıktan bahseder: Sanal yakınlık ve sanal olmayan yakınlık. Sanal yakınlık, cep telefonu gibi elektronik bir cihazların sağladığı elektronik bağlantılardan ibarettir. Sanal yakınlıkta, yeni bağlantılar her

zaman mümkündür; her bağlantı geçici olabilir ve modern akışkan aşk ilişkisi içerisinde sıkışıp kalan insanların bulundukları durumlarda da sürü halinde kalmalarına katkıda bulunmaktadır.

Sanal olmayan yakınlık ise, birbirlerinin “birey” olarak farkında olan, birbirlerine dikkat eden, yüz yüze, kişisel ve doğrudan bağlantıyı içeren yakınlıktır.

“Günümüzde sanal yakınlığın yükselişi insani bağlantıları hem daha sık hem daha yoğun hem daha kısa kılmaktadır” (Bauman, 2009: 84). Aynı masada oturup birbirlerinin gözlerine bakma ihtiyacı bile duymadan cep telefonu ile konuşan internet çağı insanları... Saf gerçeklikten uzak bir birliktir.

Bauman’a göre “kendini sevmek” bir hayatta kalma sorunu olarak görülmektedir. Kişinin kendisinde sevebileceği, diğerlerinin de hayran kalacağı yönlerinin bulunması ve bu yönlerin de kişi tarafından bilinmesi kişinin kendisini sevmesine yardımcı olur. Kendini sevebilen insan da “Komşunu kendin gibi sev.” buyruğunu bir buyruktan ziyade bir gereksinim, bir ihtiyaç olarak görür. Çünkü hayatta kalmanın buyruklarla ilgisi yoktur; diğer canlılar bunu buyruksuz da gerçekleştirmektedirler.

Bauman için hayatta kalma, kendini sevmeden de mümkündür. Aslında kendini sevmek yoksa hayatta kalmak daha kolay olabilir. Hayatta kalma ve kendini sevmek içgüdülerinin yolları paralel de olabilir ters istikamette de olabilir. Açıkçası kişinin kendisini severken sevdiği şey, sevmeye layık olan ben’leridir. Çünkü insan, seveceği komşusunda kendisinde sevdiği yönleri bulmuştur.

Kişinin kendisini sevebilmesi için sevilmesi de gerekmektedir. Çünkü kişinin kendisini sevmesi, başkalarının o kişiye sunduğu sevginin varlığından kaynaklanmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yahudi bir ailenin bireyi olarak II. Dünya Savaşının yaşanmasıyla birlikte Sovyetler Birliğine göç etmek zorunda kalan Zygmunt Bauman İsrail, Kanada, ABD, Avustralya ve İngiltere gibi ülkelerde yaşamını sürdürmüştür. Bauman'ın, bu göçlerle dolu yaşantısında, Anti-Siyonist dalgaının Polonya'da etkili olması ve yahudilerin yabancı güçlere karşı casusluk yapmalarıyla suçlanmaları söz konusudur. Bu suçlanma onun ve onun gibi yahudi profesörlerinin yabancı olarak yaşama başlamalarının en önemli noktasını oluşturmaktadır. Bu nokta da yaşadığı topraklarda yabancısıdır. Bu yabancılık onun Varşova Üniversitesindeki görevinden ayrılması gerekliliği noktasına kadar ulaşmaktadır. Çalışmalarında bu durumu yabancılık olgusu ile ilişkilendirmekte ve bu sürgün yaşamının açmazlarına çözüm yolları aramaktadır. Yabancılık olgusunu böylesine çalışmalarının temeline koyması onun öznel yönünü ifade etmektedir. Fakat bu sürgün yaşamının nedenlerini mantıklı gerekçelerle ifade edebilmesi ve yahudi yabancılığında uygulanan asimilasyon oyunlarına, yahudilerin destek vermesini net bir şekilde ortaya koyması yahudi bir düşünür olarak onun nesnel yönünü de ortaya koymaktadır. Aynı konuyla ilgili olarak Hitler ırkçılığına destek veren bir kısım yahudinin Holocaust faciasını kolaylaştırdığını da belirtmektedir. Bunun yanı sıra yahudi yabancılığı, Holocaust gibi olayları derinlemesine incelemesi ve sosyolojisinin temeline koyması onun öznel yönünün de göstergesi olmaktadır. Bu yönüyle Bauman araştırmalarıyla ilgili olarak şunu söylemek doğru olacaktır. Bauman çalışmalarında öznellik ve nesnellik bir arada bulunabilmektedir.

Sosyoloji anlayışında, bir toplumun çözülmesi için öncelikle sosyologlara önemli görevler düştüğünü belirtmektedir. Sosyologun sağduyu bilgisi olan sosyolojiden hareket ederek diğerlerinin göremediğini görmesi ve diğerlerinden farklı yorumlar yapması gerektiğini ifade etmektedir. Sosyolojiye yorum yapma görevi yükleyen Bauman, günümüzün en büyük sorunu olan soru sorma yetisini kaybettiğimizi bu nedenle sosyolojinin en önemli görevinin soru sormak ve eleştirmek olduğunu vurgulamaktadır. Sosyolojiye yüklediği bu görev ile sosyoloji ve felsefe arasındaki bağlantıya vurgu yapmaktadır. Felsefenin yanı sıra sağduyu bilgi ile de sosyolojiyi ilişkilendirmektedir. Sosyolojinin sağduyu bilgisi olduğunu ifade etmesinin yanı sıra sosyoloji ve sağduyu arasında farklılıklar olduğunu da

belirtmektedir. Sosyolojinin özgür olmak adına her türlü mücadeleyi vermesi gerektiğini belirtmekte ona özgürlük savaşçısı misyonunu yüklemektedir. Fakat sosyolojinin de iktidar savaşına kurban olabildiğini edinilmiş bilgileri tekrar etme hatasına düştüğünü bundan ise kaçınması gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü o sosyolojinin bilinenleri bilmedik hale getirmesi gerekliliği üzerinden hareket ederek yeni sorular sorması gerektiğini savunmaktadır. Ama bu sorulara sosyolojinin yanıt bulmak zorunda olmadığını da dile getirmektedir. Sosyoloji ona göre sorunlara yanıt bulmak gibi zorunluluk içinde olmamalıdır.

Sosyolojik çalışmalarında toplum kavramına değinen Bauman, üretici, tüketici ve risk toplumları üzerinden toplum çözümlemeleri yapmaktadır. Modern dönem ve içinde bulunduğumuz postmodern dönem çerçevesinde topluma yüklenen anlamların farklı olduğunu belirtmektedir. Bu dönemlerin söylemlerinin ve özgürlük anlayışlarının farklı olması toplumsal yapı ve düzene de yansımaktadır. Çalışmalarında özellikle tüketici toplumu vurgusu ön planda olmaktadır. Çünkü tüketici toplum şimdinin toplumudur. Postmodern zihniyetin ürettiği bir toplumdur. Önemli olan haz almak ve diğerlerinde olmayanı elde etmek başkalarıyla aynı ürünlerin tüketildiği an başka bir şey tüketmeye yönelmektedir. Bu toplum türü üzerinden bizlere bugünün bireyi hakkında da bilgi veren Bauman, bugünün bireyinin sabırsız olduğunu ve haz alma amacıyla hareket ettiğini, kimlik oluşturmaları için kendini tüketmek zorunda hissetmesi gereken bireyler olarak tanımlamaktadır. Bauman, tüketim toplumunun en önemli trajedisinin de toplumdaki eşitsizlik olduğunu ifade etmektedir. Bu eşitsizlik karşısında devlete görevler yükleyen Bauman, devletin bireye bireysel gelirleri haricinde temel bir gelir sağlaması gerektiğini böylece herhangi bir kriz durumunda bireylerin sarsılmayacağını böylece kendine güvenen bireylerin olduğu bir toplumun oluşabileceğini ifade etmektedir. Kendine güveni olan bireylerin oluşturduğu toplumda cumhuriyetin doğmasının mümkün olduğunu belirten Bauman, devlet görevini yaparken bireyler daha özgür ve kendilerini güvende hissederken cumhuriyetin oluşabileceğini ifade etmektedir. Fakat burada onun sorun olarak nitelediği devletin bireye gelir sunmasını amaçlayacak failin bulunmayışıdır. Yani Bauman, sorunun çözümünü sunmakta fakat böyle bir failin bulunmasının zor olduğunu belirtmektedir.

Tüketim toplumunun oluşturduğu risklerden yola çıkarak günümüzün toplumunun riskler taşıdığını bu nedenle kendisine risk toplumu da denmesinin doğru olduğunu ifade eden Bauman, her eylemin sonucunda riskler bulunmakta olduğunu ve yaptığımız eylemlerle birbirimize zarar verebildiğimizi iddia etmektedir. Ona göre, teknoloji ile bilgilenen insanlar daha becerikli hale gelmektedir. Beceriklilik ise riskleri doğurmaktadır. Bilen becerikli insanların, bilmeyenler üzerinde hâkim olma durumu söz konusu olmaktadır. Böylece kötü eylemler için kötü insanlara gerek kalmamaktadır. Bilen ve yöneten insanlar kötü eylemleri için iyi insanları kullanabilme becerisi göstermektedir. İşte bu durum riskleri oluşturmaktadır. Teknoloji, bireysel ilişkilerde de kendini göstermektedir. Bireyler arasındaki birincil ilişkiler zayıflamakta, mesafeler artmaktadır. Teknoloji, bireyi yalnızlığa sürüklemektedir. Toplumda güvensiz bir ortamın oluşmaktadır. Teknolojinin bu olumsuz yönlerini Bauman, toplumun her an bir risk ile karşı karşıya kalma durumu olarak nitelendirmektedir. O, içinde yaşadığımız toplumun risklerinin şu zamanda kendini göstermese bile çocuklarımıza, torunlarımıza etkisi muhakkak olacaktır iddiasını savunmaktadır. Teknolojinin ve bilginin kötü kullanıldığı mekanlarda her türlü risk bulunmaktadır.

Bauman, toplumun yalnızlaşan bireyleri arasında toplumsal bağları birleştiren bir güç olarak karşımıza millet kavramını çıkarmaktadır. Millet, ona göre hayali bir cemaattir. Bu cemaati bir arada tutan ise devlettir. Devlet, gücünü kullanarak bireylerin aynı toprak üzerinde yasalara ve kurallara uymasını sağlayarak toplumsal bir düzen inşa etmeye çalışmaktadır. Bu toplumsal düzeni oluştururken öteki olarak gördüklerini, yabancı olarak algıladıklarını asimile etme veya ırkçılık politikaları ile yok etme çabası içerisine girmektedir. Bauman, bu durumu yapıcı bir yıkım olarak tanımlanan modern düzen ile ilişkilendirmektedir. Çünkü modern düzen, ulus devletlere aynı kökten gelme, yani milliyetçilik kökenine dayalı bir devlet anlayışı vaat ederken ötekini dışlama insiyatifini de vermektedir. Bu nedenle modern öncesi dönemde sadece bir kast olan yahudiler, modernlikle birlikte aynı kökten olmadıkları fakat aynı toprağı paylaştıkları komşuları için sorun teşkil etmeye başlamışlardır. Sorunun temelinde modernliğin olduğunu ifade eden Bauman, modernliğin komşusunu yok edebilecek potansiyelleri içinde barındırdığını iddia etmektedir.

Modernite, bilim, teknoloji, bürokrasi, uygarlık, akıl ve toplum mühendisliğinin birleşmesiyle beraber holocaust gibi bir facia ortaya çıkmaktadır. Bauman, bu yönüyle moderniteyi eleştirmektedir.

Bauman, modernlik açıklamalarında düzen ve kaos kavramlarının önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir. Ona göre kaos, düzenli olmayan şeyleri ifade etmektedir. Düzen ise ulus devletlerin ve düzen entellektüellerinin çizdiği sınırla yeni bir devlet oluşturmayı ifade etmektedir. Bu devlet toprağı olan ve aynı millettten oluşacak olan düzenli bir yapıda olmalıdır. Bauman, aydınlanma ile önemsenen araçsal aklın ve peşinden gelen modernlik projesinin ulus devlet düzenini oluşturma gayreti içerisinde olduğunu açıklamaktadır. Buradan vardığı nokta ise modernliğin eşitlik getiren söylemlerinin aslında hiç de öyle olmadığı, kastlar arasında daha fazla ayrıştırıcılığa yol açtığı, ayrımları belirginleştirdiğidir. Bu gerekçe ile modernliği başarısız bir proje olarak nitelendirmektedir. Modernliğin ulaştığı son nokta olarak ise Nazilerin, Yahudilere karşı gerçekleştirdikleri modern soykırımı belirtmektedir.

Zygmunt Bauman, kastlar arasındaki farkların giderilmesi söylemlerinin başarısızlığı ve gettolarından ayrılan yabancıların uğradığı zulmun sebebi olarak modern araçların birleşmesini göstermektedir. Holocaust, modern soykırım olarak tanımlanmakta olup kendine ait özelliklerinden dolayı sadece bir soykırım olarak da ifade edilmemektedir. O, yahudi soykırımı olarak tarihe geçmektedir. Ama Bauman için önemli olan Holocaust'un modernlikle olan bağlantısı sonucu oluşmasıdır. O, modernlik olmasaydı Holocaust olur mu arayışı içerisinde modernleşmeyle hesaplama içerisine girmektedir. Ona göre, modern bilinç, modern akıl, modern bürokrasinin kurumsallaşması söz konusu olmasaydı Holocaust da olamazdı. Teknoloji, bürokrasi, araçsal aklın projelerinin birleşmesi bir ırkın yok olmasının gerekçeleri olmaktadır. Bauman, Holocaustla ilgili olarak şunu vurgulamaktadır. Modernlik, Holocaust demek değildir onun araçlarının birleşmesi Holocaust'u oluşturmaktadır.

Ayrıca yahudilerin, Hristiyanlığı reddetmeleri ve toprakları olmayan bir ulus olma özelliği göstermeleri de soykırımın temelinde yatan başka bir gerekçe olmaktadır. Çünkü yahudilerin varlığı, hristiyanlığın varlığını tehdit etmekte onun tam olarak oturmamışlığını ifade etmektedir. Hristiyan dünyasının, miras olarak bıraktığı bir kavramı da önemseyen Bauman, bu kavramın ötekilik anlamına gelen

allosemitizm olduğunu ifade etmektedir. Bu kavram yahudileri cisimleşmiş müphemlik pozisyonuna sokmakta yani herhangi bir olumsuzluk karşısında her şeyin temelinde onların aranmasını varsaymaktaydı. Ayrıca yahudilere karşı duyulan korku ve hoşnutsuzluk da Holocaust'un sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmakta düzenleme çabası içinde yahudilere uygun bir hareket alanı bırakmamaktaydı.

Modern dönemde yahudiler ulus devlet içinde yabancıydılar, ötekiydiler. Onlar ne dost ne düşman olarak algılanmaktaydılar. Bir toplum içinde yaşayan fazlalık atık ürün olarak görülmektedirler. Ne Alman olmaları isteniyordu ne yahudi bu nedenle nihai çözüm olarak gaz odalarında gerçekleştirilen soykırımla imha edildiler. Bauman, gaz odalarına yerleştirilen yahudiler için kurban olarak söz etmekte olup Almanların onların yakılacakları gaz odalarını onlara yaptırdıklarını yani kurbanlarını işbirliğine teşvik ettiğini belirtmektedir. Yahudiler, hem sömürülen, diğerinin işini kolaylaştıran olup hem de kurban olmaktadır. Kurbanlarının iş birliği içinde Almanlar da amaçlarına ulaşmaktadır.

Modernliği Holocaust üzerinden eleştiren Bauman, modern dönemde bireylerden istenen davranışın yapılması için etik kodların oluşturulduğunu bu etik kodların ise bireyin içinde var olan gerçek benlik ise uyuşmadığını ifade etmektedir. Çünkü gerçek benlik ona göre özgürdür. Bireyin sorumluluğu doğuştan getirdiği gerçek benliğinde bulunmaktadır. Modernlik ise ahlaki ve birey sorumluluğunu etik kodlarla kısıtlamaktadır. Bu nokta da Bauman, bireyin doğuştan değiştirdiği ahlaki ile toplumsal düzen anlayışının uyuşmadığını iddia etmektedir. Bu durumun çelişki olduğu tezinden hareket ederek de modernliği eleştirmektedir. Bu durum modernliğin belirsiz bir sürece girdiğinin de göstergesi olmaktadır. Modernlik, etik kodlarının inandırıcılığını yitirince sorumluluk alma görevi bireyin üstüne kalmaktadır. Birey böylece gerçek sorumluluğuna kavuşmaktadır. Artık birden fazla değer ölçüsü ve birey kadar doğru değer var olduğu yeni bir sürece girilmektedir. Bu süreçte Bauman, belirli, kuralları olan, insan eylemlerini sınırlayan etik kodlar ve evrensel söylemlerin yerinin ahlaki bir belirsizlik ve birden çok etiğin aldığını ifade etmektedir. Çoğulluk, belirsizlik, akıcılık, akışkanlık ve değişebilirlik dönemin özellikleri olmaktadır. Bu dönem postmodern dönemdir. Postmodernizm kavramından çok geç modernizm kavramını da kullanmayı tercih eden Bauman, postmodernizmin modernizmin reddi olmadığını vurgulamaktadır. Ona göre,

postmodernizm değişme gereksinimi hisseden modernlikten başka bir şey olmamaktadır. Modernliğin kendini değerlendirmesi olarak görülen postmodernizm Bauman'a göre, modernliğin rüştüne ermiş hali olmaktadır.

Bauman bu dönemin kendine ait özellikleri olduğunu belirtmektedir. Artık kendi köklerine bağlı olmak, farklı olmak sorun olmamaktadır. Belirsizliklerle yaşanmaya alışılmaktadır. Bu dönemde modernliğin kesin söylemlerine karşı yorum anlayışı ön plana çıkmaktadır. Artık bir bilginin doğru veya yanlış olmasının ifade edilmesinden çok bir bilgiden başka bir bilgiye ulaşılması durumu söz konusu olmaktadır. Bauman bu durumu yorumdan yoruma gitme şeklinde ifade etmektedir. Bir yorum başka bir yoruma yol gösterme görevi görmektedir. Yine içinde bulunduğumuz bu dönemde toplumda baskı içinde olan kimlikler artık özgürleşmektedir. Toplum, tüketme özgürlüğüne de kavuşmakta olduğu için bireyler kimlikleri de dahil her şeyi çok çabuk tüketmektedir. Baskıdan yoksun kimliklere sahip olmak söz konusu olmakta olup bunlar çabucak sonlandırılabilir. Bu nedenle Bauman, postmodern dönemi, akıcılık, akışkanlık ve değişebilirlik ile ifade etmektedir. Evrensel bir kuralsızlaşma ve garantiye dayanmayan işler söz konusu olmaktadır. İdeolojiler son bulmakta reklamlar daha baskın hale gelmektedir. Ölümsüz hiçbir şey kalmamakta her şey ölümlü bir hale gelmektedir. Ölümsüzlüğün ölümü söz konusu olmaktadır.

Yukarı da ifade ettiğim bilgiler Zygmunt Bauman ile ilgili yapılan bu çalışmada yer alan kavramların kısaca özünü oluşturmakta onun hangi noktalarda hangi düşünceyi savunduğu ve hangi sonuçlara ulaştığını ifade etmektedir. Zygmunt Bauman ile olan yolculuğumuz boyunca onu tanımak ve onun görüşlerini değerlendirmek amacıyla hareket edilmiştir. Bu çalışmada onun sosyal bilimler açısından neden önemli bir düşünür olduğu belirtilmeye çalışılmıştır. Önemli bir düşünürdür, çünkü o, II Dünya Savaşına tanıklık etmiştir. Böylesine büyük bir savaşın doğurduğu sonuçları da modern proje çerçevesinde değerlendirmektedir. Özellikle modernlik üzerine eleştirileri, Hitler ve yahudi olmak üzerine söylemleri sosyal bilimler açısından önemli bir kazançtır. *O, tarihin gerçek bir tanığı olmaktadır.* Bu tanıklık üzerinden çalışmalarını hareket ettirmesi sosyal bilim okuyucularının ve düşünürlerinin fikir dünyasında yeni bilgilere ve yorumlara yol gösterici olabilmektedir.

Çalışmamız da Bauman'ın görüşlerinden elde ettiğimiz önemli bir bilgi içinde bulunduğumuz dünyanın yorum dünyası olduğudur. Bu dünya da iyi, kötü, doğru, yanlış demek bireyler üzerinde baskı oluşturmaktan öteye gidemeyecektir. Sosyal bilimler ise yorumdan yorum elde etme çabası olmaktadır. Bu anlamda Bauman, yorum dünyamızı olgunlaştıran bir fikir adamıdır. Ayrıca onun gündelik hayattan basit olarak adlandırılacak bilgilerden yola çıkarak yaptığı değerlendirmeleri zihnimiz de şu soruyu oluşturabilmektedir. Bauman bir filozof mudur, sosyolog mudur, her ikisi mi veya kendi yaşantısından hareket ederek düşünce ortaya koyan bir yazar mıdır? Bu soru veya sorun Bauman okuyucuları tarafından farklı yanıtlara tabidir. Çünkü Bauman'ın her çalışması onun farklı bir yönünü ortaya koymakta onu belli bir kategori içine yerleştirmeyi zorlaştırmaktadır. Fakat ben sosyolojiye metodolojik anlamda farklı bir şey katmadığını düşündüğüm Bauman'ın, *yahudilik ve yazarlık arasında sıkışmış bir bilinç* yönünün ön plana çıkarılmasının doğru olduğunu düşünmekteyim. Yazar olarak görmek Bauman'ın modernlik veya postmodernlik gibi sosyolojiye büyük katkılar sağlayan söylemlerini görmemezlikten gelme veya reddetme anlamında olmamaktadır. Onun bireysel yaşamından hareket ederek bazen öznel bazen nesnel taraflarını ön plana çıkaran yönünden kaynaklanmaktadır. Yahudilik konusunda öznel taraflarının olduğunu söylemek doğru olsa da yahudi olmasına rağmen, Holocaust olayında asimilasyon programına destek veren yahudileri eleştirebilmesi yahudi olmanın duygusal tarafının bastırıldığının da göstergesi olabilmektedir.

Çalışma, günümüzün toplum yapısının değiştiğini artık çabuk tüketen bireylerden oluşan bir toplumsal yapıya ulaştığımız sonucuna ulaşmaktadır. Çabuk sıkılan ve belirli bir kimliğe sahip olmayan insanların oluşturduğu bir toplum olarak yaşamaya başlamaktayız. Bu toplumsal aşama ise postmodern bir toplum olarak yaşamak anlamına gelmektedir. Çalışma da postmodern dönem ile tüketim toplumunun esasen aynı dönemi anlattığı sonucuna da ulaşılmaktadır. Tüketim toplumu, postmodern olarak adlandırılan çağın özelliklerini içerisinde taşımaktadır. Ayrıca postmodernitenin belirsizlikleri içerisinde risklerle iç içe yaşamak zorunda kalmamız da yeni bir toplum anlayışını ortaya çıkarmaktadır. Bu da risk toplumdur. Risk toplumu, belirsizliklerin toplumdur. Bir nevi postmodernitenin ürünü olmaktadır. Fakat Bauman, postmodernitenin belirsizliklerine rağmen ona karşı daha

yumuşak bir tavır içerisinde bulunmaktadır. Bunun kökeninde katı söylemlerin bulunmaması yatmaktadır. Çalışma, bu anlamda Bauman'ı postmodern bir söylemci olarak tanımlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. (1998). “Sosyoloji ve Tarih İlişkisi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı:134, s.22- 26.
- Alver, F. (2008). “Kapitalist Üretim Sürecinde Irkçılık, Futbol ve Medya”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 26, s.223-248.
(<http://www.irfanerdogan.com>)
- Arslan, A. (1994) *Felsefeye Giriş*, Ankara : Vadi Yayıncılık.
- Baudrillard, J. (2008). *Tüketim Toplumu*, (Çeviren: Hazal Deliceçaylı- Ferda Keskin), İstanbul, Ayrıntı Yayıncılık.
- Bauman, Z. (1996). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, (Çeviren: Kemal Atakay), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bauman, Z. (1997). *Modernite ve Holocaust*, (Çeviren: Süha Sertabiboğlu), İstanbul: Versus Yayıncılık.
- Bauman, Z. (1998a). *Sosyolojik Düşünmek*, (İngilizceden Çeviren: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Bauman, Z. (1998b). *Postmodern Etik*, (İngilizceden Çeviren: Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Bauman, Z. (1999a). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, (Çeviren: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Bauman, Z. (1999b). *Siyaset Arayışı*, (Çeviren: Siyaset Arayışı), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bauman, Z.(1999c). *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar*, (Çeviren: Ümit Öktem), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bauman, Z. (2000a). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, (Çeviren: Nurgül Demirdöven), İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2000b). *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, (Çeviren: İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat*, (Çeviren: İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*, (Çeviren: İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş Toplum*, (Çeviren: Yavuz Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2009). *Akışkan Aşk İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, (Çeviren: Işık Ergüden), İstanbul: Versus Yayıncılık.
- Bayram, A.K. (2009). “Modernlik ve Sosyal Bilimler: Bilgi, İktidar, Etik ve Toplum”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:XI, Sayı: 1, s.1-26.
- Beck, U.(2005). *Siyasallığın İcadı*, (Çeviren: Nihat Ünler), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Birkök, M. C. (1998). “Sosyolojik Düşünme ve Metodolojisi”, (Elektronik Sürüm) İstanbul.
(<http://www.scribd.com>)
- Cantell & Petersen. (2002). “Modernite, Postmodernite ve Etik- Zygmunt Bauman”, *Doğu Batı Dergisi*, Sayı:19.
(<http://www.felsefekibi.com/forum>)
- Cevizci, A.(2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Çağan, K. (2007). “Türk Sosyolojisi ve Baykan Sezer”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, Cilt: IX, Sayı: 2, s. 69- 86.
(<http://www.sosbil.aku.edu.tr/dergi>)
- Doğan, İ. (2002). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Duman, Z. “Eleştirel Aklın Sözcüsü: Zygmunt Bauman”, Ege Üniversitesi, İzmir.
(<http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr>.)
- Erdoğan, M. (2006). *Aydınlanma Modernlik ve Liberalizm*, Ankara: Orion Yayınevi.
- Esgin, A. (2008). *Anthony Giddens Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, (Çeviren: Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Fichter, J. (2006). *Sosyoloji Nedir*, (Çeviren: Nilgün Çelebi), Ankara: AnıYayıncılık.
- Fontette, F.D. (1991). *İrkçilik*, (Çeviren: Haldun Karyol), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foucault, M. (2001). *Toplumu Savunmak Gerekir*, (Çeviren: Şehsuvar Aktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Genç, E. (2006). “Sosyolojik Açından Entelektüel Kavramlaştırmaları”(Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, (Yayıma Hazırlayan: Hüseyin Özel- Cemal Güzel), Ankara: Ayraç Yayınları.
- Giddens, A. (2001). *Sosyoloji: Eleştirel Bir Giriş*, (Çeviren: Ülgen Yıldız), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, (Yayıma Hazırlayan: Cemal Güzel), İstanbul: Kırmızı Yayınevi.
- Göze, A.(2005). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Harvey, D. (2006). *Postmodernliğin Durumu Kültürel Değişimin Kökenleri*, (Çeviren: Sungur Savran), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Hitler, A. (2005). *Kavgam*, (Çeviren: Hüseyin Cahit Yalçın), İstanbul: Manifesto Kitap.
- Jameson, F. (1994). *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*, (Çeviren: Nuri Plümer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kasapoğlu, A., Odabaş, Y. (2009). “Sosyolojik Açıdan Teknoloji Odağında Güncel Sorunların Yorumlanması”, *Sosyoloji Derneği*, SBE Enstitüsü, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sayı:436, s.31-33.
(<http://www.emo.org.tr>.)
- Kızılçelik, S.(1996). *Postmodernizim Dedikleri*, Saray Kitabevleri, İzmir,
- Kızılçelik, S. (2000). *Sosyoloji Yazıları II*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2001). “Sosyal Bilimlerdeki Multidisiplinarite Yönelimleri Çerçevesinde Tarih ile Sosyolojinin Yakınlaşımı ve Baykan Sezer”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs, Cilt: 25, No:1, s. 1-14.
(<http://www.eskiweb.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale>)
- Kızılçelik, S. (2009). *Sosyolojinin Neliği*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kunt, E.- Sapaz, Ş.(2005), “Batı ve Öteki”, *Journal İstanbul Kültür Üniversitesi, Sanat Yönetimi Bölümü*, İstanbul, s.55-63.
- Leroy, A., Signoret, J-P. (1994). *Teknolojik Risk*, (Çeviren: Füsün Ülengin), İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Lyotard, J.F. (1991). *Postmodern Durum*, (Çeviren: Ahmet Çiğdem), İstanbul: Ara Yayıncılık.

İlhan, S. (2007). “Yeni Kapitalizmin Karanlık Yüzü: İnsanlık ve Ahlakilik Söylemlerinin Sahiciliği Üzerine”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, Cilt:17, Sayı:2, s.283-306.

(<http://www.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi>)

Marshall, G. (1998). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Ç.İ: Osman Akınhay-Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayıncılık.

Kodal, N.(2003). Zygmunt Bauman’da Politika ve Etik, (Yayınlanmamış Master Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi.

Odabaşı, Y.- Barış, G. (2002). *Tüketici Davranışı*, İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri.

Oğuz, M.C. (2007), “Bir Çağdaş Yaşam Gözlemcisi: Zygmunt Bauman”, *Sosyoloji Notları 3 Aylık Yaygın Sosyoloji Dergisi*, Ankara, İdeal Copy, s.19-28.

(<http://sosyolojinotlari.blogspot.com>)

Özcan, B. (2007). “Rasyonel Satın Alma” ve “Boş Zaman Sürecine Ait Alışveriş” Eylemlerinin Birlikte Sergilendikleri Mekanlar, *Sosyal Bilimler Dergisi*, İstanbul Üniversitesi, Cilt: IX, Sayı: 2, s. 39- 68.

(<http://www.sosbil.aku.edu.tr>)

Özdemir, Ş. (2007). Hazzı (Hedonik) Tüketim Davranışlarında Televizyonun Rolü: SDÜ Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Master Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

(<http://tez.sdu.edu.tr>.)

Özyurt, C. (2007). “Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam”, Balıkesir, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:10,Sayı:18, Aralık, s.111-126.

(<http://www.sbe.Balıkesir.edu.tr/dergi>)

Sarpkaya, D. (2008). Çalışmanın Değişen Niteliği ve Eğitimde Esnekleşme, (Yayınlanmamış Master Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi.

(<http://webcache.googleusercontent.com>)

Sam, N., Gürsakal, S., Sam, R. (2010). “Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Risk Algısı ve Çevresel Tutumlarının Belirlenmesi”, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Kırgızistan*, Sayı:20, Nisan-Mayıs-Haziran, s.1-16.

(<http://www.akademikbakis.org>.)

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (Çeviren: Osman Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şan, M.K., Hira, İ. (2004). “Bilgi Toplumu: Bir Risk Olarak Özel Alanın Kayboluşu”, Sakarya : Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

Şan, M.K. (2006). “Zygmunt Bauman: Modernlik ve Postmodernlik Arasında Bir Sosyolog”, *Sosyoloji Dergisi*, 3.Dizi, 11. Sayı, İstanbul Üniversitesi, Edeb. Fak. Yayıncılık, İstanbul.

Şimşek, A. (2008). “Habermas ve Modernite Kavramı”, *Politika Dergisi*, s.1–4.

([http: www.politikadergisi.com/makale](http://www.politikadergisi.com/makale))

Tüzen, H. (2008). “Postmodernizm Mitosu”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Mayıs, s.145-158.

Yüksel, M. (2006). “Modernleşme, Toplumsal Yaşamın Hukuksallaşması ve Etik”, Ankara: *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi*.